

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİMDALI

ULUPAMİR KÖYÜ KIRGIZLARININ GÖÇ SÜRECİ VE
SOSYO-KÜLTÜREL GELİŞİM TARİHİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ahmet KELEŞ

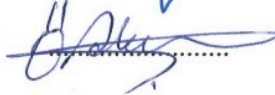
Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Abdullah YAKŞI

Karabük
Haziran-2017

TEZ ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Ahmet KELEŞ'e ait "Ulupamir Köyü Kırgızlarının Göç Süreci ve Sosyo-Kültürel Gelişim Tarihi" adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından Yüksek Lisans programı tezi olarak oybirliği / ~~oyçokluğu~~ ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı	:Doç. Dr. Serdar ÖSEN	
Danışman Üye	:Yrd. Doç. Dr. Abdullah YAKŞI	
Üye	:Yrd. Doç. Dr. Özgür TOKAN	
Üye	:.....

Tez Sınavı Tarihi : 05/06/2017

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanımında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

05 / 06 / 2017

Ahmet KELEŞ

ÖNSÖZ

Dünyanın farklı coğrafyalarında çeşitli nedenlerden dolayı meydana gelen göçler, daha çok sürgünler, iskânlar ve savaşlardan kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin transit geçiş yolu üzerinde olması göçleri buraya yoğunlaştırmıştır. Gerek geçmiş tarih, gerekse yakın tarih incelendiğinde daha çok savaşlar, sürgünler ve iç karışıklıklar sebebiyle ülkemize pek çok ulusun göç ettiği göze çarpmaktadır. Ulupamirli Kırgızlar da Afganistan bozkırlarından Van'a uzanan zorunlu bir göçün örneğidir. Göçlerin Ulupamirli Kırgız Türklerinin üzerinden bıraktığı psikolojik etkinin yıllar boyunca devam ettiğini, anlattıklarında, görmemiz mümkündür. Bu göçmen toplumun *'beden burada ama ruh hala orada'* ifadesini kullanmaları geçmişe olan özlemin sürdüğünü özetler niteliktedir.

Bu çalışmada Ulupamirli Kırgız Türklerinin göç süreci, göçten sonra meydana gelen kültürel değişimler, göçebelikten yerleşik hayata geçilmenin kültüre etkisi, çevre kültürlerle olan etkileşimleri ele alınmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasından bana yardımcı olan değerli hocam danışmanım Yrd. Doç. Dr. Abdullah YAKŞI'ye, yardımlarını esirgemeyen kıymetli hocalarım Doç.Dr. Serdar ÖSEN'e, Yrd. Doç.Dr. Cemile ŞAHİN'e, Doç.Dr. Adem SAĞIR'a ve Gökçe KOÇBULUT'a teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Ahmet KELEŞ

Aileme...

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
KISALTMALAR	vii
TABLolar LİSTESİ	viii
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI.....	1
ARAŞTIRMA ALANI, YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	2

BİRİNCİ BÖLÜM

PAMİR'DEN TÜRKİYE'YE KIRGIZLARIN GÖÇ SÜRECİ

1.1. KIRGIZ ADI VE TARİHİ	3
1.1.1. Kırgız Adının Kökeni.....	3
1.1.2. Kırgız Tarihi.....	5
1.2. RUSYANIN AFGANİSTAN POLİTİKASI	8
1.2.1 Afganistan'ın Siyasi Tarihi	8
1.2.2. Afganistan'ın Coğrafi ve Etnik Yapısı	10
1.2.3. Afganistan'ın Stratejik Önemi.....	12
1.2.4. Rusya'nın Afganistan'ı İşgali.....	12
1.3. ULUPAMİR KIRGIZLARININ GÖÇ EVRELERİ	14
1.3.1. Göç Olgusu.....	14
1.3.2. Ulupamirli Kırgız Türklerinin Göç Süreci	15
1.3.3. Pamirli Kırgızların Pakistan'a Göçü	16
1.3.4. Pakistan'da Yaşam ve Yaşanılan Sorunlar	18
1.3.5. Pamirli Kırgızların Türkiye'yi Tercih Etmelerinin Nedenleri	19
1.3.6. Türkiye'ye Göç ve Kırgızların İskân Edilmesi.....	21

İKİNCİ BÖLÜM

ULUPAMİR KÖYÜNÜN FİZİKİ ÇEVRESİ DEMOĞRAFİK YAPISI VE SOSYAL İLİŞKİLER

2.1. ULUPAMİRİN DEMOĞRAFİK YAPISI, KONUMU ve YERLİ HALKLA OLAN İLİŞKİLER.....	23
2.1.1. Nüfus	23

2.1.2 Van.....	25
2.1.3. Erciş.....	27
2.1.4. Ulupamir Köyü.....	28
2.1.5. Aidiyet Duygusu ve Yerli Halkla Olan İlişkiler	29
2.1.6. Bölgede Yaşanılan Sorunlar	33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUPAMİR KIRGIZLARININ SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI

3.1. KÜLTÜR ÖGELERİNİN GELİŞİM SÜRECİ.....	35
3.1.1. Aksakallık Yönetimi ve Uuru (Kabile).....	35
3.1.2. Evlilik	37
3.1.3. Çocuk Yetiştirilmesi.....	40
3.1.4. Cenaze ve Defin İşlemleri	42
3.1.5. İnanç	43
3.1.6. Eğitim	45
3.1.7. Dil.....	48
3.1.8. Ekonomi	51
3.1.9. Yemek Kültürü.....	53
3.1.10. El Sanatları	56
3.1.11. Milli Kıyafetler	59
3.1.12. Müzik.....	61
3.1.13. Sağlık.....	62
3.1.14. Atlı ve Diğer Geleneksel Oyunlar	63
3.1.15. Dernek Faaliyetleri	65
SONUÇ	68
KAYNAKLAR	72
SÖYLEŞİ YAPILAN KİŞİLER	79
EKLER	81
EK 1. İskân Kanunu	81
EK 2. Ulupamir'in 420.203/65-126 Sayılı Onayla Köy Haline Getirilmesi: Köy Fişi	83

EK 3. Pamir Bölgesi Haritası.....	84
EK 4. Pakistan Mülteci Kampında Resmi Evraklar İçin Çekilen Resimler	85
EK 5. Pakistan’da Mülteci Kampı	86
EK 6. Kırgız Türklerinin Pakistan Havaalanında Türkiye Getirilmesi.....	88
EK 7. Pakistan Mülteci Kampında Kırgız Çocukların Eğitim Görmesi.....	90
EK 8. Kırgızların Kesin İskân Edildiklerine Ait Belge	91
EK 9. Kırgızların Kesin İskân Yerleri ve Nüfus Bilgileri	91
EK 10. Kırgızların Kesin İskân Yerleri ve Nüfus Bilgileri	92
EK 11. Kırgız Göçmenlerin Katıldıkları Kurslar	93
EK 12. Malatya’ya Geçici İkamet Ettirilen Kırgız Göçmenlere Ait Muhacir Belgesi	94
EK 13. Van’da İskân Ettirilen Kırgız Göçmenlere Ait Muhacir Belgesi	95
EK 14. Malatya’da Türkçe Okuma-Yazma Kursunu Tamamlayan Kırgız Göçmenlere Verilen Diploma Belgesi	96
EK 15. Kırgız Göçmenlerin Afganistan’da Kullandıkları Kimlik Belgesi.....	97
EK 16. Şerh Mehmet Ercan’ın Pamir Bölgesinde Yaşayan Ailesinden Aldığı, Özbekçe ve Farsça ile Yazılan Mektup.....	98
EK 17. Kırgız Göçmenlerin Geçici İskân Ettirildikleri Van Karagündüz Köyü	99
EK 18. Van Karagündüz Köyü Genel Görünüş.....	99
EK 19. Sarı Renkteki Evler Malatya’da Geçici İskân Ettirildikten Sonra Ulupamir Köyüne Gelen Ailelere Aittir.....	100
EK 20. Beyaz Renkteki Evler Van Karagündüz Köyünde Geçici İskân Ettirildikten Sonra Ulupamire Gelen Ailelere Aittir.....	100
EK 21. Ulupamir Köyünde Cami, Kuran Kursu ve Taziye Evi.....	101
EK 22. Düğün Yemeği Hazırlayan Kırgız Kadınları.....	101
EK 23. Ulupamir Köyünde Gelin	102
EK 24. Geleneksel Kırgız Düğünlerinde İkrâm Edilen Yöresel Yiyecekler....	103
EK 25. Çinide (Kâse) Çay İçinde Kaya Tuzu.....	104
EK 26. Kırgız Halk Müziği Enstrümanı: Kopuz	105
EK 27. Bir Kopuz Sanatçısı Pamir Doğumlu: Hürrem Ulubatlı.....	106
EK 28. Kültüklü Beşik.....	107
EK 29. Kırgız: Koçkor Motifi.....	108

EK 30. Kırgız Bayanlarının Saçlarına Taktığı Aksesuar: Sılsıla	109
EK 31. Bekâr Kırgız Bayanlarının Başlarına Taktıkları Kırmızı Çapak Örneği	110
EK 32. Evli Kırgız Bayanlarının Başlarına Taktıkları Beyaz Tülbent Örneği	111
EK 33. Ulupamir İlköğretim Okulundaki Bir Sınıf.....	112
ÖZET	113
ABSTRACT.....	114
ÖZGEÇMİŞ	115

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.g.e	: Adı geçen eser
A.g.m	: Adı geçen makale
Çev	: Çeviren
Ed	: Editör
M	: Metre
M.Ö	: Milattan Önce
M.S	: Milattan Sonra
S	: Sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TOKİ	: Toplu Konutlar İdaresi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Yay	: Yayın

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Ulupamir Kırgızlarının 2007-2016 Nüfus Dağılım Tablosu	24
Tablo 2: Sınıflara Göre Okulun Mevcut Öğrenci Sayısı	47

GİRİŞ

İnsanlık tarihi kadar eski olan göçler, bütün devirlerde doğal afetler, savaşlar, ekonomi ve etnik çatışmalardan dolayı, insanların hayatında derin izler bırakan sosyal hareketlerdir. Göçün toplumlar üzerinde bıraktığı yıkım etkisi, yeni bir hayata, başka bir düzene adaptasyon süreci, insanlarda psikolojik travmalara neden olmaktadır. Zorunlu veya çeşitli göçlere tabii tutulan milletler, göç ettikleri yeni yurtlara sadece kendilerini götürmezler, yaşamlarının vazgeçilmez unsurları olan kültürlerini, gelenek ve göreneklerini, yaşam biçimlerini de yanlarında götürmektedirler. Kültürel uyum süreci, kimi zaman psikolojik baskılara neden olduğu gibi, daha ileri ki süreç içerisinde de etnik çatışmalara neden olabilmektedir. Tarihsel süreç içerisinde birçok göç serüveni yaşayan Ulupamirli Kırgız Türkleri, yaşanan savaşlar ve yerel çatışmalardan dolayı 19.yüzyıldan 20.yüzyıla kadar zorunlu göçler yaşamışlardır. Orta Asya coğrafyasında müstakil göçebe hayatı sürdüren Kırgızlar, 1900'lü yılların başında Tacikistan Pamir'inde (Murgap) bölgesinde 40 yıla yakın süre yaşadıkdan, sonra Rus Bolşevik zulmünden kaçarak, Çin'e göç etmiştir. Bu bölgede 1942 yılında Mao ihtilalının patlak vermesiyle, Afganistan Pamir'ine tekrar göç yaşanmıştır. 1942 yılından 1978 yılına kadar burada göçmen olarak yaşayan Kırgızlar, Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesiyle, Pakistan'a göç yaşanmıştır. Pakistan'ın Gilgit şehrinde 4 yıl kamplarda kalan Kırgızlar, iklim şartlarına uyum sağlayamadıkları için, yaklaşık olarak 350 kişi hayatını kaybetmiştir. Pamirli Kırgız Türklerinin lideri olan Rahmankul Han, Aksakallar ve halkın fikirlerini alarak, yeni yurt arayışlarına başladı. Genel bir durum değerlendirmesi yapan Kırgızlar, Türkiye'ye gelme başvurusunda bulunarak 1982 yılında Türkiye'ye göç etmiştir. Türkiye'ye göç edildikten sonra 2 gruba ayrılan Kırgızlar, Malatya'ya ve Van'ın Karagündüz köyünde iskân ettirildi. 1987 yılında Altındere Harası'nda inşa edilen konutlar tamamlanınca, Ulupamir köyüne

yerleştirilmişlerdir. Göçmen bir toplum yapısına sahip olan Kırgız Türkleri, göç ettikleri yerlerde kültür alışverişinde bulunmuş, kültürel anlamda en büyük değişimi Türkiye'ye göç edildikten sonra yaşamıştır. Giyim, dil, eğitim, mekân tipi, sağlık, düğün, cenaze, yemek, gibi kültürel ve geleneksel unsurlarda büyük değişimler meydana gelmiştir. Değişimlerin olduğu kadar kendi yapısı, özünü muhafaza eden kültür elemanları da mevcuttur. Kapalı bir toplum olan Ulupamirli Kırgız Türkleri, kültürlerini korumak ve yaşatma gayretinde bulunmuşlar da, Ulupamirden devamlı olarak verilen göçler ve çevresel etkenlerden dolayı, Kırgız kültürü erozyona uğradığı bir gerçektir. Bu çalışmada Ulupamirli Kırgız Türklerinin göç süreci ile birlikte günümüze kadar olan sosyo-kültürel yapısında meydana gelen değişimler ve kendisini muhafaza eden gelenek, görenekler inançlar ele alınmıştır.

ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Araştırmanın konusunu, 1982 yılında Türkiye'ye göç eden ve 1987 de Van ilinin, Erciş ilçesine iskân ettirilen Ulupamirli Kırgız Türklerinin, göç süreci ve göç edilmeden önceki kültürel yapıları, Ulupamir köyünün sosyo-kültürel yapısında meydana gelen kültürel değişimi oluşturmaktadır. Araştırmanın amacı ise; Kırgız Türklerinin, Türkiye'ye göç ettikten sonra meydana gelen sosyo-kültürel faktörleri, diğer kültürlerle olan ilişkisi, gelenek ve göreneklerin ne kadar oranda yaşatıldığı, etnik kimliğin korunması, aidiyet duygusunun önemi, eğitim seviyesi, ekonomi, sağlık, dil, sanat, sosyo-kültürel etkinlerini tespit edilmesi araştırmanın amacını teşkil etmektedir. Pamirli Kırgızların kültürel yaşamlarını antropolog M.Nazif Shahrani, *The Kirghiz and Wakhi of Afghanistan: Adaptation to Closed Frontiers and War*, adlı kitabında ele almıştır. Ulupamir köyü ile ilgili bir diğer çalışma sosyolog Adem Sağır tarafından yazılan *Zorunlu Göçler, Sürgünler ve Yol Hikayeleri- Ulupamir Kırgızları Örneği*, kitabıdır. Bu kitapta, Van Ulupamirli Kırgız Türkleri ve Oş Karadenizli Türkler üzerine kıyaslama sosyolojik bakışla anlatılmıştır. Ulupamirli Kırgızlarla ilgili bir diğer çalışma, Süleyman Kayıpov'un *Folklor Üzerine Yazılar* adlı eseridir. Van'da yaşayan Kırgızlarla ilgili antropoloji, sosyoloji, halkbilim, edebiyat ve dil alanında daha önce çalışmalar yapılmıştır. Bu tez çalışmasında ise, Ulupamirli Kırgız Türklerinin göç süreci, iskân bilgileri, tarihi ve resmi belgelerle, yapılan görüşmeler

sonucu teyit edilmiş ve Türkiye'ye göçten sonra meydana gelen sosyo-kültürel değişimler, tespit edilmiştir.

ARAŞTIRMA ALANI, YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

Van ilinin, Erciş ilçesinde bulunan Ulupamir köyü saha araştırmasının yapılacağı yer olarak belirlenmiştir. Ulupamir köyüne 03.10.2016 tarihinde gidilerek gözlem ve tetkikler yapıldıktan sonra, Ulupamirli Kırgız Türklerinden köyün nüfusu, hane sayısı hakkında genel bilgiler alınmıştır. Köy halkına araştırmanın amacı ve yöntemi anlatılmıştır. Saha çalışmasında görüşme, gözlem ve yazılı materyallerin analizlerin yapılması için nitel araştırma metodu kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak sahada, gözlem araştırma teknikleri uygulanmıştır. Alan araştırmasına gidilmeden önce, o hafta çalışılacak konuların soruları hazırlanıp, sorular katılımcılara yöneltilerek görüşme tekniği uygulanmıştır. Ulupamirliyle yapılan görüşmeler ses kayıt cihazı ile kaydedilerek, katılımcının izni doğrultusunda notlar alınarak ve gerekli belgelerin fotoğrafları çekilmiştir. Katılımcıların görüşleri ve sahadaki gözlemler sonucunda gerekli analizler yapılarak, saha araştırması 21.01.2017 tarihinde tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

PAMİR'DEN TÜRKİYE'YE KIRGIZLARIN GÖÇ SÜRECİ

1.1. KIRGIZ ADI VE TARİHİ

1.1.1. Kırgız Adının Kökeni

Kırgız adı, tarihte ilk defa M.S. 735'te dikilen Orhun yazıtlarında geçmektedir. Bu isim, Göktürk yazılı metinlerinde “Kırkız” şeklinde ifade edilmiştir. Bazı araştırmacılar, bu adın kır ve giz kelimelerinden meydana gelen “Kırgezer” anlamında bir kavram olduğunu belirtmişlerdir.¹ Kırgız kavramının “Kırkoğuz” dan gelmiş olabileceği de öne sürülmektedir. Bu bağlamda Kırgızların, Oğuz Han'ın 24 komutanından meydana geldiğini ve 40 Çinli kızın Oğuz bölgesine gelip, onlarla evlenerek doğan çocuklarının “Kırkoğuz” adıyla adlandırılması sonucunda, Kırgız soyunun meydana gelmiş olabileceği ifade edilmektedir. Bir başka kaynakta Kırgızlar, “Oğuz Han'ın altı oğlunun kumalarında olma oğlu” olarak tanımlanmıştır. Gerek Göktürkçe, gerekse de Göktürk harfleriyle yazılmış Uygurca kitabeler bu kavme ait ismi “Kırkız” şeklinde muhafaza etmiştir. Acem kaynakları ise “Hırhız”, “Kırkız”, “Kırgız” gibi şekillerde kullanmıştır. Kırgız adı, Kırgızlar dışında bazı ufak Türk zümreleri tarafından da korunmuştur.² Türkçe, Arapça, Farsça gibi çok sayıdaki kaynakta Kırgız kelimesinin etimolojisi ve Kırgızların ilk mekânlarıyla ilgili bilgiler yer almaktadır. Kırgız kelimesi Arap ve Fars dillerinde, Kırkız, Hırhır ve Grekçe-Herkis, olarak kaynaklarda yer almaktadır. Kaşgarlı Mahmud'un, Divanü Lügati't - Türk adlı eserinde de Kırgızlar hakkında bilgiler verilmiştir. Divanü Lügati't-Türk de, Kırgız adı bir Türk boyunun ismi olarak geçmektedir. Kaşgarlı Mahmud'tan sonra da, birçok bilim adamı Kırgız adının çıkışı, Kırgızların tarihi ve anlamıyla ilgili bilgiler vermiştir. Tatar bilim adamları Hadi Atlasi, Muhammet Murat Ramzi, Kırgız

¹ Seyfettin Erşahin, “Kırgızların İslamlaşması Üzerine Bazı Mülahazalar,” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 39, 1999, s.395.

² Zeynel Özlü, “Kırgız Adı ve İnançları ile İlgili Bazı Bulguların Türk Dünyası Vatandaşlığı Bağlamında Önemi,” *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı: 4, 2015, s.99.

adının çıkışını Oğuzlarla bağdaştırmaktadır. Oğuzların kısaltılmış şekli “guz” olarak belirtilmiştir. Kırgız adı bundan dolayı kırlarda gezen Guzlara aittir. Tarih araştırmacısı Ramzi; ne olursa olsun “Kırgız” demek, kırdaki “guz” olarak ifade etmiştir.³ Kırgız kelimesini parçalarına ayırarak lengüistik ve onomastik metotlarla inceleyen bilim adamları, Kırgız kelimesi hakkında değişik açıklamalarda bulunmuşlardır. Kırgız kelimesi hakkındaki yorumlar şu şekildedir; D.Aytmuradov, Kırgın-kırgıt-kırgız, (Açık yüzlü mavi gözlü halk), A.Kononov, Kırk + yus, kırk jüs (Kırk yüz), V.Radlov, Kırk + Oğuz, (Kırk Oğuzlar daha doğrusu güney veya batı Oğuzlar), N. Baskakov, Kırk + er, (Kırk kişi), Ahmet Togan, Kırk+ guu, (Kırklar), K. Petrov, Kırgız- kırıl kız, (Yenilmez istikrarlı), bilim adamları Kırgız adını değişik şekillerde yorumlamışlardır. Ayrıca bilim adamları etnonimin incelenmesi sırasında “gız”, “guz”, “gar”, “gaz”, “ar”, “aş”, “as” (Oğuz, Gagaoğuz, Uygur, Bulgar, Çuvaş) bileşenlerin, değişik Türk dilli halkların adlarındaki benzerlik üzerinde durmuşlardır. Yenisey nehrinden Ural’a kadar geniş bir arazide yaşamış olan Orta Çağ dönemi göçebelerde “Kırgız” adının geniş bir şekilde yayılması, onların bu adın “Türkî” adı gibi eskiden “cesur ve savaşçı” insanlar anlamına geldiği üzerinde durulmuştur. Bundan dolayı göçebe aşiretlerin birçoğu, doğal olarak kendilerini “Kırgız” olarak adlandırmışlardır.⁴ Berezin isimli Rus bilim adamı, Kırgız isminin kırk sayısından geldiğini iddia etmektedir. Kırgız araştırmacı Üsöyün Acı ise, Türklerde kırk sayısının kutsal sayıldığını ve bundan dolayı kırk sözcüğüne çokluk eki, ız’ın eklendiğini ve Kırgız adının oluştuğunu ifade etmektedir.⁵ Grek kaynaklarında Kırgız adı ise “Xerxir” olarak geçmektedir. Grek kaynaklarında Kırgız isminin bu şekilde geçmesini, erken dönem Türkistan tarihi uzmanı Macar Mihali Dobrovits, “Türkçenin Bizans tarafından diplomasi dili olarak kullanıldığı” şeklinde belirtilmiştir.⁶

³Mayramgül Dıykanbayeva, “Kırgız Adı Üzerine,” *A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı:43, 2010, s.205-206.

⁴O.C. Osmonov, “Eski Kırgızlar,” (Çev.:Vefa Kurban) *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:2, Sayı:3, İzmir, 2013, s.149-150.

⁵M.Dıykanbayeva, a.g.m., s.206-207.

⁶Mihali Dobrovits, “Kırgız Adının Batı Kaynaklarında İlk Anılması,” *Küreselleşme ve Türk Uygarlığı Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, Kırgız Türk Manas Üniversitesi Yayını, Bişkek, 2006, s.144.-145.

1.1.2. Kırgız Tarihi

Kırgızların hükümdarlığı olarak bilinen ilk Kırgız Devletinin var olduğu ile ilgili bilgileri, M.Ö. 3.yüzyılda han hanedanlığının tarihçileri kaydetmişlerdir. Diğer bir ifadeyle 22 asır varlığını devam ettiren Kırgızların, devleti hakkında ilk bilgiyi Çin tarihçileri vermiştir. Bu bilgilerin Çinli tarihçi Sım San tarafından ifade edildiği belirtilmektedir.⁷ Çinliler Han hanedanı döneminden beri, M.S. ilk yüzyıllardan önce Kırgız halkını tanımakta ve bunları kuzey ırklarının niteliğini taşıyan “mavi gözlü sarışın adamlar” olarak tarif etmektedirler.⁸ Kırgızlar, Yenisey havzasında eski zamanlardan beri bağımsız olarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir.⁹ Türk kabilelerinden olan Kırgızlar, ilk devletlerini Çin kaynaklarından edinilen bilgilere göre en eski Ki-Ku, Kien- Kun veya Gen-gün, Gegun ismiyle M.Ö. II. yüzyılda, bugünkü Kırgızistan’ın doğusunda ve kuzeydoğusunda kurmuşlardır. Bir süre sonra bu devletin yıkıldığı ve Kırgızların Hun imparatorluğu yönetimi idaresine girdiği bilinmektedir. Hunların zayıflaması üzerine Baykal gölünden Tibet’e kadar uzanan sahada Hakas devletini kuran Kırgızlar, 6.yüzyılın ikinci yarısında Göktürk Devleti’nin idaresi altına girmişlerdir. Fakat Göktürkler duraklama döneminde biraz serbestlik kazanınca bağımsız hareket edip Çin ile ikili ilişkiler kurdularsa da, bir süre sonra tekrar Göktürklerin idaresi altına yaşamışlardır. Göktürk kitabelerinden alınan bilgilere göre, yukarı Yeniseyde Kögmen dağlarının kuzeyinde yaşayan Kırgızlar, Göktürk hâkimiyetini kolay kabul etmeyerek, Göktürklerle mücadele etmişlerdir. Göktürkler devrinde ticaret sayesinde zengin olan Kırgızlar, onların zayıflamasının ardından Uygurların egemenliği altına girmişlerdir.¹⁰ 758’de Uygurlar tarafından mağlup edilerek itaat altına alınan Kırgızların, bundan sonra Büyük Uygur Kağanlığına dâhil oldukları için, tarihi olaylarda isimleri geniş bir şekilde yer almamıştır. Uygur yönetimi altında olan Kırgızların adı, sarı kızıl yüzlü anlamına gelen “Chia-chia-ssu” şeklinde değişmiştir. Ayrıca Kırgızlar, yinede Karluk, Tibet, İran (Ta-shih)gibi boy ve devletlerle ilişkilerini sürdürmüşlerdir. Uygurlar, Kırgızların reisi A-je’ya (AJO) makam ve unvanlar vermiştir. A-jo Kırgızlar

⁷Askar Akayev, *Kırgız Devlet Geleneği ve Manas*, (Çev.:Saliha İbrahim) Da Yayıncılık, Ankara, 2003, s.279.

⁸Jean- Paul Roux, *Orta Asya Tarih ve Uygarlık*, (Çev.:Lale Aslan) Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999, s.203.

⁹Yusuf Akçura, *Türk Tarihinin Ana Hatları*, TTK Yayınları, Ankara, 2014, s.336.

¹⁰Mehmet Saray, “Kırgızistan,” *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, Cilt:25, 2002, s.442.

reislerine verilen isimdir.¹¹ Uygurlar zamanla zayıflayınca Kırgızların reisi olan A-je, kağanlığını ilan etmiştir. Uygurlar, bu durumu engellemek için, bazı kumandanlarını gönderseler de, kuvvetli Kırgız ordularını mağlup edememişlerdir. Hatta Kırgızlar, Uygur komutanlarından Külüg Baga'yı etkileri altına alarak, onun rehberlik ve yardımıyla Uygur kağanının merkezini ele geçirmiştir.¹² Kırgızların aradan geçen bir zamandan sonra yeniden bağımsız olmaları ve bir devlete sahip olmaları muhakkak ki, kendilerini memnun etmiştir. İkinci kez kurulan Kırgız devleti, 840 yılından itibaren yaklaşık olarak, bir asır varlığını sürdürmüştür.¹³ 843 senesinde Kırgızlar, Chu-we-he-suo başkanlığında bir elçilik heyetini T'ang hanedanına göndererek yeni kurdukları devletin tanınması isteğinde bulunmuşlardır.¹⁴ Moğolistan'ın kuzeyinde Ötüken bölgesinde 840'ta kurulan bu ikinci Kırgız devleti, hayvancılık, ziraatla uğraşmışlar ve altın, demir gibi madenlerini işlemişdir. 920 yılında Çin'e egemen olan Liao sülalesi devrinde Çin orduları Türk ülkelerini ve Moğolistan'ı istila etmesi neticesinde, Kırgızların büyük bir bölümü daha batıya bugünkü Kırgızistan'a doğru çekilmiştir. Kırgızlar, 13.yüzyılın başlarında Cengiz Han tarafından kurulan imparatorluğun Çağatay ulusuna iştirak ederek, Cengiz Han Moğollarına itaat eden ilk Türk kavmidir.¹⁵ Moğol egemenliğine karşı ayaklandılarsa da, ayaklanma 1217'de kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Fakat Otratar'la birlikte başlattıkları ikinci isyan sonunda, yeniden bağımsızlıklarını etmelerine rağmen Timur, Kırgızistan topraklarını, kurduğu imparatorluğa dâhil etmiştir. Ayrıca Moğol kabilelerinin saldırılarına maruz kalan Kırgızlar, çok zor durumda kalarak, bazı Kırgızlar, Kazakistan bozkırlarına çekilerek, onlarla iç içe yaşamaya başlamıştır. Bundan dolayı kendilerine, Kazak-Kırgızlar ismi verildiği belirtilir. Kırgızlar, Kazak-Kırgızlarından ayrılması noktasında, esas "Kara Kırgızlar" diye anılmıştır. Kazak Türkleri ile birlikte yaşayan bu Kırgızlar, 17. yüzyıl ortalarına kadar doğudan Moğol kabilelerinin, kuzeyden Ruslar'ın tehdidine maruz kalmıştır. Kazan, Astrahan ve Başkırdistan'ı işgal eden Ruslar, Kazakistan'a doğru ilerledikleri gibi, Moğolistan'da uzunca bir süredir huzursuzluk içinde bulunan Kalmuklar da hızlı bir şekilde Kırgız

¹¹Bahaddin Ögel, *İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi Orta Asya Kaynak Buluntularına Göre*, TTK Yayınları, Ankara, 2014, s.212.

¹²Saadettin Gömeç, *Tarihte ve Günümüzde Kırgız Türkleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, s.13.

¹³Mehmet Saray, *Yeni Türk Cumhuriyeti Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara, 2014, s.199.

¹⁴Ahmet Taşağıl, *Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları*, TTK Yayınları, Ankara, 2004, s.86.

¹⁵İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2009, s.140.

ve Kazak bozkırlarını istila etmişlerdir. Kalmukların yağma ve işgali karşısında halkın itirazına rağmen Küçük Orda Hanı Ebülhayr, Ruslardan yardım talebinde bulunmuştur. Ruslar 1730'da Kazak topraklarının en verimli bölgelerini işgal ederek, bu bölgelere Rus göçmenlerini yerleştirmiştir. Bazı Kırgız boyları da bu arada Kazaklarla birlikte Ruslara esir düşmüştür. Ruslar 1848 ve 1856 senelerinde Kazakistan'ın tamamını, Kırgızistan'ın ise kuzeybatı bölgelerini hâkimiyeti altına almıştır. Diğer bölgelerdeki Kırgız Türkleri, Buhara ve Hive devletlerinin mücadelesinden bıkan bir grup Türk halkı tarafından, 1700 yılında Fergana vadisinde kurulan Hokant Hanlığının egemenliğine girdi. Hanlığın halkın çoğunluğunu kendileri oluşturduğundan, çok geçmeden Hokant'ın idaresi Kırgız Türklerinin eline geçerek, Hokant Hanlığı, böylece Kırgız nüfusu ağırlıklı bir devlet haline gelmiştir.¹⁶ Şahrüh, Özbekler'in Ming kabilesine mensup olup, Hanlığın kurucusudur.¹⁷ 19.yüzyılda Kırgızlar için asıl tehlike, Rusların Hokant Hanlığını işgal etmesiyle başlamıştır. Ruslar, Orta Asya Türk ülkelerini istila ettikten sonra, Taşkent merkez olmak üzere bir Türkistan genel valiliği kurmuştur. Hokant bu valiliğe bağlı yerlerden birisiydi. Ruslara karşı ayaklanan Hokantlılar, mağlup olmalarına rağmen, Kırgızların mücadelesi Altay bölgesinde sürmüştür. Kurbancan Datha adında bir kadın kahramanın önderliğinde yürütülen Altay isyanı senelerce devam etmiştir.¹⁸ 1875-76 yıllarında meydana gelen milli isyanın bastırılmasında yaklaşık olarak, 20.000 Rus askerinin katıldığı bilinmektedir. İsyancılar düşmanın üstün kuvvetleri tarafından mağlup edilmiştir. Hokant şehri 29 Ağustos 1875 yılında düşmüş, geri çekilen isyancıların peşinden cezalandırma ordusu gönderilmiştir. İsyancıların yenilgisine razı olan Kurbancan Datha, Rus Çar'ına hizmet etmek zorunluluğunda kalarak ve oğullarıyla beraber bütün Alay Dağları Kırgızlarının Rusya İmparatorluğunun egemenliğinin tanınmasında önemli etken olmuştur. Aynı zamanda Ruslar tarafından beş boluşluk teşkil edilmiş ve Kurbancan'ın oğulları Ömer-bek, Kamçı-bek, Hasan-bek, Batır-bekler bu boluşlukların yöneticileri olarak atamaları yapılmıştır.¹⁹ Kırgızların, 1916 yılına kadar gelinen süreç içerisinde, Çarlık hükümetinden hoşnut olmadığını, yerli halkın sürekli bir şekilde gösterdiği tepkilerle

¹⁶M. Saray, a.g.m., s.442-443.

¹⁷Enver Konukçu, "Hokand Hanlığı," *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, Cilt:18, 1998, s.215.

¹⁸M. Saray, a.g.m., s.442-443.

¹⁹Gülnisa Aynakulova, "Alay Dağlarının Melikesi Kurbancan Datha (1811-1907)," *Gazi Türkiyat Dergisi*, Sayı:8, 2011, s.224-228.

ortaya çıkmıştır. Bundan önce 1885 yılında Fergana’da, 1897 yılında ise Taşkent’te büyük isyan hareketleri yaşanmıştır. Bunların dışında halk 1900 yılında 75 kez, 1905’te 235, 1910 yılında 334 ve 1915 yılında ise 372 kez çeşitli bölgelerde ayaklanmışlardır. 1916 yılına gelindiğinde ise, Kırgız tarihine Ürkün Ayaklanması ve Katliamı olarak geçen olay meydana gelmiştir.²⁰ Rus idareciler 1917 Bolşevik ihtilalından sonra, Türkistan’daki ihtilal hükümetinin talimatıyla bir işçi, asker ve köylü şurası kurarak, ülkeyi idare etmeye başladı. 1936 yılı sonlarında Kırgızistan, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinden biri haline getirildi.²¹ 11 Mart 1985’te köklü bir değişimi savunan Mihail Gorbaçov Komünist Partisi Genel Sekreterliğine getirilmesiyle, Kırgızistan için yeni bir başlangıç oldu. Gorbaçov, Sovyet sisteminde değişimi belirten “Perestroyka ve Glasnost” olan iki önemli kavram üretti. Perestroyka, yeniden yapılanmak, glasnost ise yönetimde şeffaflık olarak ifade ediliyordu. Sovyet iktisat isteminin uyguladığı merkezî yapıyı değiştirmek ve piyasa ekonomisini oluşturmaya Yeniden Yapılanma adı verildi.²² Açıklık politikası mevcut sistemi kurtarmakta başarılı olamayınca, diğer cumhuriyetler gibi Kırgızistan’a da bağımsız bir devlet olma yolunu açtı. 15 Aralık 1990 yılında egemenliğini ve 31 Ağustos 1991’de bağımsızlığını ilân ederek, fizik bilgini olan Askar Akayev, Kırgızistan Cumhurbaşkanı seçildi.²³

1.2. RUSYANIN AFGANİSTAN POLİTİKASI

1.2.1 Afganistan’ın Siyasi Tarihi

Ak Hunlar olarak tanımlanan Halaç Türkleri, Afganistan’a 480’den sonra gelerek, Hazar Denizinden başlayan ve doğuya doğru Kuzey Afganistan’ı da içine alan bir devlet kurmuştur.²⁴ İslamiyet’in Afganistan’a ulaşması ise, halife Hz. Osman devrinde Basra valisinin Abdurrahman B.Semure’yi bölgeye göndermesiyle,

²⁰Fusun Kara, “1916 Kırgız Büyük İsyanı: Ürkün,” *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6, 2011, s.538.

²¹M. Saray, a.g.m., s.442-443.

²²Efkan Canşen, “Sovyetler Birliğinden Rusya Federasyonuna Doğru Değişimin Yan Etkileri,” *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:24, 2011, s.80.

²³M. Saray, a.g.m., s.442-443.

²⁴İbrahim Gültekin, “20. Yüzyılın Başlarında Afganistan Coğrafyasında Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Üzerine Bir Kitap: Sarf-ı Türki,” *Kesit Akademi Dergisi*, Sayı: 6, 2016, s.63.

başlamıştır. İslamiyet'in Afganistan'da yayılmasıyla beraber, sırasıyla Samaniler, Gazneliler, Büyük Selçuklular, Harzemşahlar, Timûriler ve Babüriler gibi Müslüman Türk Devletleri bölgede hâkimiyet kurmuşlardır. Bölge, 1220 yılında Moğolların istilâsına uğrayarak, 1483'e kadar Moğolların hâkimiyeti altında kalmıştır. 1483'te, Moğol İmparatorluğuna son veren Timur, 1504 yılında öldükten sonra, bu ülke Timuroğulları ve Safeviler arasında bölüştürüldü. Timur'un beşinci göbekten torunu olan Babür Şeybanî 1507'de Afganistan'ı da ele geçirerek, Hint-Türk İmparatorluğunu kurmuştur.²⁵ Afganistan'ın kuzey bölgelerinde Şeyban Han yönetimindeki Özbeklerin gücü, 16.yüzyılın başında artmaya başlamıştır. 18. yüzyılda Babür Devletinin gücünü kaybetmesinin ardından Afgan kabileleri bağımsız hareket etmiştir. İranlılar ile Babürlüler arasında hâkimiyetin sürekli el değişmesi, özellikle Batı Afganistan'da görülmüştür. Bu arada Afganistan ve İran, Nadir Kulu adındaki bir Türk'ün komutasında olan Türkmen ordusunun idaresi altına girmiş ve Hindistan'daki Babür Devletini vergiye bağlamıştır. Nadir Şah, 1734 -1747 yılları arasında Afganistan'a hâkimiyet kurarak, başarısı ve üstlendiği rolün etkisiyle, tarihte ilk defa modern anlamda bir Afganistan devleti ortaya çıktı.²⁶ Ahmet Şah Dürrani Afgan kabilelerini birleştirerek, ilk milli Afgan devletini kuran kişidir. Afgan devleti böylece, 18.yüzyılda mevcut kabile birliğinin bir hanedan yönetimine dönüşmesiyle kuruldu. Afganistan 1878'de İngilizler tarafından işgal edilince, Şir Ali Rusya'ya sığınmış ve 1879 orada öldü.²⁷ Emanullah Han tahta geçince Hindistan'daki İngiliz valiye bir mektup göndererek, Afganistan'ın bağımsız bir devlet olduğunu tanımasını ve İngiltere ile iyi ilişkiler içinde bulunma talebini bildirdi. İngiltere'nin olumsuz tutumundan sonra Emanullah Han, Hindistan'a saldırarak, İngiliz-Afgan savaşının galip tarafı olmuş ve Afganistan'ın dış politikasını yeniden tesis etmiştir. Savaşı sona erdiren Ravalpindi Anlaşması sonucunda, İngiltere Afganistan'ı tam bağımsız bir krallık olarak tanıdı.²⁸ Bağımsız çağdaş, bir Afganistan hayali kuran Emanullah Han'ın reform programları halk

²⁵Fahri Temizyürek, "Afganistan'da Dil Politikası ve Afganistan'da Türk Eğitimi Tarihi," *Türkbilgi*, Sayı:32, 2016, s.156.

²⁶Abidin Ünal, *Geçmişten Günümüze Türk Afgan İlişkileri*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2009, s.29-30.

²⁷Mehmet Akkurt, *Afganistan'ın Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.95-96.

²⁸İsmail Akbaş, "Afgan Kralı Emanullah Han'nın Türkiye Gezisi," *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:16, 2008, s.312-313.

tarafından tepkiyle karşılandı. Reformlara gösterilen tepkilerden sonra kral, 1929'da Muhammed Nadir Şah olmuştur.²⁹ Nadir Şah'ın rakip gördüğü Gulam Nabi'yi infaz etmesinin ardından olaylar çıkmış, ilerleyen süreçte bir okula yapmış olduğu merasim sırasında, 8 Kasım 1933 yılında öldürülmüştür.³⁰

İran ve Afganistan arasında ihtilaf konusu olan Helمند nehri meselesi, dönemin İran Başbakanı Abbas Hüveyda'nın Kabil ziyaretinde İran lehine çözüldü. Fakat bu yapılan anlaşma milliyetçiler ve komünistler arasında rahatsızlığa sebep oldu. Musa Şefik'in hükümeti kurmasının üzerinden henüz bir yıl geçmeden Muhammed Davut Han komünistlerin de yardımıyla 17 Temmuz 1973'te gerçekleştirdiği askeri darbe ile saltanatı kaldırdı ve yerine cumhuriyeti ilan etmiştir.³¹

1.2.2. Afganistan'ın Coğrafi ve Etnik Yapısı

18. yüzyılın ilk yarısından itibaren, idari bakımdan ağırlık kazanan Afganlar, siyasi birlik haline gelmiştir. Kuzeyinde Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan Cumhuriyetleri, doğusunda Çin ve Pakistan, batısında ise, İran sınırlarıyla çevrilidir. Başkenti Kabil olan Afganistan, yirmi yedi idari bölgeye ayrılmıştır. İdari bölgeler arasında en önemlileri Kabil, Kandehar, Herat, Hezaristan, Sistan, Nuristan (Kâfiristan), Vahan, Bedahşan ve Türkistan bölgeleridir. Ülkenin kuzeydoğusunda 7697 metre olan Hindukuş dağları ve Kabil'in kuzeyinden itibaren, batıya doğru yelpaze gibi açılan, yüksekliği 3500 metre olan Kuhibaba ve Bendibeyan gibi kollara ayrılmıştır. Afganistan'ın ortasında doğuya doğru bir şerit biçiminde bulunan bölge, "Vahan Koridoru" olarak isimlendirilir ve vadinin tabanları 5000 metre yüksekliktedir.³² Afganistan'da etnik aidiyete ve kabile mensubiyetine göre, toplumsal yapı oluşmuştur. Merkezi yönetimde dâhil, toplumu tüm dış güçlere karşı korumak ve problemlerin çözüm mercii yerel ağalardır. Toplumsal yapının en alt tabakası, nüfusun % 95'ini oluşturan çiftçiler, esnaf ve düşük rütbe memurlardan meydana gelir. Yüksek tabakayı ise nüfusun % 5'ni oluşturan büyük toprak ağaları,

²⁹M.Akkurt, a.g.e., s.103-104.

³⁰Arthur V. Huffman, "The Administrative and Social Structure of Afghan Life," *Journal of Journal of The Royal Central Asian Society*, Volume 38, 1951, s.41.

³¹Abdullah Yeğin, *Afganistan Siyasetini Anlama Kılavuzu*, Seta Yayınları, İstanbul, s.22.

³²Mehmet Saray, "Afganistan," *T.D.V İslam Ansiklopedisi*, Cilt:1, 2002, s.401.

boy beyleri, üst rütbeli askerler ve din adamlarından oluşan yönetici elit kesimdir.³³ Etnik ve dini olarak oldukça homojen bir yapıya sahip ülke olan Afganistan’da, halkın çok büyük bir bölümü, merkezi otoriteden ziyade, kendi topluluğuna aidiyet duyma eğilimi göstermiştir. Bu durum Afgan toplumunda merkezkaç etkisi yaratmakta ve merkezi idarenin otoritesini güçsüzleştirmektedir. Askeri güç olarak, merkezi yönetim ve bu etnik unsurlar kıyaslandığında, bu toplulukların merkezi yönetime göre daha güçlü olduğu ileri sürülmektedir. Fakat bu grupların merkezi idareye karşı bir araya gelerek ortak bir mücadeleye girişildiğine rastlanılmamıştır. Bu bakımdan, Afganistan tarihinde pek çok isyan olmasına rağmen, genelde yerel kalmıştır.³⁴ Afganistan, farklı etnik unsurları bünyesinde barındıran bir ülke konumundadır. Günümüzde Afganistan’da yaşayan başlıca etnik unsurlar şunlardır: Peştunlar, Türkmenler, Tacikler, Hazaralar, Özbekler, Kazaklar, Kırgızlar, Karakalpaklar, Karluklar, Çağataylar gibi Türk boylarıdır. Ayrıca Beluçlar, Nuristanlılar, Hindular ve Araplar gibi küçük etnik unsurlar da, bugünkü Afgan toplumunun ayrılmaz birer ögesi sayılmaktadır. Ortak soy niteliklerine göre bütün kavimler şu üç ana gruba ayrılır;

1.Aryan kökenli grup, 2.Türk-Moğol kökenli grup, 3.Sami kökenli gruptur. Peştunlar, Tacikler, Nuristanlılar ve Hindular farklı kabile dalları ile birinci grupta olup, Türkmenler, Özbekler ve Hazaralar çeşitli dal ve boyları ile ikinci grupta ve Araplar ise üçüncü gruba girmektedir.³⁵ Peştunlar, % 42’lik nüfus oranıyla, Afganistan’daki etnik yapının en büyük kısmını meydana getirir. Ülkenin kuzey doğusunda sulak bölgede yaşayan Tacikler, nüfusun % 27’lik bölümünü oluşturur. Bunun yanında Özbekler, Türkmenler ve Kırgızlar kuzeyde yoğunlaşmış olan Türk gruplardan oluşmaktadır. 1964 Anayasasında Peştunların konuştuğu Peştuca ve Afgan Farsçası denilen Dari, resmi dil olarak kabul edilmiştir. Yaklaşık olarak 30 ayrı dilin konuşulduğu ülkede, 2004 Anayasasında Özbekçe de, yoğun konuşulan bölgelerde resmi dil olarak kabul edilmiştir.³⁶

³³Mustafa Arslan,“Abdurrahman Han Reformlarından 2015’e Afgan Reformlaşması,” *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:7, Sayı:13, 2015, s.313.

³⁴L.Robert Canfield, *Hazara Integration into the Afghan Nation Some Changing Relations Between Hazara and Afghan Officials*, Occasional paper, New York, 1989, s.638.

³⁵A.Ünal, a.g.e., s.11.

³⁶Muhammed Asif Yoldaş, “Afganistan’ın Sosyo-Kültürel Ekonomik Yapısı İle İlgili Olarak Türk Yatırımcı Firmalar İçin Bazı Tespitler,” *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Sayı:13, 2007, s.6.

1.2.3. Afganistan'ın Stratejik Önemi

SSCB'nin dağılmasından sonra Asya kıtasının jeopolitik, jeoekonomik, jeokültürel özellikleri ve ayırım hatları, önemli ölçüde etkilenmiş ve Asya soğuk savaş sonrası yoğun olarak değişim geçiren bir kıta olmuştur.³⁷ Afganistan sahip olduğu petrol, doğal gaz, kömür, bakır, sülfür, kromit, talk, barit, maden damarı, çinko, demir cevheri, tuz, değerli ve yarı değerli taşlar bakımından doğal kaynaklara sahip zengin bir ülkedir. Ayrıca dünyanın en büyük lityum rezervine sahiptir. Fakat sahip olduğu doğal kaynakları işletmenin maliyeti yüksek olduğundan dolayı, Afganistan ekonomisi daha çok tarım ekonomisine dayalıdır.³⁸ Afganistan, İran ve diğer Orta Asya ülkelerine kıyasla su ve yer altı kaynakları açısından zengin bir ülke olmasına karşın, su kaynaklarından gerektiği ölçüde aktif olarak yararlanamamaktadır.³⁹

Afganistan toprakları, gerek jeopolitik gerekse de stratejik olarak sürekli bir işgal altında tarihte yer edinmiştir. Sömürgeci devletler Asya'nın önemli ülkesi olan Afganistan'ı her daim kendi emellerine ulaşmak için, ülkeye karşı ekonomik sömürü siyaseti gütmüşlerdir. Çok fazla etnik kimliğe sahip olan Afganistan kendi içerisinde çatışma içerisinde olduğunu belirtebiliriz. Bu çatışma durumunu, sömürgeci güçler kendilerine fırsata çevirerek, Afganistan'ın yer altı kaynaklarından istifade etmişlerdir. Bu bölgenin Rusya, Çin, İran, gibi devletlerin hedefi haline gelmesinde Afganistan'ın yer altı kaynakları olduğu kadar, coğrafi konumu da büyük önem arz etmektedir. Bölgenin Rusya için önemi, sıcak denizlere ulaşma yani buranın onlara Güney Asya'ya açılan kapı niteliğinde olmasıdır. Afganistan'ın İran ve Çin için önem arz eden durumu ise, Amerika Birleşik Devletleri ve NATO müttefiklerine sınırlarını açan tek ülkedir.

1.2.4. Rusya'nın Afganistan'ı İşgali

Muhammed Davut, 19 Temmuz 1973 tarihinde, yönetimi ele geçirecek Afganistan'da Cumhuriyeti ilan etmiştir. İhtilaldan bir hafta sonrada, Afganistan

³⁷M. Akkurt, a.g.e., s.185.

³⁸Mervenur Lüleci Karadere, "Afganistan: Asya'daki Stratejik Çıkmaz," İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, İstanbul, 2015, s.3.

³⁹Mustafa Arslan, "Afganistan'da İstikrarsızlık ve Temel Sebepleri," *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*, Sayı:2, 2016, s.53.

Cumhuriyetinin ilk Cumhurbaşkanı ve Başbakanı unvanını sahip olmuştur. Muhammed Davut iktidarı ele geçirdikten sonra, kendisine ciddi manada destek de bulunan Parçamilere önemli görevler vermiştir. Ayrıca Muhammed Davut, bir reform programı oluşturarak, 1977 de hazırlattığı anayasada komünistlere yeni bakanlar kurulunda yer vermemiştir. Sovyetler birliğine olan bağımlılığını azaltmak için Muhammed Davut, Hindistan, Mısır ve ABD'ye yükseköğrenim amacıyla daha fazla öğrenci göndermiş, tarafsız ülkelerle arasını geliştirmeye çalışarak ve Çin ile ticaret antlaşması yapmıştır. Bütün bunlar Sovyetler birliğinin tepkisine neden olmuştur. Sovyet Askeri Akademisinde tahsil gören askerler birer Marksist olarak yetiştirilmiş, Afgan ordusunun kilit isimleri haline gelmiştir. Bununla beraber Muhammed Davut daha ileri giderek, muhalif olan Nur Muhammed Teraki ve Babrak Karmalı tutuklatmıştır. Hafızullah Emin'de ordudaki Marksist subaylara harekete geçmelerini yoksa tüm Komünist arkadaşları öldürüleceğini belirtmiştir.⁴⁰ 1978 yılında Afganistan da rejim değişikliği meydana gelerek, Muhammed Davud'un lideri bulunduğu eski Afganistan'daki savaşın tesirine bakıldığında, oldukça dramatik bir manzara ortaya çıkmıştır. Afganistan, işgal nedeniyle uzun yıllar sürecek bir silahlı çatışma ve kaos meydana geldi. Sovyet ordusu ile birlikte hareket eden Afgan ordusunun yaklaşık 59 bin kaybının yanı sıra ülkede 2 milyona yakın sivil hayatını kaybederek, 1,5 milyon kişi ise sakat kalmış, 7,5 milyon insan da yaşadığı toprakları bırakmak zorunda kalmıştır. Mülteci statüsünde Pakistan'a ve İran'a yerleşen Afganlar, sığındıkları yerlerde yıllarca yokluk içinde hayatlarına devam etmişler, özellikle Pakistan'daki kamplarda yetişen gençler terör örgütlerinin ya da Taliban'ın hedefi olmuşlardır. Afgan sığınmacılar, psikolojik ve sosyolojik anlamda da baskılara maruz kaldı.⁴¹

Sovyet Rusya'nın Afganistan'ı işgal etmesi, 1970'li yılların sonunda meydana gelen en önemli olaylardan biridir. Bu işgalle beraber Sovyetler, Basra Körfezine, Orta-Doğu petrollerine ve en önemlisi Hind Okyanusuna yaklaşmış, bu gelişmeye bütün dünyada tepki gösterilmiştir.⁴² İşgalin ardından Afganistan'dan

⁴⁰M. Akkurt, a.g.e., s.108-112.

⁴¹Kuliyahyan Erman, "Afganistan'daki Sovyet İşgalinin Türk Dünyasına Etkileri," Niğde Üniversitesi-Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi I.Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu, 2014, s.3.

⁴²Fahri Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2000, s.762.

göçler yaşanmış, 4 milyona yakın mülteci Pakistan'a sığınmıştır. %85'ini Peştular, %6'sını Tacikler, %3,6'sını Beluciler, %1,5'ini Nuristanlılar oluşturmuştur. Türkmen ve Özbeklerin oranı ise %1,5 civarındadır.⁴³

Bunlar içerisinde Pakistan'a göç edenlerin arasında Pamir yaylasından yaşayan Kırgız Türkleri de yer alır. Afganistan'ın Pamir bölgesinde yüksekliği 4000 metreden fazla olan rakımlarda yaşayan Kırgızlar, yaşadıkları konum itibari ile bölgenin Çin'e yakın olması bu bölgenin stratejik açıdan önemli kılmıştır.

1.3. ULUPAMİR KIRGIZLARININ GÖÇ EVRELERİ

1.3.1. Göç Olgusu

En kapsamlı anlamıyla göç, kişinin yeni şartlara uyum sağlamak maksadıyla veya doğal, ekonomik, siyasi ve benzeri zorunluluk sonucunda yaşadığı cemiyeti ve sosyal çevreyi değiştirmesi, başka bir çevreye, yabancısı olduğu insan topluluğuna katılma olayıdır.⁴⁴ Göç hareketlerinin ortaya çıkış nedenleri, cereyan ettiği yerleri, katılan insan sayısını dikkate almak suretiyle, farklı gruplara ayırmak mümkündür. Ana hatlarıyla belirtmek gerekirse göçler, iç göçler ve dış (uluslararası) göçler olmak üzere ikiye ayrılır. İç göçler bir ülkenin kendi sınırları içinde olan göçlerdir. İç göçler kırlardan şehirlere, şehirlerden kırlara birey ya da küçük gruplar halinde yapılır. Dış göçler ise, bir yerde uzun süre kalmak, oraya yerleşmek, çalışmak ve yaşamak gayesiyle başka bir ülkeye yapılan nüfus hareketidir. Uluslararası göçler yapılış sebeplerine göre sürgünler, mübadele, geri gelenler, yurtsuzlar, mülteciler, devletsizler diye sınıflandırılır. Göç hareketlerine katılanların sayısına göre göçler, “münferit göçler” ve “kitle göçleri” olarak ikiye ayrılmaktadır. Birkaç kişilik küçük grupların farklı sebeplere dayanarak yaptıkları göçler münferit göçlerdir. Büyük bir topluluğun kısa bir sürede yaptığı göç ise kitle göçü olarak isimlendirilir. Bu tür göçler süreklilik arz etmez. Ayrıca göçleri kademeli ve kademesiz göçler olarak da sınıflandırabiliriz. Kademesiz göç, iki iskân ünitesi arasında meydana gelen göçtür.

⁴³http://www.afghandata.org:8080/xmlui/bitstream/handle/azu/3245/azu_acku_pamphlet_ds371_2_s6_5_1988_w.pdf?sequence=1&isAllowed=y (28.04.2017)

⁴⁴H.Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi Göç*, Kum Saati Tarih Dizisi, İstanbul, 2001, s.25.

Kademeli ise ikiden fazla yerleşim bölgesine yapılan göçtür. Diğer bir göç türü ise göçe karar verenin kimliği göz önünde bulundurularak yapıldığı göçlerdir. Bu göçler serbest göçler ve mecburiyet göçler diye ikiye ayrılmıştır. Serbest göçler, kişinin kendisi ve irade ile hiçbir baskı olmadan, daha iyi yaşama ve verimli geçinme vasıtaları elde etme gibi, bazı nedenlerle kendisinin kararı doğrultusunda yaptığı göçlerdir. Serbest göçler kitlesel veya münferit, kademeli ya da kademesiz, iç yahut dış, olarak meydana gelebilir. Mecburi göçler ise; insanların buldukları bölgede yaşabilmeleri için gerekli asgari şartların ortadan kalkması halinde yapılan göçlerdir.⁴⁵

Göç, coğrafi bir yer değiştirme süreci olduğu kadar; iktisadi, siyasi, kültürel ve sosyal boyutlarıyla toplumsal yapıda önemli farklılıklar meydana getiren bir nüfus hareketidir. Toplumsal ve mekânsal yapıya, bu bağlamda, ciddi bir değişim ve dönüşüm yaratmaktadır.⁴⁶Zorunlu göç, devletleri, toplum ve toplulukları derinden etkileyerek sosyal, kültürel, toplumsal, ekonomik ve siyasal etkileri beraberinde getirir. Bu etkiler sadece zorunlu göçü yaratan ülkeleri değil aynı zamanda göçün etkisi altına giren zorunlu göçmenleri, kabul eden ülke toplumlarını derinden etkilemiştir.⁴⁷

1.3.2. Ulupamirli Kırgız Türklerinin Göç Süreci

Pamir üzerinde yaşayan Kırgız Türkleri, stratejik (savaş, siyasi, iklimsel, sosyal) nedenlerden dolayı altı defa göçe maruz kalmışlardır. Ulupamirliler, 1880 yılında liderleri Pamir Han Hacı Rahmankul önderliğinde önce Tacikistan Pamir'inin Murgap bölgesinde, sonra ise küçük Pamir olarak adlandırılan Afganistan Pamir'ine göç etmiştir. Bu bölgede 25 yıl kalan Hacı Rahmankul ve obası, yakınlığı sebebi ile Çin işgali altında bulunan Türkistan'ın Pamir bölgesine 1942'de geçmişlerse de, kısa bir süre sonra Mao ihtilalinin çıkmasıyla geriye dönerek, 1979 yılında Rusya'nın

⁴⁵Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, TTK Yayınları, Ankara, 1997, s.1-4.

⁴⁶Mim Sertaç Tümtaş ve Cem Ergun, "Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerinde Etkileri," *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:21, Sayı:4, 2016, s.1352.

⁴⁷Başak Kale, "Zorunlu Göçün 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Üzerindeki Etkileri," *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göç*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s.155-156.

Afganistan'ı işgal etmesine kadar, bu coğrafyada yaşamışlardır.⁴⁸ İşgalden sonra Pakistan'a giden Kırgızlar, iklimsel ve kültürel uyum sürecinde yaşanan problemlerden dolayı, dört yıl sonra Türkiye'ye gelme kararı aldı.⁴⁹

Ulupamirli Kırgızların, göç sürecini Pakistan Gilgitte kaldıkları dönemde mülteci kampında, görevli olan Abdulhalim Vatan şu şekilde ifade ediyor;

*“Kırgızlar tarihte, gerek savaş gerekse de iklim koşullarından dolayı pek çok kez göç etmişlerdir. 5. kuşaktan atalarımız (Bayma, Melike, Sertbay) Kırgızistan'ın Gülçe şehrine Kurbancan Datha önderliğinde yerleşmişler. 1916'da Rus zulmünden kaçarak Tacikistan tarafında Pamir'e yakın olan Nurgap bölgesine ve Çin tarafında yer alan Doğu Türkistan'a (Kızılsu, Tağarma, Uygur, Kaşgar) bölgelerine göçler yaşandı. 1942 yılında Çin'de Mao rejiminin gerçekleşmesinden sonra tekrar Afganistan Pamir'ine göç edildi. 1978 yılında Rusya'nın Afganistan topraklarını işgal etmesiyle de Pakistan'a geçildi. 1982 yılında ise Pakistan'da iklimden dolayı çok kişiyi kaybettik. Hacı Rahman Kul ve Aksakalların aldığı kararla Türkiye'ye göç ettik”.*⁵⁰

1.3.3. Pamirli Kırgızların Pakistan'a Göçü

Pamir Kırgızları Türkiye'ye gelmeden önce, Afganistan'ın kuzeyindeki Pamir bölgesinde göçebe olarak yaşamaktaydılar. Çin ile Tacikistan ve Afganistan sınırında yer alan Pamir, Asya'daki başlıca sıradağlar Himalaya, Karakurum, Kunlun, Tianshan ve Hindukuş Dağlarını bir arada barındıran “Dağların Atası” ve “Asya'nın Damı” olarak adlandırılıyor. Pamir çeşitli sıradağlar ile aralarındaki geniş vadi ve havzalardan oluşan topografik yapısı itibarıyla, doğu ve batı olmak üzere iki kısma ayrılır. Kuzeybatı-güneydoğu yönündeki iki sıradağ ile bir nehir havzasından oluşan doğu kesimin rakımı 5000 ile 6000 metre arasında değişirken, bu kesimde yer alan bölgelerin yükseklik farkı 1000 ile 1500 metre arasında değişir. Kuzeydoğu-güneybatı yönündeki sıradağlar ile vadilerden oluşan batı kesimindeki yükseklik farkı ise oldukça büyüktür ve yüksek dağ tepeleri ile derin vadiler, bu kesimin en büyük özellikleridir. Pamir Kırgızları Pamir'i ikiye ayırarak, büyük Pamir, küçük Pamir diye adlandırmaktadır.⁵¹ Son siyasî sınırlar çizilmeden önce bütün Pamir bölgesinde halk, hür göçebe hayatı yaşamaktaydı. Stratejik bir bölgede yer alan Pamir bölgesi, Sovyetler Birliği, Afganistan-Çin arasında yer alır. Kırgız Türkleri,

⁴⁸ Adem Sağır, “Sürgün Sosyolojisi Bağlamında Van Ulupamir Kırgız Türkleri ile Oş-Karadenizli Türkler Üzerine Uygulama ve Kıyaslamalı Çözümleme,” Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/4 Fall, 2011, s.270-271.

⁴⁹ M. Baran, a.g.m., s.45.

⁵⁰ A. Halim Vatan, Evli, Elektrikçi, 61.

⁵¹ Adem Sağır, *Zorunlu Göçler, Sürgünler ve Yol Hikayeleri-Ulupamir Kırgızları Örneği*, Nobel Yayınevi, Ankara, 2012, s.3.

çeşitli savaşlar ve karışıklıkların tesiriyle devamlı olarak yer değiştirmek zorunda kalmıştır.⁵² 1979 yılında Sovyetler Birliği, ülkelerini işgal edince, Kırgız nüfusunun bir bölümü Afganistan'ı terk etmiş, kimi komşu ülkelere, kimi de daha uzak ülkelere sığınmıştır. Liderleri olan Hacı Rahmankul, bu yaşananlardan dolayı, "Aksakal" adı verilen yaşlılar meclisini toplamış ve savaşın bütün şiddetiyle sürdüğü bir dönemde Aksakallar, Kırgızların yaşamlarını sürdürebilmeleri için göç etmeleri gerektiği kararını almıştır.⁵³ Alınan karardan sonra bir grup Kırgız, Pamir'in yüksek kayalarından ve sarp uçurumlardan geçerek, komşu ülke Pakistan'a doğru, ihtiyaç duyulan yüklerini at ve öküzlere yükleyerek, yaya ve at üstünde göç yolculuğuna çıkmışlardır. Pakistan'a ulaşmaya kadar tehlikeli yolculuğa dayanamamışlar hayatını kaybedenler de olmuştur.⁵⁴ Pamir yaylasından Pakistan'a yaklaşık olarak 1300 nüfus ve 280 hane göç etmiştir.⁵⁵

Kırgız Türkleri Rusya'nın Afganistan'ı işgal etmesinin ardından izledikleri göç sürecini şu şekilde ifade ediyorlar;

"1978 yılında Afganistan da yaşadığımız dönemde Muhammed Davuthan Cumhurbaşkanıydı. Rusya güdümünde yetişen ve Rusya'da eğitim alan Nur Muhammed Teraki darbe yaparak yönetimi ele geçirdi ve Muhammed Davud Han yönetiminden indirilip öldürüldü. Darbe olduktan bir yıl sonra yani 1979 yılında Rusya Afganistan topraklarına girerek Afganistan'ı işgal etti. Kızıl ordu uçaklarla tanklarla Afganistan'a girdi. İlerleyen süre içerisinde Afganistan'ın büyük bölümü işgal altına alındı. Yaşadığımız Pamir coğrafyası, Büyük Pamir ve Küçük Pamir diye ikiye ayrılır, biz Büyük Pamir'de yaşıyorduk. Pamir yaylası Pakistan, Rusya ve Çin'in ortasında kalan bir bölgedir. Büyük Pamir coğrafi konum itibarı ile Rusya'ya çok yakındır. İkamet ettiğimiz yer ile merkez arasında çok fazla mesafe vardı, askerlerimiz ve gerekli teçhizatımız silah sayımız çok azdı, savunmasız durumdaydık. Hacı Rahmankul Han, eğer burada kalmaya devam edersek Rusya'nın kısa sürede buraya geleceğini bizi, rahat bırakmayacaklarını, gitmemiz gerektiğini ahaliye anlattı. Yola çıkma kararı aldıktan sonra, gittiğimiz güzergâhta birkaç tüccarlar gördük, bizi gördüklerini Sovyet askerlerine anlatmalarını diye onları ipe bağladık. Bu arada Ruslar Hacı Rahmankul Han hakkında radyoda hain olduğu yayını yapmışlar ve bizim Pamir'i terk ettiğimiz istihbaratını almışlardı. Kısa bir süre sonra Pamir'e casus olarak gönderildim, Rus askerleri Bozoğumbüz denilen yerde ordusunu konuşlandırmıştı".⁵⁶

"Ruslar fiili olmasa da 1977'den itibaren Afganistan'a yerleşmeye başlamışlardı. Rusların Afganistan'ı işgal haberini aldıktan sonra Aksakallar Meclisi gizlice toplantı yaparak, Rusların Pamir'e saldıracağı haberini almışlardı. Bu haberden sonra Aksakallar Meclisinin aldığı kararla Ruslar Pamir'e gelmeden, ikamet ettiğimiz yerden gece yola çıkma kararı aldık. Gece yola

⁵²Mine Baran, "Pamir Yaylası'ndan Ulupamir Köyü'ne: Kırgızlarda Sosyo-Kültürel Yaşam ve Mekânın Dili," *Bilgi Dergisi*, Sayı:68, 2014, s.45.

⁵³Rasim Bayraktar ve Aysun Ulu, "Pastoral Toplum Çözümlemesi Bağlamında Van Ulupamir Kırgız Türkleri Üzerine Bir Değerlendirme," *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 55, 2016, s.450.

⁵⁴Dastanbek Razak Uulu, "Van (Ulupamir Köyü) Kırgızlarının Tarihi ve Kültürü," *Hitit Üniversitesi IV. Uluslararası Türk Dünyası Ekonomi Formu*, 2015, s.347.

⁵⁵M.Nazif Shahrani, *The Kirghiz and Wakhi of Afghanistan. Adaptation to Closed Frontiers and War*, University of Washington Press, USA, 1979, s.231.

⁵⁶Egemberdi Korkmaz, Evli, Emekli Korucu, Okuryazar, 66.

*çıkamamızın nedeni, Sovyet ordusuna yakalanmamak içindi. Hatta çadırlarımızı aydınlatmak için yakıtığımız ateşi söndürmedik, düşman hala burada kaldığımızı izlenimini yaptık”.*⁵⁷

*“Afganistan Pamir’inden Pakistan’a göç ederken iki güzergâhı takip ettik, birinci kısımdan gidenler Misger Dağından, ikinci kısım ise, İşkaman tarafından Pakistan’a gitti. Pamir’den en çok göçü veren uuru (kabile) Koçkor kabilesi oldu. Ruslar bizi takip etmesin diye güzergâhta bulunan yani Veziristan bölgesine yer köprüyü geçtikten halatlarını kesip yıktık. Misger bölgesine yakın yerde Pakistan askerleri bizi karşıladı ve isim kayıtlarımızı aldı. Misger’de bir süre kaldıktan sonra bizi Gilgit bölgesine naklettiler. Gilgit’te bizim için kamp kuruldu”.*⁵⁸

*“Pamir’den 280 hane 1300 nüfusa yakın kişi birleşip gece vakti yola çıktık. Yanımıza alabildiğimiz eşyalarımızı aldık, hayvanlarımızı da alarak gece yola çıktık, hayvanlarımızın birçoğunu Pamir’de bırakmak zorunda kaldık. Pamir’den 14-15 gün yolculuğun ardından Pakistan’a vardık”.*⁵⁹

Geçmişte çeşitli göçlere tabii tutulan Pamirli Kırgız Türklerinin göç süreci, 19. yüzyıla dayanmaktadır. Göçmen bir toplum yapısına sahip olan bu millet, daha çok zorunlu göçler yaşamıştır. Orta Asya bozkırlarında müstakil durumda yaşayan Pamirli Kırgız Türkleri, karşılaşmış oldukları olaylar karşısında, çözüm yolu olarak göçlere başvurmuşlardır. Kırgız Türkleri, Pamir bölgesine daha yakın olan Tacikistan yerine, Pakistan’ı tercih etmesinin nedeni, Tacikistan’ın o dönemde SSCB’ye bağlı olduğu içindir.

1.3.4. Pakistan’da Yaşam ve Yaşanılan Sorunlar

Kırgızlar, uzun ve zorlu bir yolculuğun ardından Pakistan’a ulaşarak, Gilgit bölgesindeki geçici sığınmacı kamplarına yerleştirilmişlerdir. Pakistan’a ulaşan Rahmankul Han, Pakistan Başbakanı Ziyaul Hak’tan kendilerine bir kent tahsis edilmesini istedi ve bu talepleri kabul edilmiştir. Pakistan’ın Gilgit şehri civarında ve okulu bile olan bir kent kuruldu. Kırgızların 40-50 dereceye ulaşan sıcak bir bölgede yaşam sürmeleri zordu, çünkü yaşadıkları yerin iklimi soğuktur. Kırgızların son hani da yaşamlarını burada devam ettiremeyeceklerini anlamıştır.⁶⁰ Kırgızlar, Pakistan’daki sıcak iklime alışamadığı için 350 kişi sıcaktan dolayı yaşamını yitirmiştir.⁶¹

⁵⁷ Akıbay Aytaç, Evli, Serbest Meslek, Okuryazar,76.

⁵⁸ Abdussaim Kayakesen, Dul, Hayvancılık, Okuryazar yok,85.

⁵⁹ Ayık Mehmet Ulu, Evli, Hayvancılık, Okuryazar,98.

⁶⁰ D.Razak Uulu, a.g.m., s.347.

⁶¹ Adem Sağır, “Sürgün Sosyolojisi Bağlamında Van Ulupamir Kırgız Türkleri ile Oş- Karadenizli Türkler Üzerine Uygulama ve Kıyaslamalı Çözümleme,” *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/4 Fall, 2011, s.272.

Zorlu bir göç sürecinden sonra Pakistan'a sığınan Pamirli Kırgız Türkleri, Pakistan'da yaşadıkları yaşam koşullarını ve adaptasyon sürecini mülakatlarda şu şekilde aktarmışlardır;

"Pamir yaylasının havası çok temizdir, orada her şey doğal, havası, suyu iklimi güzeldi ve insanlar doğal beslenirdi. Yaylada yaşadığımız için kimyasal ürünler tüketmezdik, insanlarımız çok sağlıklıydı, ilaç kullanma oranı çok azdı. Pakistan'da sıcaktan ve hastalıklardan dolayı çok fazla insanımızı kaybettik".⁶²

"Yaşadığımız yer dünyanın en yüksek yerlerinden birisidir ve iklimi soğuk ve serindir. Bizler soğuk iklime alışkınız, -40 derecelerden artı 40 derecelere geldik alışamadık. İlerleyen günlerde hastalıklar artmaya başladı. Durum gittikçe vahim olmaya başlayınca liderimiz olan Hacı Rahmankul Han bizleri yine toplayarak, sıcaktan telef olmadan buradan göç etmek gerektiğini anlattı. Sıcağa dayanamayan 100 kadar kişi, tekrar Pamir'e geri döndüler".⁶³

"Pakistan'da bulunduğumuz mülteci kampında muhtarlık görevi yapıyordum. Pakistan hükümeti kişi başı 100 Urubye maaş veriyordu. Ayrıca kaldığımız kampta bir tane ambulans ve ihtiyaçlarımızı karşılamamız için bir adet pikap tarzı araç tahsis edildi. Çadırlarımız Unicef tarafından verildi".⁶⁴

Göçmenlerin içinde yaşadıkları toplumda, işlevlerini yerine getirmeleri, gerekli araçları sağlamak ve yerel nüfusa da göçmenlerin haklarını, kültürlerini, geleneklerini ve ihtiyaçlarını tanıtmak gibi bir amaca doğru yönlendirmek önemlidir. Bu bağlamda Pamirli Kırgız göçmenlerin kaldıkları 4 yıl süre zarfında yaşadıkları sorun, iklimsel adaptasyon sürecidir. Bunun dışında Kırgız göçmenlere kaldıkları mülteci kampında gerekli imkânların sağlandığı ve herhangi etnik, kültürel çatışmanın meydana gelmediği, Pakistanlı yöneticilerin ve halkının ensarlık görevini iyi bir şekilde yerine getirdiğini belirtebiliriz. Bunun yanı sıra Kırgız Türkleri, sığınmacı olarak kaldıkları Pakistan'da, kültürel etkileşimin çok fazla yaşanmadığı, iklim şartlarından dolayı daha ince kumaşlar tercih edilmiştir.

1.3.5. Pamirli Kırgızların Türkiye'yi Tercih Etmelerinin Nedenleri

Gilgit şehrindeki bir çadır kentte yaşamak zorunda kalan Kırgızlar, Gilgit'te ki doğal ve toplumsal şartların kendilerine uygun olmadığını için tekrar göç hazırlıklarına başlayarak, başta ABD olmak üzere birçok ülkeye yerleşme imkânları varken, ABD'ye müracaatları kısa sürede değerlendirilmiş ve Alaska'da iskân

⁶²Çınar Çağlar, Dul, Evhanımı, Okuryazar yok, 66.

⁶³Kamçıbay Okay, Evli, Emekli, Okuryazar,56.

⁶⁴ A.Halim Vatan, Evli, Elektrikçi, Okuryazar, 61.

edilmek üzere davet edilmişlerdir. Ancak Kırgızlar, Türk Büyükelçiliğine müracaat ederek Anadolu'ya gelmek istediklerini ifade etmiş ve 1982 yılında 2641 Sayılı kanunla Türkiye'ye gelmişlerdir.⁶⁵ 2641 Sayılı Afganistan'dan Pakistan'a Sığınan Türk Soylu Göçmenlerin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun 17.03.1982 tarihli kanunda göçmenlerle ilgili olarak;

Madde 1 Gayrimenkul verilerek yapılacak iskânda vali veya kaymakamlar temlike yetkilidir. Temlik cetvelinde ailenin bütün fertleri eşit hisselerle belirtilir ve tapuya da temlikteki gibi tescil edilir.

MADDE 6 Bu göçmenlerin Türkiye'ye getirecekleri kendilerine ait zati ve ev eşyalarının tamamı ile mülkiyetinin kendilerine ait olduğu, üst Komisyonca belirlenecek şekilde belgelenen her türlü eşya ve damızlık hayvan, bir defada getirilmek koşuluyla gümrük vergi ve resimlerinden (damga vergisi dahil) muaftır. Yukarda sözü edilen hükmün uygulanmasında, Kambiyo ve Dış Ticaret Rejimi tahdit ve takyitleri aranmaz.⁶⁶

Yürürlüğe giren bu kanunla göçmenlerden Kırgızlar Van Erciş'e, Türkmenler Tokat ve Artova'ya, Kazaklar Kayseri'ye, Özbekler Gaziantep, Hatay ve Şanlıurfa'ya iskân ettirilmiştir.

Kırgız Türkleri, Türkiye'yi neden tercih ettiklerini yapılan görüşmelerde şu şekilde ifade etmişlerdir;

*“Pakistan'daki olumsuz yaşam koşulları ve biyolojik olarak alışamadığımızdan dolayı birçok insan yaşamını yitirmiştir. Yaşanan bu durumdan sonra Gilgitten ayrılma kararı aldık. Hacı Rahmankul Han bizi tekrar bir araya getirip ABD'den iki yetkilin geldiğini söyledi. Bu yetkililer bizi ABD'ye Alaska eyaletinde kendilerini iskân edebilecekleri bildirip, davet ettiklerini anlattı. Bir grup ABD'ye gitmeye sıcak bakıyordu ve ilerleyen süreç içerisinde bir grup ABD'ye gitmek istediklerini bildirdi.. Diğer grup ise tam tersini düşünüyordu yani gitmek istemiyordu. Rahmankul Han bize Türkiye'ye gitmeyi teklif etti, bizde kabul ettik. Türkiye'yi tercih etmemizin en önemli nedenleri Türkiye'nin Müslüman bir devlet olması ve bizim gibi Türk olması yani soydaşımız olması Türkiye'ye gitmek tercihimizde en önemli nedenlerin başında geliyordu. Türkiye'yi tercih etmemizdeki diğer bir neden ise Türkiye'nin iklim şartlarının daha önce yaşadığımız yerin şartlarına benzer nitelikte olmasıydı. Bütün bunları bir araya getirdiğimizde Türkiye'nin Pamir Kırgızları için daha uygun olacağı düşüncesinde birleştik, bizler için en hayırlı ve uygun olanın Türkiye olacağına karar verdik”.*⁶⁷

“ABD'li yetkililer bize Alaska eyaletinde daha iyi yaşam şartlarında olacağımızı söylediler ve bizi oraya davet ettiler. Bize sunacakları imkânlar çok iyi olabilir ama bizler azınlık durumundayız

⁶⁵ Ahmet Bilgili, “Bir Dış İskân Uygulamasının Sosyolojik Çözümlemesi: Ulupamir Örneği,” *Bilgi Dergisi*, Sayı:2, 1996, s.248.

⁶⁶ <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17638.pdf> (07.06.2017).

⁶⁷ Haydar Erdem, *Hayvancılık, Okuryazar*, 76.

nüfusumuz çok az kimliğimizi zamanla yok olabiliirdi. Çocuklarımızın geleceğinden korkuyorduk, yani yok olup gitmek Hıristiyanlaşmamak için kendimiz gibi Müslüman olan Türkiye'yi tercih ettik".⁶⁸

Kırgız Türklerinin, ABD yerine Türkiye'yi tercih etmelerinin nedeni, kendi milli kültür geleneklerini yaşatmak ve asimile olmamaktır. Diğer bir husus kendileri gibi Müslüman olan Türkiye'yi tercih etmeleri dini yönlerinin ağır basması ve gelecekte yok olma tehlikesi yaşamamak içindir. Mülakatta "gâvurdan kaçtık, tekrar gâvura gitmeyiz" söylemleri ile dini hassasiyetlerine çok önem verdiklerini gösterir. Bununla beraber, ABD'ye gitmeyi reddedenler kadar, gitmek isteyenlerde olmuştur. ABD'ye gitmek isteyenlerin nedeni, ekonomik faktörlerin etkisi ve daha iyi yaşam şartlarına sahip olma isteğinden kaynaklanmıştır.

1.3.6. Türkiye'ye Göç ve Kırgızların İskân Edilmesi

Ulupamirli Kırgız Türklerinin göçebe hayat tarzını benimsemeleri, özgür bir yapıya sahip olmalarına, dolayısıyla bağımsızlığın milli bir karakteristik özellik haline gelmesine neden olmuştur. Milli kültür ve değerlere sahip çıkmak ve başka devletlerin himayesi altına girmemek ve dini rahat bir şekilde yaşamak için göç etmek zorunda kalmışlardır. Pamir doğumlu olan Abdulhalim Vatan Türkiye'ye göç sürecini ve Kırgız Türklerinin iskân edilmesini şu şekilde aktarıyor;

"Savaşların olması hasebiyle sürekli bir yer değiştirme başka coğrafyalara göç etmek zorunda kaldık. İklim şartlarının elverişsiz olması sebebiyle birçok vatandaşımız öldü. Daha fazla vatandaşımızı kaybetmemek için bir göç kararı daha aldık. Pakistan ziyaretinde bulunan Kenan Evren bizi Türkiye'ye kabul edeceğini ve heyet göndereceğini bildirdi. İlerleyen süreç içinde Türkiye'ye göç için hazırlıklara başlandı. Resmî yetkililer kayıtlarımızı aldı, kayıt işlemlerinin yapılmasının öncesinde herkesin ailesiyle birlikte gerekli evraklar için resimleri çekildi. Gilgitten başkent İslamabat'a otobüsle gittik. Kafileler halinde Pakistan (P.I.E) uçağıyla Adana Şakir Paşa hava alanına indik. Adana'ya gelince Sabancı yurdunda 2 gün kaldık. Türk yetkililerden Pamir yaylasının iklimine uygun olan bir yerde ikamet etme talebinde bulunduk. Bize önce Kars'ın Sarıkamış ilçesi önerisinde bulunuldu. Biz tarihten beri Ruslardan çok çektiğimiz için, Ruslara yakın olmasın diye başka yer talebinde bulunduk. Malatya ve Van'da Karagündüz köyüne yerleştirildik. Karagündüz köyünde geçici olarak 5 yıl kaldıktan sonra Erciş ilçesinde bugün ikamet ettiğimiz 36.000 m² alana kurulu olan Ulupamir köyüne 1987 yılında yerleştirildik. Erciş şeker fabrikası açılışına gelen dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal fabrikanın açılışını yaptı, cumhurbaşkanıyla görüştük. Dönemin Sanayi ve Ticaret bakanı Cahit Aral'dan köyümüzün adının Pamir olmasını istedik, ama bakan bey Ulupamir adını verdi."

1880 yılından 1979 yılına kadar savaşlar ve siyasi nedenlerden dolayı zorunlu göçler yaşayan Ulupamirli Kırgızlar, 1982 yılından sonrada Pakistan'dan olumsuz

⁶⁸Nisa Vatan, Evli, Evhanımı, Okuryazar,64.

iklim şartlarından dolayı Türkiye'ye göç etmişlerdir. Günümüzde ise Ulupamir köyünde yoğun bir şekilde iç göçlerin yaşandığını belirtebiliriz. Bu iç göçlerin başlangıcı 2000 yılından itibaren, sosyo-ekonomik nedenlerden dolayı kaynaklanmaktadır. Kitlesele olarak yaşanan bu göç hareketine yenisi eklenerek, 2017 yılında Ulupamir köyünden Yozgat'ın Yenifakılı ilçesine, yaklaşık olarak 80 hanenin göç edeceği belirtilmiştir.

Türkiye'nin Ulupamir Kırgızlarına sunduğu imkânlar ve yerleştirilme biçimleri Osmanlı devletinin sürgün ve iskân politikasıyla ortak noktaları bulunmaktadır. Bu ortaklıklar Türk kültüründe göçmen ya da yerlerinden çıkarılan topluluklara verdiği önemi de göstermektedir. Göçmenlerin kesin iskân oluncaya kadar çevre köylere yerleştirilmesi, kalacak konutlar yapması, tarım ve hayvancılıkla uğraşacaklara olanaklar sağlanması Osmanlı Devletinin uyguladığı göç politikasıyla benzer olduğunu belirtebiliriz.⁶⁹

⁶⁹ A. Sağır, a.g.e., s.87.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUPAMİR KÖYÜNÜN FİZİKİ ÇEVRESİ DEMOĞRAFİK YAPISI VE SOSYAL İLİŞKİLER

2.1. ULUPAMİRİN DEMOĞRAFİK YAPISI, KONUMU ve YERLİ HALKLA OLAN İLİŞKİLER

2.1.1. Nüfus

Nüfus, Arapça kökenli bir kelime olup nefsin çoğuludur. Kelimenin sözlükteki anlamları şöyledir: İnsan topluluğu, halk, ahali, belli bir yer, bölge veya insanların sayısıdır. Kavram olarak nüfus; bir doğa parçasını, kendine ülke yapmış, bunu nesiller boyu sürdürmüş, böylece günümüze kadar gelebilmiş, bundan sonra da varlığını sürdürebilecek olan yaşayan insanlar topluluğudur. Farklı şekillerde tanımlanabilen nüfusu; yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, üretici, tüketici gibi çeşitli şekillerde sınıflandırmak da mümkündür.⁷⁰ Ayrıca nüfus kavramı genel olarak; sınırları belli olan bir sahada, belirli bir anda yaşayan insanların meydana getirdikleri bir topluluk olarak tarif edilirken nüfus konusu itibari ile başta demografi olmak üzere, Coğrafya, Sosyoloji, Ekonomi, Tarih, Biyoloji ve Tıp gibi bilim dalları ilgilenebilir.⁷¹ Nüfus toplumlar için insan gücünü ifade ederken, nüfusun nitelikleri ise, toplumların gelişmişlik derecesini gösterir. Nüfusun coğrafi dağılımında yaş ve cinsiyet yapısına mevcut ekonomik olanaklardan sosyal imkânların yeterliliğine eğitim ve sağlık hizmetlerinden yaşamsal kolaylıklara nüfusun eğitim durumundan, göçü kapsayan toplumsal hareketlilik göstergelerine kadar pek çok farklı etmen, toplumların sosyolojik açıdan çözümlenmesi için önemlidir.⁷²

⁷⁰Sedat Murat, *Dünden bugüne İstanbul'un İşgücü ve İstihdam Yapısı*, İstanbul Ticaret Odası Yayını, Yayın No:73, İstanbul, 2007, s.43.

⁷¹Elif Yüksel Oktay, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından Günümüze Kadar Uygulanan Nüfus Politikaları," *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:7, 2014, s.32.

⁷²Sağır, Zorunlu Göç, s.88.

Bu durumdan yola çıkarak Ulupamirli Kırgız Türklerinin demografik bilgileri ve niteliksel verileri Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK) alınan verilere göre köyünün nüfus oranı şu şekildedir;

Tablo 1: Ulupamir Kırgızlarının 2007-2016 Nüfus Dağılım Tablosu

Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam
2007	827	815	1642
2008	934	895	1829
2009	870	852	1722
2010	864	849	1713
2011	863	834	1707
2012	877	843	1720
2013	-	-	1767
2014	-	-	1627
2015	-	-	1534
2016	-	-	1528

Türkiye İstatistik Kurumu Nüfus Verileri (2007-2016)⁷³

Bu tabloya göre nüfus dağılımı incelendiğinde 2008-2009 yılları arasındaki nüfus azalmasının nedeni, yapılan saha araştırmasında Erciş merkezde, Van gölü sahil kenarından Toplu Konut İdaresi (TOKİ) tarafından yapıımı tamamlanan konutlara taşınılmasıdır. 2013-2014 yıllarında nüfusun azalmasındaki neden, İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlere uzun süreli işçi göçü verilmiştir. Üçüncü büyük nüfus azalması 2014-2015 yıllarında meydana gelmiştir. Bunun nüfus azalmasındaki durum ise, yine aynı şekilde ekonomik nedenden kaynaklandığı saha çalışmasında tespit edilmiştir. Ayrıca genç nüfusun artmasıyla yükseköğretim ve lise eğitimi için göç eden nüfus oranı bu tabloya yansıtılmıştır. 2013-2016 yılları arasındaki erkek ve kadın nüfus oranı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminde verilmediği için tabloda belirtilmemiştir.

TOKİ'de apartman görevlisi olarak çalışan Ulupamirli Turgut Barbaros nüfusun köyde azalma nedenini şu şekilde ifade ediyor;

*“Ulupamirde nüfusun azalmasının en önemli nedeni işsizliktir. İşsizlik olduğu için batı illeri, genelde büyük şehirler tercih ediliyor. Genç nüfus oranımız çok fazla, üniversite mezunu oranı yüksek, durum böyle olunca köyde bu gençlere hitap edecek iş olmadığı için, batıya sürekli olarak göç veriliyor. Köyde ekonomik olanaklar kısıtlı olmasından dolayı, o yüzden kimse köyde kalmak istemiyor ve iş imkânı olan yerlere göç ediyor”.*⁷⁴

⁷³ TÜİK.

⁷⁴ Turgut Barbaros, Evli, Apartman Görevlisi, Ortaokul,30.

TÜİK'in Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminde verilen kadın ve erkek nüfus oranı verilerine göre, köyde göçlerin yaşandığını söyleyebiliriz. Ulupamir'de nüfusun azalmasının başlıca nedeni, ekonomik ve eğitim nedeni ile genç nüfusun dışarıya göç etmesinden kaynaklanmaktadır. Göçlerin yaşanmasındaki ekonomiden kaynaklanan etken, köyün temel geçim kaynağı olan hayvancılığın istenilen düzeyde yapılamaması, tarım alanlarının yetersizliği, iş sahasının yoksun olmasıdır. Göçün bir diğer nedeni yükseköğretim ve lise eğitimi için genç nüfusun özellikle eğitim amaçlı başka illeri tercih etmeleridir. Ulupamirli Kırgızlar yukarıda da belirtildiği üzere problemin çözülmesi için göçlere çözüm yolu olarak başvurmuşlardır.

2.1.2 Van

Van vilayeti, Doğu Anadolu bölgesinde yer alır. İl toprakları 19.069 km² yüzölçümü ile ülke alanının %2,5'ini kaplar. Van merkez ilçesinin yüz ölçümü, 2.289 km² yüz ölçümüne sahiptir. İl coğrafi bakımdan kuzeyde Ağrı, batıdan Van Gölü ile Bitlis, güneyde Siirt ve Hakkâri, doğuda ise İran ile komşudur.⁷⁵ Van il nüfusu: 1.100.190'dır. İlde km² 53 kişi düşmektedir. Nüfus yoğunluğun en çok olduğu ilçe: 305 kişi ile İpekyolu ilçesidir. İlde yıllık nüfus artış oranı %0,35 olmuştur. 2016 yılında TÜİK verilerine göre 13 İlçe ve belediye, bu belediyelerde toplam 685 mahalle mevcuttur.⁷⁶ Van ilinde yer alan ilçeler nüfus bakımından incelendiğinde sırasıyla; İpekyolu, Erciş, Tuşba, Edremit'tir. Bahçesaray ilçesi ise nüfus bakımından en küçük ilçedir.⁷⁷ Tarihte zenginlikleri ve coğrafi konumu itibarıyla ve Doğu ile Batı medeniyetleri arasında köprü konumunda olan Van gölü çevresi, birçok kültürün doğup geliştiği bir bölgedir. Stratejik öneme sahip en eski yerleşme yerlerinden biri olan bölgeye Türklerin hâkim olmasından sonra, Van şehri yeniden imar edilerek güzel bir kent haline getirilmiştir.⁷⁸ Bölgenin farklı yerlerinde ki mağaralarda tespit edilen kaya resimleri M.Ö. 15.000-8000 yıllarına tarihlenmektedir. Hurri-Mitanilerin, yapılan tarihi araştırmalarda Van Gölü havzasına ilk yerleşen topluluk olduğu ileri sürülmektedir.⁷⁹ Hurrilerin bölgedeki devamı olarak

⁷⁵ Anonim, *Van Kütüğü*, Türk Hava Kurumu Matbaası, Ankara, 1992, s.1.

⁷⁶ <https://van.bel.tr/Syf/van-tarihcesi.html> (07.03.2017).

⁷⁷ TÜİK, *Seçilmiş Göstergelerle Van 2013*, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, 2014, s.1.

⁷⁸ Ali Boran ve Abdulhamid Tüfekçioğlu, "Van," *T.D.V İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 42, 2012, s.512.

⁷⁹ Abdurrahman Acar, "İslam Coğrafyacılarına Göre Van Gölü ve Çevresi," (Ed.: Oktay Belli), *V.Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu*, 2009, s.148.

nitelendirilen Urartu devleti, yerli kavimler tarafından, M.Ö. 900 yıllarında kurulmuştur. Urartular M.Ö. 612 yılına kadar Van Bölgesinde güneyde yukarı Mezopotamya'ya kadar uzanan topraklarda egemen olmuştur. Van kalesi M.Ö. 9.yüzyılda, Kral Sarduri tarafından yaptırılmıştır. Van ve çevresi tarihi devir içerisinde Romalılar ve Sasaniler arasında çatışma sebebi olmuştur. M.S. 395 yılına kadar Sasani sonra da Bizans hâkimiyetinde kalmıştır. Hz. Osman zamanında Bizans'ı mağlup eden Müslüman orduları, 644 yılında Van ve yöresini ele geçirmiş, bu egemenlik Emevi ve Abbasi devletleri tarafından da devam etmiştir. Çağrı Bey döneminde Anadolu'ya keşif amaçlı yapılan seferler 1071 Malazgirt zaferiyle sonuçlanarak Van ve çevresi Büyük Selçukluların hâkimiyeti altına girmiştir. Büyük Selçuklulardan sonra, bir süre Eyyübi hâkimiyetinde kalan kent, 1230 yılında Karakoyunluların egemenliğine girmiştir. Karakoyunluların Uzun Hasan'a yenilmesiyle Van şehri ve havalisi, Akkoyunluların eline geçmiştir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde, 1548 yılında Van, Osmanlı Devleti egemenliği altına girmiştir.⁸⁰ Osmanlı idaresine dâhil edilen Van, fethedildikten sonra eyalet statüsü kazanmış olup, 1568-1574 yıllarından liva tabir edilen 12 sancağa sahip olmuştur. Zamanla 12 olan sancak sayısı 1578-1588 yılları arasında 27'ye yükseltilmiştir. 17.yüzyılın önemli gezginlerinden olan Evliya Çelebi, on ciltlik seyahatnamenin dördüncü cildin de Van şehri ile ilgili geniş bilgilere yer vermiştir.⁸¹ Osmanlı döneminde Van ili, pek çok isyanlara sahne olmuştur. Van'ı istila eden Ruslar, Ermenileri de destekleyerek 1915'te kenti ateşe vermişlerdir. 1918 yılında Van, yıkılıp yakılarak büyük oranda nüfus kaybına uğramıştır. Türk harekâtı karşısında istila ettikleri topraklardan çekilen Ruslar ve Ermeniler, doğudaki aşiretlerin de desteğiyle tamamen Anadolu'dan atılmış ve Türk ordusu 2 Nisan 1918'de Van'a girerek kenti kurtarmıştır. 29 Ekim 1923'te vilayet merkezi olan Van'da devlet ve belediye tarafından altyapı çalışmaları başlatılmış ve savaştan yakılıp tahrip edilen şehir yeniden onarılmıştır.⁸²

⁸⁰<http://van.gov.tr/van-tarihcesi> (07.03.2017)

⁸¹Mehmet Emin Üner, "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Van," (Ed.: Oktay Belli), *V.Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu*, 2009, s.205.

⁸²Hüseyin Avcil, *Van İli 2007 Yılı Çevre Durum Raporu*, Van, 2008, s.2.

2.1.3. Erciş

Erciş, Van'ın en verimli ovalarının birinin üstüne inşa edilmiştir. İlçenin yüzölçümü 2115 km², ilçe merkezinin deniz seviyesinden yüksekliği 1750 metre ve vilayet merkezine 100 km mesafededir. Türkiye İstatistik Kurumundan alınan resmi verilere göre 2016 yılında kentin nüfusu 173.203'dür.⁸³ Erciş, Doğu Anadolu bölgesinde Van Gölü'nün kuzey doğusunda 150 km² düz bir ovada bulunmaktadır.⁸⁴ M.Ö. 4-5 bin yılları kapsayan Neolitik ve Kalkolitik döneme ait çok az bilgi mevcuttur. Van ovasındaki Tilkitepe Van Gölünün kuzeyindeki Ernis mezarlıkları kazısı Bronz ve Demir çağındaki bilgilerimizi arttırdığı gibi, İran ile Anadolu arasındaki tarihi rolü üstlenmiştir.⁸⁵ Van Gölü havzasının geçmişi, Erciş'in de içinde bulunduğu tarih öncesi dönemlere dayanmaktadır. Erciş'in bilinen ilk resmi tarihi M.Ö. 900-600 yılları arasında Urartularla birlikte başlar. Arap kaynaklarında geçen Arciş adının Urartu Kralı Argiştı'den geldiği ve dolayısı ile Erciş'in Urartular tarafından kurulduğu ifade edilmektedir. Erciş'in çeşitli yerlerinde bulunan çivi yazılı kitabelerden anlaşıldığı kadarıyla Urartu Kralları Argiştı ve Menua döneminde Erciş'in inşa edildiği, Tetuma adında bir şehir kurulduğu ve imar edilen bu şehirde tarıma büyük önem verilerek sulama kanallarının yapıldığı belirtilmektedir.⁸⁶ M.Ö. 500'den itibaren Van gölü ve çevresinde Pers egemenliği başlamıştır. M.Ö. 332 yılındaki Makedonya kralı Büyük İskender meşhur doğu seferiyle bölgedeki Pers devletine son vermiştir. Romanın 395 yılında ikiye ayrılmasından sonra bölge, Bizansların eline geçmiştir.⁸⁷ Van ve çevresi 641 yılına kadar Bizansların hâkimiyeti kalmıştır. Hz. Osman döneminde Şam Valisi Muaviye Ebu Sufyan ile Theodor Reshtuni arasında 643 yılında yapılan anlaşma sonucunda bu bölge İslam egemenliğini kabul etmiştir. Abbasi valileri 771'de Ermeni isyanına karşı bölgeye göçmen kitlesini yerleştirmeye başlamış, bu iskân politikası sonucunda bölgede Malazgirt merkezli Kaysi Emirliği kurulmuştur. Kaysiler yüzyıl boyunca Malazgirt Muradiye, Ahlat, Erciş şehirlerini yönetmiştir.⁸⁸ Erciş, Tuğrul Bey tarafından 1054

⁸³http://www.tbb.gov.tr/storage/userfiles/rehber_ve_bilgi_notlari/6360_torba_personel_rehber.pdf(07.03.2017).

⁸⁴Cengiz Alper, *Çeşitli Yönleriyle Erciş*, İstanbul, 2003, s.106.

⁸⁵Arif Erzen, *Doğu Anadolu ve Urartular*, TTK Yayınları, Ankara, 1992, s.15.

⁸⁶<http://www.ercis.gov.tr/ercisin-tarihi> (07.03.2017).

⁸⁷A. Erzen, a.g.e., s.41-45.

⁸⁸A. Acar, a.g.m., s.150-151.

yılında fethedilerek, kısmen Selçuklu topraklarına katılmış, sırasıyla Selçuklu Beyliği ve bu beyliğe bağlı Sökmenli Sancağı olmuş, 1071 Malazgirt Savaşı öncesinde de Alpaslan'a karargâh rolünü üstlenmiştir. Malazgirt Meydan savaşıyla Erciş, tümüyle Selçukluların hâkimiyeti altına girmiştir.⁸⁹

14.yüzyılın birinci yarısında Karakoyunlular, Moğollara bağlı olarak Musul bölgesinde kışlayıp, yazları da Erciş bölgesinde yaşamıştır. Siyaset sahnesine İlhanlıların taht için yaptığı mücadele sırasında çıkmıştır. Karakoyunluların ilk beyi sayılan Bayram Hoca, Sutaylılar hükümdarı Akçasakal Hüseyin Bey'i 1351'de öldürüp bağımsızlığını kazanarak, Musul'un idaresini kardeşi Birdi Hoca'ya vermiştir. Kendisi de beyliğin başına geçmiş, Moğolların Diyarbakır valileri gibi kışları Musul yöresinde, yazları da Muş-Ahlat bölgesinde, bazen da Erzurum taraflarında geçirmeye başlamıştır. Böylece 14.yüzyılın ikinci yarısında Van, Erciş bölgesi merkez olmak üzere kuzeyde Erzurum'dan güneyde Mısır'a kadar uzanan Doğu Anadolu bölgesinde beyliğini kurmuştur. Uzun Hasanla yapılan mücadelede 1469 yılında Karakoyunlu devleti, eski düşmanları Akkoyunlular tarafından ortadan kaldırılmıştır.⁹⁰ Karakoyunlu devletinin son hükümdarı olan Cihan Şah'ın Uzun Hasan Bey tarafından öldürülmesi üzerine, kız kardeşleri Arayış ve Şah saray beylerinin faaliyetleri ile Tebriz hükümdar ilan edilmiş ise de başarı gösterilmeyerek öldürülmüştür.⁹¹ Daha sonra Safevilerin eline geçen Erciş, 1514 Çaldıran Savaşı ile Osmanlı hâkimiyetine girmiş, 1548 tarihinden itibaren de Van Beylerbeyliğine bağlı bir sancak merkezi olarak kalmıştır.⁹²

2.1.4. Ulupamir Köyü

Ulupamir, Van iline 135 kilometre, Erciş ilçesine 35 kilometre mesafe uzaklıktadır. 1982 yılında zorunlu göç yaşayıp Türkiye'ye gelen Kırgız Türklerinin bir kısmı Van Erçek'e bağlı Karagündüz köyüne, diğer kısmı da Malatya'ya yerleştirilmiştir. Kırgız Türklerine, 36.000 dönüm arazi tahsis edilerek, bu arazi üzerinde 324 konut, ilkokul, cami inşa ettirilmiştir. Geçici olarak Karagündüz ve

⁸⁹C. Alper, a.g.e., s.14.

⁹⁰Faruk Sümer, "Karakoyunlular," *T.D.V İslam Ansiklopedisi*, Cilt:24, 2001, s.434.

⁹¹Faruk Sümer, *Karakoyunlular (Başlangıçtan Cihan Şah'a Kadar)*, TTK Yayınları, Ankara, 1992, s.143.

⁹²Abdüselam Uluçam, *Eski Erciş Çelebibağı Mezarlığı ve Mezar Taşları*, TTK Yayınları, Ankara, 2000, s.5.

Malatya'dan iskân ettirilen Kırgız Türkleri, 1987 yılında Zilan Deresine yapılan konutlara yerleştirilmişlerdir. Köyün adı, Turgut Özal hükümeti döneminde, Ticaret ve Sanayi Bakanı Cahit Aral tarafından "Ulupamir" olarak verilmiştir. Pamir bölgesinde, idari yönetim şekli olan hanlık sistemi, Türkiye'ye yapılan göçten sonra muhtarlık olmuştur. Köyde muhtarlık sistemi mevcut olsa da, Ulupamirli Kırgızlar, eski Türk geleneklerini devam ettirerek, kendi içlerinde Aksakallar Meclisi oluşturmuşlardır. 29 Mart 2014 yılından yapılan seçimde Eyüphan Koşar muhtar olarak seçilmiştir. Köyün temel ekonomisi hayvancılığa dayanmaktadır. Köyde öğrenci sayısı 342 olan bir ilkokul vardır. Ulupamir'de sağlık hizmetlerini karşılamak için bir tane sağlık ocağı mevcut olup, burada aile hekimliği hizmeti de verilmektedir. Belediye tarafından inşa edilen taziye evi ve bu binanın yan tarafında Kuran-ı Kerim kursu yer almaktadır. Kırgız Türkleri, kültürlerini tanıtmak ve yaşatmak amacıyla dernekler kurmuşlardır. 2003 yılında başkanlığını Cemşit Horasanın yaptığı Pamir Kültür ve Dayanışma Derneğinin kültür derneği, 2014 yılında ise Yakup Timur'un başkanlığını yaptığı Ulupamir Kökbörü Spor Kulübü kurulmuştur. Bunun yanı sıra Ulupamir'de 6 adet küçük çapta bakkal dükkânı, 1 adet deri ve el sanatları atölyesi mevcuttur.⁹³

2.1.5. Aidiyet Duygusu ve Yerli Halkla Olan İlişkiler

Diaspora kavramı, zoraki göç, yerinden olma ve yeniden yapılandırılmış ulus ötesi toplulukların kurulması üzerine, akademik söylemlerde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.⁹⁴ Savaş, salgın hastalıklar, iktisadi gibi sosyal nedenlerden dolayı insanlar zorunlu göçe maruz kalırlar ve kendileriyle beraber değer yargılarını, kültürlerini, kimliğini göç edecekleri yeni yerlerine taşırlar. Göç eden kişiler, en çok aynı mahalle içindeki yerleştikleri, konut yerleşmelerini ve yakın çevreye tesir etmektedirler. Zaman içinde göç eden insanlar ile yeni çevreleri, kültürel etkileşimde bulunurlar. İlerleyen süreçte kişilerde sorgulanması gereken bir aidiyet sorunu ortaya çıkmaktadır.⁹⁵

⁹³Bu bilgiler saha araştırması çalışmasında gözlemlenerek alınmıştır.

⁹⁴Vijay Agnew, *Diaspora, Memory, and Identity: A Search for Home*, University of Toronto Press, 2005, s.20.

⁹⁵Candan Ilgın ve Orhan Hacıhasanoğlu, "Göç - Aidiyet İlişkisinin Belirlenmesi İçin Model: Berlin / Kreuzberg Örneği," *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2, 2006, s.60.

Bulunduğu çevre konumu itibariyle Ulupamir köyü, 35 yıl gibi uzun süre geçmesine rağmen, günümüzde hala etnik yapılarını belirli düzeyde muhafaza etmektedir. Köyde milli kıyafetlerin giyilmesi, evliliklerin daha çok Kırgız Türklerinin arasında olması, yemek, cenaze ve defin işlemleri, müzik aidiyet duygusunun güçlü tutulmasında vazgeçilmez kültür unsurlarıdır. Yapılan görüşmelerde köylüler aidiyet sorununu şu şekilde anlatmışlardır;

“Türkiye’ye göç ettikten sonra, kültürel yapımız gözle görülür şekilde değişti. Kendimi tanımlamayı sorarsan, ben Kırgız edebiyatını bilmem, desen ki kendini Kırgızca ifade et dersen edemem, çünkü ben burada yani Türkiye’de okudum, kendimi Kırgızca anlatmaya başlasam kekeleyemeye başlarım. Kırgızca kanallardan bazen haberleri izliyorum ama çoğu kelimeyi anlamıyorum. Kırgız kimliğimizi yaşatmaya çalışıyoruz ama ileri zamanda bu durumdan pek umutlu değilim, yavaş yavaş Kırgız erimeye başladı, bu şekilde devam ederse yok olacağı kesindir. Biz burada azınlığız Türkiye genelinde toplam 3000’e yakın nüfusumuz var, bunun 1000’den fazlası dışarıdadır. Dışarı göç edenlerle Kırgızca konuşmaya çalışıyorum, bana “ne diyorsun” diye cevap veriyor. Ulupamir’de toplu yaşadığımız için Pamir’de ki gibi milli kıyafetlerimizi giyer, geleneklerimizi yaşatmaya çalışırız fakat göç eden için bu bitti diyebilirim. Kırgız kültürünü etkileyen bir diğer faktör kız alıp- vermedir, 30-40 civarında kızımızda köy dışından evlidir. Benim kanaatime göre bizim yaşlarımızda olanlar bu dünyadan göç ettikten sonra geleneklerimiz kaybolacak, zaten şimdi bile kaybolmak üzeredir. Bizim bu yaşadığımız yer Pamir’e benziyor, oraya karşı özlemim büyüktür, çocukluğum orada geçti. Göç ettikten sonra burada doğup büyüyenler artık buralı oldular, Pamir’i bilmezler. Bir gün Erciş’te gezerken biriyle karşılaştım bana Kırgız olup olmadığını sordu, bende Kırgız olduğumu söyledim, soruyu soran kişi de Kırgız olduğunu söyledi, gözleri çekik değildi, bize benzemiyordu, 90 yıl öce Karadeniz’e göç ettiklerini söyledi. Bunun gibi durumlar, artık köyümüzde de görülmeye başlandı. Gençler sima olarak değişmeye başladı, topraktan, coğrafyadan dolayı gözlerdeki çekiklik gitmeye ve burun uzamaya ve sakallar daha çok gür çıkmaya başladı, fiziksel olarak değişmeye başladık. Kırgızlığımı elimden geldiğince yaşatmaya çalışıyorum Kırgızca müzik, folklor, fıkra, atasözleri gibi unsurları günlük yaşamda kullanıyorum. Hatta bazı arkadaşlar Kemal Sunal’dan komik videoları Kırgızca playback yapıyorlar, videoları Kırgızcaya uyarlıyorlar. Türk filmleri repliklerini Kırgızcaya uyarlayıp şakalaştırıyor. Günümüzde 3. kuşak, Türk kültürüyle büyüyor televizyondan neyi görüyorsa onu anlatıyor”⁹⁶.

Yerel halkın göçmenlere karşı olumsuz tavrı ve uyguladıkları psikolojik baskı, göçmenler ile sosyal ilişkileri olumsuz etkilemektedir. Bu durumun yaşanmasında ki temel etken kültürel uyumsuzluk ve adaptasyon süreci olduğunu belirtebiliriz. Ulupamirli köylülerin yerel halkla olan ilişkilerini, aidiyet sorununu şu şekilde anlatmışlardır;

“Türkiye’ye ilk geldiğimiz yıllarda giyim kuşamımız farklıydı, yöre halkı bu kıyafetler ilk gördüğü için farklı bakışları vardı. Yöre halkı tarafından hemen kabullenmedik. Onlardan ilk duyduğumuz burası bizim toprağımız siz nereden geldiniz gibi laflar oldu. Erciş’e geldiğimiz ilk yıllarda çok zorluk yaşadık, mesela bir ayakkabı almaya gittiğimizde yöre halkına satılan ayakkabı fiyatı 5 liraysa, bize 10 liraya verdiler. Devlet hastanesinden muayene sırasında ilk sırada olduğumuzda devlet sana torpil geçiyor deniliyor, hâlbuki 182 arayıp sırayı alıyoruz. 90’lı yıllarda kabullenme yoktu. Malatya’da insanlar, ensarlık görevini iyi yaptılar, iş verdi, aş verdi paylaştı, insani duygular ağırlıktaydı. Ben Afganistan doğumluyum, Kırgız’ım, Türkiye Cumhuriyetine sadığım, bağlıyım. Türkiye bütün

⁹⁶M.Yusuf Keskin, Evli, Hayvancılık, Lise, 46.

mazlumların ağabeyidir, mağdur olanlara kucak açmıştır. Bütün İslam dünyasının umududur. Kırgızlığını belirtmem gerekirse her alan da kültürümü yaşatmaya çalışıyorum. Kendi kültürümüzü kaybetme endişemiz var. Buraya alıştığımı ifade etmem gerekirse “beden burada ruh Pamir’de” diyebilirim. Ruhum orada çünkü hala çevre halkı tarafından dışlanıyoruz. Bir diğer husus, Kırgızistan’daki Kırgızlarla aramızda farklar var onlarda eğitim seviyesi yüksek nerde oturup kalkacaklarını biliyorlar, bizler ise göçebe bir toplumuz, her bölgeden kültür kapmışız”.⁹⁷

“Halkla ilişkilerimiz ilk Ulupamir’e geldiğimiz yıllarda iyi değildi, yöre halkıyla olan ilişkiler son yıllarda gelişme göstermeye başladı. Yatılı okuduğum dönemde çok baskı ve ayrımcılık gördüm, ben burayı kötülemek için söylemiyorum, burayı vatan edindim, burayı seviyorum ama ilk geldiğimiz yıllarda bizi tanımayanlardı. Baskı psikolojisinden dolayı ben ve benim yaşımdakiler okumaktan soğuduk. Gider hamallık yapar, çobanlık yapar ama okumayız dedik. Üzerimizdeki baskı yüzünden okula gidersek aynı muameleyi görürüz diye zannediyorduk. Bu durumu geçmişte yaşadığımız için çocuklarımızı daha batı illere gönderip okutmayı tercih ediyoruz. Erciş merkez okuyan öğrencilerimiz yok denecek kadar azdır, çünkü toplumsal baskıyı gören çocuk eğitimine devam etmiyor. Çarşıya gittiğimiz bize hep Afgan diyorlardı, biz bu durumu tam 30 yıl yaşadık, şimdi ise durum artık değişmeye başladı. Halkla ilişkiler geçmiş yıllara nazaran daha iyi durumda diyebiliriz. Erciş haklıya kaynaşmak birbirimizi daha iyi tanımak için arkadaşlar dükkân açtı, kimse alışveriş yapmayınca kapatmak zorunda kaldı. Yöre halkından biriyle tanıştum bana söylediği şey “biz sizin Müslüman olduğunuzu bilmiyorduk ve sizi barbar olarak tanıyorduk” dedi. Duruşumuzu en başından beri belli ettik, biz vatana millete bağlı bir toplumuz”.⁹⁸

“Yöre halkı tarafından, doğrusunu söylemek gerekirse hala dışlanıyoruz. Çarşıya merkeze gittiğimizde komşu diyor, Afgan diyor, Biz Afgan değiliz ki Kırgız Türkleriyiz”.⁹⁹

Göçmen toplumların karşılaştıkları temel problemlerin başında yerel halk tarafından ötekileştirilmedir. Göçmenlerin gittikleri yeni yerlerinde psikolojik baskıya maruz kalması kaçınılmaz bir durumdur. Bu durum toplumlar arasında gerilmeye, zaman zamanda etnik ve kültürel çatışmalara yol açmaktadır. Ulupamirlililer Türkiye’ye geldikleri ilk yıllarda yerel halk tarafından hemen kabullenmediklerini belirtmişlerdir. Ama bu ötekileştirme herhangi bir çatışmaya, hiçbir zaman dönüşmemiştir. Kırgız Türkleri ve yerel halkın ilişkilerinin iyileşmesi bu toplulukların, birbirini daha tanımaya ve anlamaya başlayınca düzeldiğini söyleyebiliriz. İlerleyen süreç içerisinde toplumlar arasında evlilikler artmış ve hayvan alım-satımı gibi ticari ilişkiler kaynaşmada büyük rol üstlenmiştir. Bir diğer konu olan aidiyet duygusunun güçlendirilmesinde, 50 yaş üstü insanlar Pamir’de yaşadıkları için, güçlü kültürel olgunluğa sahiptirler. Ulupamir’de doğup büyüyen nesil, eğitimini dışarıda aldığından dolayı, Türk kültüründen beslenerek, kendisini Türk olarak hissetmektedir. Aidiyet duygunun daha güçlü yaşatılmasında kaynak

⁹⁷Uruşberk Doğan, Evli, Korucu, İlkokul, 40.

⁹⁸Yakup Timur, Ulupamir Kökbörü Spor Klubü ve Derneği Başkanı.

⁹⁹Burku Ulubatlı, Evli, Deri imalatçısı, Ortaokul, 48.

azaldığı için, Kırgızistan'ın popüler kültüründen yararlanılmak istenilmektedir. Kırgızistanlı Kırgızlar, Kiril alfabesi kullandıkları için, Ulupamirlilerle iletişim sorunu yaşanmaktadır. Kırgızistan'ın 70 yıl Sovyet esaretinde kalması, Kırgız kültürünün yozlaşmasına neden olmuştur. Rusların Orta Asya'daki siyasetinden dolayı yaşadıkları yerlerden sürülen Ulupamirliler, Kırgızistan'daki Kırgızlara özellikle dini konularda onların Ruslaştığı ön yargısı oluşturmuştur. Ulupamirli Kırgız Türkleri daha önceki bölümlerde ifade ettiği üzere, kendisinden sonra gelecek neslin daha iyi yetiştirilmesi için, Kırgızistan ile olan bağlarını eğitim alanında sürdürmek istemektedir. Köyde aidiyet bağı yaşlı kesim arasında güçlüdür, fakat kültürün değişime açık yapısının olması, yeni nesli yenileşmeye yönlendirmiştir. Kültürün bu özelliği her ne kadar aidiyet duygusunu zayıflatsa da, köyde Kırgız geleneklerine göre evlenilmesi, kopuz çalınması, kökbörü atlı sporlarının oynanması, milli kıyafetlerin giyilmesi, el sanatlarında Kırgız motiflerinin kullanılması, aidiyet duygusunu canlı tutan temel kültür öğeleridir. Aidiyet duygusunun canlı tutulmasında ki diğer bir etken ise Ulupamirli Kırgız Türklerinin bölgede yapmış olduğu koruculuk faaliyetidir. Van bölgesinde koruculukla gündeme gelen Kırgızların, Orta Asya Türk kültüründen gelen savaşçı yapıları, doğanın vermiş olduğu direnç, vatan savunmasına dönüşmüştür. Türkiye'de doğup büyüyen 2. kuşak diye tabir ettiğimiz yeni nesil, Türk kültürüyle yetiştiğinden dolayı, bu vatani sahiplenerek, bölgede terörle mücadelede etkin rol üstlenmiştir. Orta Asya bozkırlarında göçebe yaşamın ardından, Türkiye'ye göçten sonra yerleşik düzene geçildiği yıllarda, hayvancılıkla uğraşan Kırgız Türkleri, bölgenin ve köylerinin güvenliğini sağlamak için 1988 yılında geçici köy korucusu olmuşlardır. Bu durum bölgede özellikle çevre köylerde, Kırgızlara yönelik olumsuz tavrın artmasındaki etkenlerden biridir. Van'ın jeopolitik konumda kaynaklanan güvenlik sorunu nedeniyle Kırgızlar, makro bağlamda bir korucu köyü olarak tanınmaktadır. Köyde yaklaşık olarak 200 geçici köy korucusu bulunmakla beraber, Kırgız korucuları diğer bölge korucularından ayıran özellikleri, atlı süvari birliğine sahip olmalarıdır. Kırgız Türkleri, devletin yanında olduklarını ve vatanın bölünmez bütünlüğünü savunduklarını dile getirmişlerdir.

2.1.6. Bölgede Yaşanılan Sorunlar

Günümüzde çoğu ülkede, kültürel bakımdan çeşitli olan unsurlar yer almaktadır. Yapılan son tahminlere göre, dünyadaki 184 bağımsız devletin içerisinde, 600 yaşayan dil grubu ve 5000 etnik grup yaşamaktadır. Sayısal olarak çok az devlette, yurttaşların aynı dili kullandığı ve sadece aynı etnik kimliğe sahip olduğu ifade edilebilir.¹⁰⁰ Bu bağlamda etnik ve azınlıklar problemi, sosyolojik açıdan ele alınan kavramlardır. Bir toplum içerisinde azınlık ve çoğunluk ayrımı, etnik farklılıkları yakından ilgilendirir.¹⁰¹

Göçlerin en önemli tesirlerden birisi, göçmenler üzerinde bıraktığı sosyal, siyasal, ekonomik, problemlerdir. Gönüllü göçlerde göçmenlerin karşılaştığı sorunlar ile zorunlu göçlerde yaşanan sıkıntılar arasında farklar vardır. Zorunlu göçler ve gönüllü göçlerin ortak paydada birleştiği nokta çevreye uyum sağlamada yaşanan adaptasyon sorunlarıdır. Sosyo-ekonomik çevreyle bütünleşme problemleri, kültürel çatışma, iktisadi sorunlar zorunlu ve ya gönüllü göçlerin ortak ve ana problemlerin başında gelir.¹⁰² Chambers (2014:13)'a göre kültürel sınırlar ve geçişlerde göçün ve göçmenlerin yaşadıkları problemi derine kazınmış bir mesele olduğunu söyleyerek karşılaşılan göçmen problemlerini anlatmıştır.¹⁰³

Farklı kültürel yapı ya da etnik çeşitliğin yaşadığı sosyal, ekonomik ve çevresel problemleri, Kırgız Türkleri de yaşamaktadır. Ulupamirli Kırgız Türklerinin yaşadığı problemleri köy muhtarı Eyüphan Koşar şu şekilde anlatıyor;

"29 Mart 2014 seçimlerinde Ulupamir'e muhtar olarak seçildim. Köyümüzün yaşadığı başlıca sıkıntılarının başında işsizlik geliyor. Köyümüzün hemen hemen bütün gençleri okurlar, en azından liseyi bitirirler. Şuan da üniversite mezunu olup, köyde işsiz olan elli tane genç var, yani köyümüzün en başta ki problemi işsizliktir. Ayrıca köylünün tarlasını ekip biçememesi ikinci bir sorundur. Köyün yaşadığı diğer bir sorun, hayvancılıktır. Hayvancılık köyümüzde bitme noktasına gelmiştir, topraklarımızın çoğu çoraktır. Hayvancılığın bitme noktasına gelmesinde, arazi faktörü olduğu kadar, köylünün hayvanlarını otlatmak için bir yaylasının olmamasıdır. Maddi imkânsızlıklar da hayvancılığı etkileyen diğer bir husustur, çocuğunu okutabilmek, bunun yanı sıra üretilen üründen elde edilen kazanç hayvanın yemine bakımına gittiği için, köylü hayvanını satmak zorunda kalıyor, durum böyle olunca da, hayvancılık bitme noktasına geldi. Bu saydığımız etkenler yaşanınca köyde bazı aileler Yozgat'a gitme kararı aldılar. Ailelerin Yozgat'a gitmesinde ana nedenler işsizlik ve bölgede ki huzursuzluktur. Köyden göç edenler, buradan sıkıldıklarından dolayı değil, burada iş imkânı

¹⁰⁰Will Kymlicka, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, (Çev.: Abdullah Yılmaz) Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2015, s.26.

¹⁰¹Orhan Türkdoğan, *Etnik Sosyoloji*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006, s.105.

¹⁰²A.Sağır, *Zorunlu Göçler*, s.151.

¹⁰³Lain Chambers, *Göç, Kültür, Kimlik*, (Çev.: İsmail Türkmen ve Mehmet Beşikçi) Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014, s.13.

olmadığından gidiyorlar. Yozgat'ta belediye ile anlaşılıp Toplu Konut İdaresi (TOKİ) tarafından yapılan konutların yapımı bittikten sonra, 80 hane Yozgat'a taşınacaklardır. Bu durumdaki işsizlik önlenmezse, sürekli göçler yaşanmaya devam edecektir. Gençler göç ettiği için, köyün genç nüfus oranı azaldı. Ayrıca kültürümüzde ki değişme gözle görülecek kadar fark edilmeye başladı, yaşlılarımız aynı kılık kıyafetleri giyip aynı dillerini konuşuyorlar, fakat gençlerde dışarıya okul okumaya giderler, belli bir süre geçtikten sonra neredeyse Kırgızca'yı da unutuyor. Göç nedeni ile sürekli dışarıda olanlar dilini konuşamıyor, örf ve adetlerini yaşayamıyorlar, bu durum kültürel sorunu da teşkil etmektedir".¹⁰⁴

Ulupamirli Kırgız Türklerinin, arazinin yetersizliği ve çevre köylülerin arazi konusundaki tutumunun şu şekilde ifade edilmiştir;

"Ulupamir'e yerleştiğimiz senelerde burada ortalama 10.000 koyun vardı. Nüfus ve beslenen hayvan sayısı artmaya başlayınca, arazi yetersiz gelmeye başladı. Yazın hayvanlarımızı otlatabileceğimiz bir yaylamız yok, yaylanın olması hayvancılıkta önemlidir, hayvanlar daha iyi verim alınır, yayla olmayınca da burada ki arazi yetmiyor. Bize ait olan topraklarda, çevre köylüler hayvanlarını otlatmaya başladılar, kendilerini sözlü dille ikaz ettik, maalesef bunun önüne geçemedik. Hayvancılıktan yeterli oranda verim alınmayınca, burada yaşayanlar hayvanlarını satmaya başladı. Köyde tarım da yapamıyoruz, bize verilen çoğu araziler kayalık, çorak, dağlık, taşlık olduğu için tarım arazisi olarak kullanamıyoruz. Araziyi mera, otlak olarak kullanıyoruz".¹⁰⁵

Ekonomi, eğitim, sosyal, çevresel, psikolojik ve güvenlik gibi etkenler göçmenlerin yaşadığı temel sorunlardır. Ulupamirli Kırgız Türklerinin bölgede yaşadığı en önemli sorunların başında olumsuz ekonomik şartları gelmektedir. Köyde ekonominin temelini oluşturan hayvancılığın arazi şartlarından ve maddi imkânsızlıklardan dolayı tükenme noktasına gelmesi, beraberinde Ulupamir'den başka şehirlere göçlerin yaşanmasına neden olmuştur. Temel geçim kaynağı olan hayvancılık dışında iş imkânının olmaması sonucunda 80 hane Yozgat'a taşınma kararı almıştır. Yaşanılan sıkıntıların devam etmesinin akabinde göçlerin yaşanması, Kırgız kültürün yok olmasına sebebiyet vermektedir. Ulupamirliilerin yaşadığı sorunlar arasında çevre köylülerle olan arazi sorunudur. Hayvanlarını otlatmak için geniş otlakların ve yayların olmaması temel geçim kaynağı olan hayvancılığı etkilediğini belirtebiliriz.

¹⁰⁴Eyüphan Koşar, Ulupamir Mahallesi Muhtarı.

¹⁰⁵Yakup Timur, Ulupamir Kökbörü Spor Kulübü ve Derneği Başkanı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUPAMİR KIRGIZLARININ SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI

3.1. KÜLTÜR ÖGELERİNİN GELİŞİM SÜRECİ

3.1.1. Aksakallık Yönetimi ve Uuru (Kabile)

Han ve kağan (kaan) unvanları, 3.yüzyıldan itibaren şanyü ve tanhu unvanlarının yerine kullanılmaya başlanmıştır. Kağan, Türk göçebe devletinin başında bulunur ve akrabalarına han rütbesi vererek, kendisine bağlı oymakların başına idareci olarak atamasını yapardı.¹⁰⁶ İslamiyet'i kabul etmeden önce Türkler, devlet meselelerini görüşmek için, yılın belirli günlerinde pek çok toplantı, tören düzenlemiş ve kararlar almışlardır. Türkler, politik, askeri, sosyal, ekonomi gibi toplumu alakadar eden konuları, toplantılarda istişare etmişlerdir.¹⁰⁷

Yaşlılık, geleneksel topluluklarda doğanın yasalarına uygun olarak yönetebilmenin önemli bir ölçütüdür. Yaş; tecrübe, bilgi, görgü, gelenek gibi unsurların zorunlu taşıyıcısı görülmüştür. Oysaki biyolojik olarak yaşlılık; takatten düşme, zaafiyet içinde olma olarak görülse de, geleneksel yapılarda ihtiyarlamış kişi, söz konusu unsurlardan dolayı yönetmeye layık görülmüştür. Bundan dolayı bu yönetim tarzına, gerontokrasi (gerontocracy), yani “yaşlılar hükümeti” veya “yaşlılar yönetimi” adı verilmiştir.¹⁰⁸ Afgan Kırgızları genel olarak, “Çon Pamirlik (Büyük Pamirli)” ve “Kiçi Pamirlik (Küçük Pamirli)” olarak ikiye ayrılır. Her ikisinde de Teyit, Kesek, Kıpçak, Nayman gibi eski Kırgız boylarına ve bu boyların Koçkor, Buka, Şayım, Alapa, Kızılbaş vb. alt boylarına mensup insanlar bulunmaktadır. Bunlar iki hanlık haline yönetilmiştir. Küçük Pamir’de, 1912 Çon Alay doğumlu, Koçkor alt boyuna mensup Rahmankul Caparkul oğlu; Büyük Pamir’de Akcol

¹⁰⁶ Aydın Taneri, “Han,” *T.D.V İslam Ansiklopedisi*, Cilt:15, 1997, s.517.

¹⁰⁷ Mehmet Mandaloğlu, “İslamiyet’ten Önce Türklerde Toplantı ve Törenler,” *TSA Dergisi*, Sayı:162, 2012,s. 212.

¹⁰⁸ Özgür Önder, “Gerontokrasi: Yaşlılar Yönetimi,” *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:36, 2013, s.271.

Han'ın oğlu Coloy Han başta olmuştur.¹⁰⁹ Günümüzde Teyit, Kesek, Boston, Naiman ve Töölös kabileleri Van Kırgızlarının etnik yapısını oluşturmaktadır. Bazı kabilelerin nüfusu küçük olduğu için Teyit kabilesi, daha yüksek bir sosyal konuma ve diğerlerinden daha fazla kişiye sahiptir.¹¹⁰

Kırgız toplumu içerisinde kabile yönetiminde söz sahibi olan Aksakalların, geçmişte ve günümüzde konumu, önemini Ulupamirliler ve şu şekilde ifade edilmişlerdir;

*“Hanlık sisteminde, Han'ı millet seçer, bizde kabileler (uuru) vardır, her bir kabilenin aksakalı olur. Her kabile kedisi Aksakalını seçer, kabiliyete ve bilgiye bakılarak aksakalı seçerdi. Kabile içinde herhangi bir kavga veya sorun teşkil eden olaylar meydana geldiğinde, bütün kabile reisleri birleşerek, Han'a müracaatta bulunur. Herhangi bir olay olduğunda suçun cezasını Afganistanlı yöneticiler değil, Pamir bölgesindeki yöneticiler cezayı verirlerdi. Bu cezayı kabilenin başında buldukları Aksakallar belirlerdi. Suç işleyen kişi, genelde ceza olarak hayvan verirdi ya da para cezasına çarptırılırdı. Pamir'de herhangi bir hapishanede yoktu, biz Afganistan' da yaşadık ama orayla hiçbir alakamız yok. Zaten adam öldürme gibi büyük olaylar yoktu, herkesin birbiriyle akrabalık bağı vardı. Biz müstakil alanda yaşadığımızdan dolayı, askerlikte yapmadık. Kabileye mensup kişiler aksakallara hürmet eder, saygıda kusur etmezler. Günümüzde köyde herhangi bir sorun yaşandığı zaman ya da düğün, nişan gibi özel törenler olduğunda Aksakallar her zaman davet edilir. Köyde Aksakalların işlevine örnek verilecek olursak, son yapılan Aksakalları Meclisinde taziyelerde kesilen 15 koyunun israf olmasın diye, kesilecek koyun sayısı 8'e düşürülmesine, çapan denilen kumaş artık alınmamasına, hediye (para) takdim edilirken, zarfın içine konularak verilmesi kararları alındı”.*¹¹¹

Ulupamirdeki kabileleri ve bu kabilelerin hane sayılarını, Ulupamir muhtarı Eyüphan Koşar şöyle sıralamıştır;

*“Köyümüzde 18 tane kabile vardır; Alapa, Koçkor, Boston, Oduncu, Kızılayak, Kesek, Dürüböl, Börü, Kıpçak, Norus, Tegren, Şayim, Nayman, Kutan, Alayçı, Camanan, Seyitmat, Barkı kabilelerimiz mevcuttur. Köyde Oduncu kabilesinden çok vardı, onlarda çok göç verdi. Köyde en fazla olan kabilelerden; Koçkor 36, Alapa 28, Oduncu 27, Şayim 25, Kızılayak 18 bunlar en fazla haneye sahip olan kabilelerdir. En az hane olanlar ise; Alayçı, Boston, Hıdırşa, gibi kabilelerdir”.*¹¹²

Afganistan'ın Pamir bölgesinde yaşarken, özerk idari yapısına sahip olan Kırgızlar, uzun yıllar boyunca hanlık sistemiyle yönetilmiştir. Han'ın yanında mensup olduğu kabile üyeleri tarafından seçilen Aksakallar yer almıştır. Bölgenin tüm sorunları ve alınacak kararlar Aksakallar Meclisinde istişare edilmiş ve uygulamaya konulmuştur. Pamir bölgesinde hiyerarşik bir düzen hâkimdir. Bölgede herhangi bir sorun olduğunda önce Aksakallara müracaat edilmesi, Aksakallarında

¹⁰⁹ Bayas Tural ve Ayımkan Camankulova, *Rahmankul Han ve Dönemi*, (Çev.: Ayşe Nur Kırgız Sağın), Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayını, İstanbul, 2014, s.11-12.

¹¹⁰ S.Kayıpov, a.g.m., s.186.

¹¹¹ Abdulhalim Vatan, Evli, Elektrikçi, Okuryazar, 61.

¹¹² Eyüphan Koşar, Ulupamir Mahallesi Muhtarı.

hana bildirmesi, ast, üst ilişkisinin olduğunu belirtebiliriz. Türkiye'ye geldikten sonra, Kırgız Türklerinin idari yapısı değişerek köy, muhtarlıkla yönetilmiştir. Köyün herhangi bir resmi sorunu olduğunda, ilgilenen merci muhtarlıktır. Pamir'de geleneksel yönetim şekli olan Aksakallar Meclisi Ulupamir'de mevcut olup, köyün tüm sorunları ve yapılacakları Aksakallar meclisinde görüşülür ve karar alınır. Aksakallar Meclisinin eskiden olduğu gibi kararlarına uyulması ve saygı duyulması Kırgız Türklerinin geleneklerine bağlı olduğunu belirtebiliriz.

3.1.2. Evlilik

Aile, Türk düşüncesinde, hayat ve anlayışında kutsiyet arz eder. Toplum içerisinde ve devlet yapısında aile, önemli bir yere ve değere sahiptir. Bu düşüncenin oluşturduğu farklı kültür çevrelerinde aile, soy ve toplumun temeli, vazgeçilmez öğelerindedir. Aile düzenini, töreler, örfler ve gelenekler belirler. Türkler, insanlık tarihi sürecinde aileyi hem kendi içinde hem de çevresiyle ilişkilerinde, törelerle düzenleyen ilk toplumlardan birisidir.¹¹³

Toplum yapısının temel taşlarından biri olan evlilik kurumu, uluslarda büyük önem taşımaktadır. Toplumların kendisine özgü evlilik geleneği, kültürel açıdan incelendiğinde, evlilik müessesinin ciddiye alındığını söylemek mümkündür. Ulupamirli Kırgızların evlilikle ilgili süreç içerisinde kız isteme, nişan(Patatoy) Şerh Mehmet Ercan, Pamir uygulamaları karşılaştırarak şu şekilde ifade etmiştir;

"Pamir de kız istemeye giden elçi (cuçuu), şu sözleri söylerdi; 'elden kelgen elçimin yurttan kelgel yurtçumun' yani Allahın emri peygamberin kavli ile kızınızı oğlumıza istiyoruz ifadesini kullanırdı. Elçi kız evinden ayrıldıktan sonra, kızın babası veya aile büyüğü durumu diğer aile fertleriyle istişare ederdi. İstişare etmeye gelen kişilere ev sahibi yemekte oğlak veya kuzu keserek ikram bulunur. Yemek yenildikten sonra kızın babası veya aile büyüğü diğer aile fertleriyle kızının şu aile tarafından istendiğini ve görüşlerinin ne olduğunu sorardı. Görüşmeler neticesinde, erkek tarafına haber gönderilirdi. Zaten cuuçular (elçiler) kızın evine bilgi almak için 1-2 defa giderler, son karar elçilere verilir, elçide kız tarafının düşüncesini erkek tarafına bildirir. Kız tarafı nişanın yapılması tarihini elçiye söyler, erkek tarafı da söylenen tarihte gelerek söz keserdi. Söz esnasında yüzük ve küpe takılır, kızı istedikten sonra nişan (patatoy) yapılırdı. Misafirlere koyun kesilip ikram edilirdi ve aksallar gelip hayır dualarını ederlerdi. Erkek tarafının durumu iyiye takı takardı ama illa takı takılacak diye bir durumda söz konusu değildi. Nişan Pamir'de iken kız evinde yapılırdı. Patatoyun yapılacağı tarihe kız tarafının aile tarafı karar verirdi. Pamir de gelin ve damat birbirini görmezdi. Yüzüğü kıza aile büyüklerinden olan bayan takardı, yüzüğün yanında sılsıla, söyükü (küpe) takılırdı. Türkiye'ye geldikten sonra kız ve erkek anlaşarak evlenir. Pamir'deki usullere göre kız istenir ve nişanlarda verilen yemek aynıdır. Nişan devam ederken kökbörü oyunu oynanırdı, bu gelenek şimdi de varlığını sürdürüyor. Pamir'de nişanda herhangi bir çalgı olmazdı sade müziksiz nişan olurdu. Ulupamir'de

¹¹³ Latife Kabaklı Çimen, *Türk Töresinde Kadın ve Aile*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.116-117.

*nişanda müzik grupları olmaz ama müzik seti çalınır. Eskiden düğün oluncaya kadar erkek ve kız konuşmazdı, şimdi ailelerin izinleri dâhilinde gençler görüşebilmektedirler. Patatoydan yani nişandan sonra ne kadar başlık (kalın) verileceği taraflar arasında kararlaştırılırdı, bu durum günümüzde de geçerlidir. Pamir de deve, at, inek koyun, kalın olarak verilir, genelde 50 koyun (5 cambılık) olurdu ve mutlaka kalın için at veya inek olması gerekirdi, şimdi böyle ağır şartlar söz konusu değildir. Başlık verileceği gün kız tarafı davete icabet edip yemek yapılırdı. Yemek yenildikten sonra kalın zarf içine konularak çinko tepside ailenin büyüğüne verilirdi”.*¹¹⁴

Nişan olarak adlandırılan Patatoydan sonra yapılan başlıca düğün hazırlıkları şunlardır; cuurtkan töşök pıçuu; kız tarafı yemek yaparak erkek tarafını ve komşularını çağırır ve onlara kızın çeyizini gösterir. Çeyizde eksik olan el işi işlemler varsa, kızın komşuları onlara yardım eder. Gelinin kullanacağı döşek ve yorganlar gelen kadınlarca işlenir. Ayrıca kız tarafı, damadın kadın akrabaları için düğün günü giyecekleri elbiseler diktirir, buna “sep” (çeyiz) adını verirler. Sırğa tizüü ise, erkek tarafı gelinin boynuna takılan bir tür gerdanlığı yapmak için araya gelir. Bir koyun kesilerek gelen kadınlara yemek verilir, “sırğa” denilen bu gerdanlık, genellikle sedef, mercan gibi taşlardan oluşur. Gelen kişiler gerdanlığa eklenmesi için, sedef mercan getirerek gerdanlığın iplere dizilmesine yardım eder. Erkek tarafı geline takacakları bu gerdanlığı, olabildiğince güzel ve gösterişli yapmaya çalışır. Düğüne birkaç gün kala iki ailenin gençleri bir araya gelip, köydeki her evin kapısını çalarak herkesi düğüne davet eder.¹¹⁵

Patatoydan sonra en son yapılan aşama, zor toydur yani düğünün gerçekleşmesidir. Ulupamirliler zor toyda yapılan düğün usullerini şu şekilde ifade etmişlerdir;

*“Zortoy’da erkek tarafında koyun kesilir, ekmek (nan) boorsok yapılarak misafire ikram edilir. Düğünde pilav, koyunun bağırsaklarıyla bici dolması yapılır, biciyi erkek tarafı yapar, kız tarafı alıp eve götürür, erkek tarafı geldiğinde ikram eder. Köyün gençleri damadın yanında dururlar ve yöreye özgü Kırgızca şarkılar söylerler. Damat, damatlığını (küyo) giyer, gelin ise kendi yöresel kıyafetimi olan (köynek-iştan) giyer. Aksakallar düğüne geldiklerinde sofranın başköşesine oturtulur. Koyunun başı aksakallara ikram edilir, bu saygının göstergesidir. Sofrada pilav, et, boorsok, katama, tokoç, sellecan olur. Gelin erkek evine geldiğinde şola yapılır, bereket getirsin çoluk çocuğa karışsın diye, bu yemeği gelin ikramı eder. Yemek yendikten sonra, Aksakallar dua eder ve herkes evine dağılır. Evlenen gençler Pamir’de aynı çadır da kalırdı. Ulupamir’de ise 1 yıl babasının evinde kaldıktan sonra başka eve taşınmaktadır”.*¹¹⁶

¹¹⁴ Şerh Mehmet Ercan, Evli, Korucu, İlkokul, 50.

¹¹⁵ Murat Özer, “Ulupamirli Kırgızlarda Evlilikle ilgili Gelenekler,” *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı: 5, 2016 s.875.

¹¹⁶ Zahir Fidan, Evli, Hayvancılık, İlkokul, 71.

1991 yılında köy dışında evlenen ilk çift olan Kubilay ve Asuman Tolgun çifti, dışarıdan evlilikle ilgili düşüncelerini ve farklı kültürlerin aile içindeki etkisini şu şekilde ifade etmişlerdir;

*“Evliliğe karar verdiğimiz zaman, iki tarafın aileleri tarafından herhangi bir baskıya maruz kalmadık, gerek benim ailem, gerekse de eşimin ailesi, bu durumu hoş görüyle karşıladılar. Ailem, kararı bana bıraktı, çevreden de herhangi bir tepkiyle karşılaşmadık ve birbirimize uyum sağladık. Şu anda 2 tane evladımız var, birbirimize karşı sorumlulukları her zaman iyi bildik. İki tarafta birbirine karşı fedakârlık yaptı, hangi tarafın uygulaması daha kolaysa oraya yöneldik, illa benim dediğim olacak diye bir şey yapmadık, her zaman birbirimiz tamamladık. İki tarafında uyum sağlayacağı ortak paydada birleştik. Çocuklarımızı yetiştirirken hangi tarafın gelenek ve kültürleri size yakınsa, o şekilde yaşayın diyoruz. Her şey yeri ve zamanında uygulandığında, ortada bir problem kalmaz yani yeri gelir Kırgız, yeri gelir Türk kültürünü uyguluyoruz iki tarafında çok güzel yanları var. Zaten bizde sonra çok kız-alıp vermeler başlamış oldu”.*¹¹⁷

Ulupamir Kırgızlarının evlilikleri yapma biçimlerine bakıldığında din, etnisite, kültür, tarih, çevre gibi çeşitli unsurlar karşımıza çıkmaktadır. Pamir’de çok eşli (poligami) evliliklerin yaygın olduğu, bu duruma gerekçe ise, evlenen çiftin çocuğunun olmayışı ve maddi durumla alakalı olduğu belirtilmiştir. Evlilik türlerini incelediğimizde, kayçı kuda (berder), levirat, beşik kertmesi gibi evlilikler Pamir’de var iken, günümüzde bu tür evlilikler Ulupamir’de hiç yok denecek kadar azdır. Ayrıca Kırgızistan’da yaygın olan kız kaçırarak evlenme geleneğinin Pamir’de nadir rastlanıldığı belirtilerek, Ulupamir’de ise kız kaçırma vakasının yaşanmadığı görüşmelerde ifade edilmiştir. Pamir’de sadece kendi içinde evlenen Ulupamirli Kırgızlar, Türkiye’ye geldikten sonrada, belli bir süre kendi içlerinde evlilikler yapmaya devam etmişlerdir. 1990-2000’li yıllarda dışarıya göç etmeye başlayan köy halkı, köy dışından da evlilikler yapmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra Erciş ilçe merkezinde yaşayan yöre halkıyla kız-alıp verme vardır. Dışarıdan yapılan evlilik oranı geçmiş yıllara nazaran artış gösterse de, bu evliliklerin destekleyenlerin az olduğunu belirtebiliriz. Türkiye’ye göç edildikten sonra, dışarıdan evlilikler arttığı gibi evlilikle ilgili hediye ve takı takma usullerinde değişikliğe uğramıştır. Pamir’de düğünde hayvan ve çapan denilen kumaşlar götürülürken, Türk evlilik geleneğinde olan, altın takma, zarf içerisinde hediye takdim etme gibi adetlerde Ulupamir’de görülmeye başlamıştır. Bununla beraber Pamir de evlenecek olan gençlerin fikrinin sorulmadığı, anne ve babanın kimi münasip görürse onunla evlendirildiği durumu söz konusuysa, bugün evlenecek gençlerin rızasının alındığı belirtilmiştir. Ayrıca

¹¹⁷Asuman Tolgun ve Kubilay Tolgun

başlık (kalın) Pamir’de yüksek meblağlarda ve ağır iken, Ulupamir’de daha mütevazıdır. Kırgız Türklerinde evlilikle ilgili değişen etkenler olduğu kadar, kız isteme şekli, düğün yemekleri ve oynanan geleneksel oyunlar, başlık günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Köy dışında yapılan dış evlilikleri, Kırgız kültürünün yaşatılması ve Türkiye’ye uyum sağlama konusunda ilişkilendirebiliriz. Genç nüfusun ekonomi, eğitim gibi çeşitli nedenlerle göç etmesinin sonucunda sosyal çevre şekillenerek, dış evliliklerin etkisiyle karışık aile yapıları ortaya çıkmıştır.

3.1.3. Çocuk Yetiştirilmesi

Çocuk yetiştirilme şekli, çocuğun kişiliğine yansıyor, belirli bir medeniyette, çocuk yetiştirme metotları, bu medeniyetin esasen değer ve kurumlarına karşılık gelen, bir kişilik yapısını ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca bütün bu yöntemler çocuğun ait olduğu grup ve kültürün değerlerine göre davranmasını sağlamaktadır.¹¹⁸

Her toplumda olduğu gibi Kırgız Türklerinde de kendilerine özgü farklı çocuk yetiştirme yöntemleri vardır. Ulupamirlilerin çocuk yetiştirmesi ve çocuk için yapılan geleneksel kutlamalar ve çevre kültürlerin bu konuda ki etkisini, Kırgız Türkleri şu şekilde anlatmışlardır;

“Çocuk yetiştirilip büyütülmesi Pamir de çok zordu. Annesi ölen ya da sütü olmayan bayanların bebeklerine keçinin karın bölgesinden alınan parçayla (upçu) biberon yapılırdı. Bebek dünyaya geldiği zaman, kız ve erkek ayrımı yapılmadan koyun kesilirdi. Fakat erkek evin direği diye erkeğe 2 kız için 1 koyun kesilirdi. Bebek dünyaya geldiği zaman toy yapılır. Doğum yapan kişinin evine gidildiğinde “balan molupdur marek bolsun” denir ayrıca hediye olarak Pamir de ziyarete giden kişi zenginse koyun, kuzu gibi hediyeler götürürdü. Türkiye’ye geldikten sonra Türk geleneği gibi altın, para elbise gibi hediyeler götürülmeye başlandı. Ziyarete gelen kişilere koyun kesilir, boorsok, çavati, kattama gibi yemekler ikram edilirdi. Çocuğun ismini aile büyükleri koyar. Sütü olmayan annelerin bebekleri başka kadın tarafından emzirilirdi ve emziren kadın bebeğin sütannesi olur. Bebeği emziren kadının çocuklarıyla emzirdiği bebek kardeş gibi olur, aralarında güçlü bir bağ meydana gelmektedir. Çocuğun dişi çıktığı zaman buğday kavrulur, başına serpilerek “dişin buğday gibi çıksın” söylenir. Çocuk yürümeye başladığı zamanda toy yapılır. 7-8 yaşlarına gelen çocuk, dini vecibeler bünyesinde sünnet ettirilir. Pamir’de sünnet olacak çocuğun başına çapak takılır ve üstüne beyaz bir elbise giydirilirdi ve asanaycı (sünnetçi) tarafından sünnet ettirilirdi. Pamir’de sünnet ustura denilen aletle sünnet yapılırdı, Türkiye’de daha modern olan lazer yöntemiyle çocuklar sünnet edilir ve düğün ve nişanlarda atılan altın ve para gibi hediyeler sünnet çocuğuna takılır. Pamir de erkeklerimiz askerlik yapmazdı, burada gençlerimiz asker çağına geldiğinde gider askerliğini yapar. Gençler askere giderken toy (düğün) yaparız aynı Türk âdeti gibi askere gidecek olan gencin arkadaşları toplanarak “en büyük asker bizim asker” diye bağırırlar. Bizde atayı bilmek çok önemlidir, bu yüzden çocuklarımız 7 atasını bilirler, Pamir’de iken çocuklara 7 atanı say dediğimizde hemen sayarlardı, Ulupamir’de de 7 atanı sayan var ama Pamir’deki kadar sayan yok”.¹¹⁹

¹¹⁸Mahmut Tezcan, *Çocuk Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2012, s.6.

¹¹⁹Hatice Gülbay, Dul, Evhanımı, Okuryazar, 70.

Türkiye'ye göç edildikten sonra çocuk yetiştirilmesinde meydana gelen kültürel değişimleri, inançları Ulupamirliler şu şekilde aktarmışlardır;

*“Pamir’de iken çocuk doğduğu ilk zamanlar, tahtadan yapılmış olan beşiğe yatılırdı. Tahtadan yapılan bu beşiğin ortasında yuvarlak şekilde 15 cm çapında, bebeğin tuvaleti için yuvarlak delik açılır. Evde koku yapmaması ve evi kirletmemesi için beşiğin delik kısmına gelecek şekilde kabın içerisine kül konur. Ulupamir’e geldikten sonra bazı kültürlerimiz değişti, Pamir’de iken kullandığımız altı delikli olan beşik yerine hazır fabrika yapımı beşikler kullanıyoruz. Pamir’den buraya geldikten sonra bazı inançlarımız hala devam ediyor örnek vermek gerekirse nazar kavramı, birisi çocuğu sevmeye geldiğinde çocuk ateşi çıkar hastalanır, hatta eğer nazar çok tesirli ise o çocuk ölür. Nazarın bozulması için avucuna biraz tuz ve ekmek vererek şu sözler söylenir “çık çık kirine çık kirine bu biçarede neyin var” diye 7 defa tekrar edilir ve nazarın o kişiden çıkıp boynu kalın bir canlıya gitmesi istenir, boynu kalından kasıt büyükbaş hayvanlardır, böylece çocuğun iyileştigiğine inanılırdı”.*¹²⁰

Kırgızlar için çocuk, bolluk ve bereketin simgesidir. Bunun yanı sıra çocuğa verilecek isime de çok önem verirler, çünkü ismin çocuğun kaderine yön verdiğine inanılmaktadır. İsmi koyulmasında dikkat edilen hususlar şu şekilde ifade edilmiştir;

*“Çocuklara isim konulacağı zaman günün anlam ve önemine özen gösterilirdi, Cuma günü doğan kız ise Cumagül, erkek olursa Cumabay ismi koyulur. Ramazan ayında doğan kız ise Orozgül, erkekse Orozobay isimleri uygun görülür. Kız çocuğu çok olan erkek çocuğu olsun diye Toktobibi adı verilir”.*¹²¹

Çocuk yetiştirme yöntemleri, Ulupamir köyünde Pamir’e kıyasla, daha az devam ettirilse de, Kırgız çocukların 7 atasını sayması, kullanılan kültürlü beşiğin günümüzde az oranda da olsa kullanılması, aidiyet duygusunun hala güçlü olduğunu göstermektedir. Zaman ve çevre faktörünün etkisiyle maddi unsurlarda değişimler meydana geldiğini belirtebiliriz. Değişime uğrayan bu unsurlara örnek verdiğimizde; göçten sonra tahtadan olan kültürlü beşiklerin yerini, daha çok fabrikasyon ürünü olan beşiklerin alması ve yeni çocuğu olan kişiye götürülen hediyeler değişikliğe uğramıştır. Kırgızlar, Afganistan’da özerk bölgede yaşadıkları dönemde, askerlik yapmamıştır. Türkiye’de doğup büyüyenler burayı vatan edinerek, askere uğurlama geleneği olan; boyuna kırmızı oyalı tülbent bağlama, parmağa kına yakma gibi kültürel etkinlikler uygulanarak, askere yolcu edilir.

¹²⁰Besbibi Güzel, Evli, Evhanımı, Okuryazar, 65.

¹²¹Cumagül Adıgüzel, Evli, Evhanımı, İlkokul, 32.

3.1.4. Cenaze ve Defin İşlemleri

Ölüm toplumsal ilişkiler ağı içerisinde, hem geleneksel hem de modern toplumlarda, önemli bir yerde durmaktadır. Ölümü bu derece önemli kılan, temel durum öncesi ve sonrasında toplumlarda belli davranışlar ve kültürel kalıplar ortaya çıkarmasıdır.¹²²

Kırgız Türklerinde ölümü yaklaşan kişi konuşabilecek durumda ise, geri kalanlara vasiyetini söyler ve etrafında bulunan insanlardan helallik ister. Kişi, Allaha günahının affedilmesini dileyip Kuran-Kerim okuyup dua etmelerini, kendini iyice yıkayıp, kefenlenip defin etmelerini, cenaze namazına tüm eş-dostlarının çağırılmasını ve onların kendisi için toprak salmasını ve varsa borçlarının ödenmesini vasiyet eder. Kırgızlar, eskiden beri ölüyü gömmeden üç gün bekletmişlerdir. Bu durum, akrabalarının toprak atması (toprak saluu) âdeti ile bağlantılıdır. Ölünün akrabalarının hepsinin gelmesi beklenir.¹²³ Kişi öldükten sonra, hemen bir boz-üy denilen çadır kurulur ve cenaze oraya bırakılırdı. Cenazenin bulunduğu bölüm ile insanlar arasına bir perde çekilerek fiziksel ayırım sağlanırdı.¹²⁴ Ölüm haberi ağlamalarla, çığlık çığlığa feryatlarla karşılanır. Yüz yüze ağlanmaz; birbirine sırt dönerek ağlanır. Hanımlar ve beyler ayrı evlerde otururlar. Ölü çıkan ev halkına üç gün iş yaptırılmaz. Evde konu komşuyla çay demlenip içilir. Komşular koyun keser, pişirir; ekmek ve pilavla birlikte getirirler. Komşular ölü evine yemeğin yanı sıra, kumaş ve “çapan” adlı dış giyimi de getirirler. Ev sahibi bu hediyeleri daha sonra, kendisiyle acısını paylaşmış olan misafirlerine dağıtır. Bu çapan ve kumaşlar, herkesin oturduğu yerde önüne bırakılır. Ölüm haberinden itibaren ağıtlar yakılmaya başlanır.¹²⁵

Uluşpamirde yaşayan Mihman Güzel, Kırgız cenaze ve defin geleneklerini şu şekilde anlatmıştır:

“Ölen kişiyi kefenlenmeden önce çocukları görebilirdi, kabristana getirilen meftunun üzerine ilk toprağı yakın akrabaları atar. Defin işleminde bayanlar kabristanda bulunmazlar. Defnedildikten

¹²² Adem Sağır, *Ölüm Sosyolojisi*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2014, s.91.

¹²³ Metin Eren, “Türk Kültüründe Ölüm ve Toprakla İlgili İnanış ve Ritüeller”, *Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Sayı:1, 2012, s.259-271.

¹²⁴ M. Baran, a.g.m., s.46.

¹²⁵ Şirin Yılmaz Özkarlı, “Geleneklerini Yaşatmaya Çalışan Bir Türk Topluluğu: Uluşpamir Kırgızları,” *4.Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 2013, s.578.

sonra hoca mezar başında Kuranı Kerim okur. Pamir de biri vefat ettiği zaman buradaki gibi misafirlerin karşılanacağı taziye evi yoktu. Maddi durumu iyi olanlar devran okuturlardı ve bu devran 3 hoca tarafından Farsça okunurdu. Kişinin vefatından 3 gün sonra koyun kesilir üçlük yemeği yapılarak taziye gelenlere ikram edilir. Taziyenin 7. Gününde koyun kesilir, yedilik dediğimiz yani yemek yapılır gelenlere ikram edilir, hocalar Kuran-ı Kerim okur ve dua edilir. 40 gün geçtikten sonra vefat edenin kırkık denilen yemeği yapılır, aynı şekilde koyun kesilerek gelen misafirlere ikram edilir. Bir yıl sonra da yıllık aşı yapılır, vefat eden için Kuranı Kerim okunur dua edilirdi. Kuran okuyan kişilere seccade, takke, tesbih gibi hediyeler verilir. Ulupamir de vefat eden kişinin akraba ve komşuları taziye evinde misafir edilir. Taziye evinde sorumlu olan gruplar 3 gün boyunca oranın yemeği, temizliğinden sorumludurlar. Taziye boyunca Kuranı Kerim ve dualar okunur. Kuranı Kerim okuyan hocaya gönülden geçen para zarfın içinde konularak verilir. Ölen kişinin bayan akrabaları 6 ay kadar mavi, siyah gibi koyu renkte elbiseler giyer. Bu süre geçtikten sonra komşusu veya akrabaları vefat eden kişinin hanımını ve ya aile bireylerini yemeğe davet eder, kişinin yasını kaldırmak için azasını açar. Vefat edenin yakınına renkli bir elbise hediye edilir. Ayrıca Kırgızlarda şöyle bir inanç vardır, defin işlemi bittikten sonra 7 adım uzaklaşınca sorgu meleklerinin geldiğine inanılır”.¹²⁶

Cenaze ve defin işlemleri Kırgız Türklerinde kendisini en fazla muhafaza eden ve çok az değişen kültürel öğedir. Pamir’de uygulanan cenaze merasimi, verilen yemekler, cenaze ile ilgili defin işlemlerinin büyük bir çoğunluğu, Ulupamir içinde geçerlidir. Göçten sonra mekân tipinde meydana gelen değişimin etkisiyle Pamir’de cenaze namazı çadırda kılınırken, Ulupamir’de camiden kılınmaktadır. Ayrıca Pamir de taziye için gelenler çadırda yani vefat eden kişinin evinde toplanırken, Ulupamir’de ise belediye tarafından inşa edilen taziye evinde misafirler karşılanır, taziye yemeği orada verilir, bunlar dışında cenaze ve definle ilgili uygulamalar değişmeden yapısını korumuştur. Bu uygulamalar dışından kişinin ölümünden sonra kesilen koyun sayısı ve yas evine alınan çapan gibi kumaşlar artık alınmayacağı Aksakallar tarafından alınan karalardır. Eski Kırgız kültüründe olduğu gibi günümüzde de ağıt kavramı yer almaktadır. Bugün Kırgızlarda yer alan sesli şekilde ağıt yakma, tırnakla yüz yırtma gibi unsurlar Ulupamir Kırgız Türklerinde görülmemektedir.

3.1.5. İnanç

Din olgusu, insanlık tarihi kadar eski dönemlere uzanan, tarihsel çağların her döneminde varlığını hissettirmiştir. Sadece toplumsal hayatta tezahür etmekle

¹²⁶Mihman Güzel, Evli, Serbest, Okuryazar yok, 68.

kalmamış, bununla beraber insanların kaynaşması, dayanışması ve birleştirilmesinde son derece önemli rol üstlenmiştir.¹²⁷

Uluşamir Kırgızları, dindar kimlikleri ile dikkat çekmekte ve diğer Kırgız topluluklarından ayrılmaktadır. Bu nedenle Afganistan'ın Sovyet Rusya tarafından işgal edilmesi sırasında psikolojik ve fiziki olarak etkilenen topluluklardan biri olmuştur.¹²⁸

Mufazakar yapıya sahip olan Uluşamirli Kırgız Türklerinin göçler yaşamasında başlıca etkenlerden birisi, inançlarını serbestçe ve daha rahat yaşama isteğidir. Bu durum Uluşamirli Kırgızların günümüzdeki toplumsal yaşantısını şekillendirmiştir. Köyde din görevlisi olan Abdülbaki Canver, Kırgızların yaşantısı hakkındaki görüşlerini şu şekilde ifade ediyor;

*“Türkiye’ye geldikten 3 yıl sonra yani 1985’te hafızlık sınavına tabi tutulduk. İmam hatibi bitirdikten sonra, köyümüzdeki camiye imam olarak atandım. İslamiyet’i kabul ettiğimiz andan beri, Hanefi mezhebi mensubuyuz. Orta Asya’da Hanefi mensubunda olan birçok toplum vardır. Afganistan’ın %90 oralarında büyük kesimi Hanefi’dir. Pamir’de yaşadığımız dönemde ibadetimizi yapacağımız resmi bir cami yoktu. İbadetimizi boz evler dediğimiz çadırlarda yapardık. Yaşadığımız yerde çadırlarımız 3-4 gurup halinde belirli mesafelerde idi. Teravîh namazlarında ve bayram namazında da 3-4 çadır ahalisi toplanıp namazımızı kılardık. Pamir’de imamlık veya dini görevlilerin herhangi bir sabit maaşı da yoktu. Din görevlisi halkın vermiş olduğu yardımlarla hayatını idame ettiriyordu. Pakistan’a göç ettikten sonra da kendi mezhebimize yani Hanefiliğe göre ibadetimizi devam ettirdik. Türkiye’ye göç ettikten sonra ibadetimizi camide yapıyoruz. Müftülükten aldığım hutbeyi Kırgız Türkçesine çevirdikten sonra vaazı Kırgızca yaparım, şimdi herkes ana dilinde vaaz verebiliyor”.*¹²⁹

Milli benliklerini, inançlarını günümüze kadar yaşatmayı başaran toplum yapısına sahip olan Kırgızlar, dini gerekliliklerini ve sosyo-kültürel etkinliklerini kapalı bir toplum oldukları için, daha yoğun şekilde yaşamaktadırlar. Bu durum Uluşamir köyünde nesillerin hafızasını canlı tutmaktadır. Bu sayede kimlik güçlendiği gibi, toplumsal duruma da doğru yansıtılmaktadır. Yaşlı kuşak, kuşkusuz dindar kimliğini yaşatmakla beraber, ibadetlerini yerine getirmede ön plandadır. Bu kuşak namaz ibadetlerini genelde camide eda eder, camileri genelde doluluk oranı

¹²⁷ Abdurrahman Güneş, “Sosyolojik Olarak Din ve Toplum İlişkileri,” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:24, Sayı:1, 2014, s.153.

¹²⁸ A.Sağır, a.g.e., s.217.

¹²⁹ Abdülbaki Canver, Evli, Din Görevlisi, Ortaokul, 67.

yüksektir, gençler de aynı şekilde namazlarını camide kılmaya özen gösterirler. Ulupamir’de, oruç tutma oranının da yüksek olduğunu ifade edebiliriz, çünkü görüşmeler sırasında Ramazan ayının bereket ayı olduğunu, sevinçle karşıladıklarını, büyükten küçüğe herkesin oruç tutmaya özen gösterildiğini belirtmişlerdir. Kırgızlarda mezhepsel ve diğer dinsel faktörler olarak herhangi bir değişim meydana gelmemiştir. Cuma namazında verilen hutbeler Kırgızcadır. Pamir’de iken herhangi resmi hoca yokken, göçten sonra, mesken tipleri değişime uğramış ve namazlar resmi olarak ataması yapılan, din görevlileri tarafından camide kılınmaya başlamıştır. Köyde Kuran-ı Kerim kursu açılarak çocuklar burada Kuran-ı Kerim eğitimi almaktadırlar. Kırgızistan’da yaşayan Kırgızlardan, dini yaşantı yönünden ayıran Ulupamirliler, kendilerinin onlara göre daha muhafazakâr olduklarını belirtmişlerdir.

3.1.6. Eğitim

Eğitim, bireyin doğumuyla başlayan ve hayatı boyunca süren bir süreçtir. Birey bu süreçte içerisinde, doğuştan getirdiği pek çok özelliğini çevreyle etkileşim sırasında ortaya çıkarma ve geliştirme imkânı bulmakta yeni bilgi beceri ve tutumlar elde etmektedir.¹³⁰ Sosyolojik görüşe göre eğitim, yetişkinler tarafından gençler ve çocuklar üzerine uygulanması gereken bir davranıştır. Bu davranış geçmişin ve atalarının mirasını onlara aktarmayı içerir; hatta gençlere ve çocuklara yaşamasını devam ettirecekleri topluma daha iyi adaptasyon sağlamak için fikirler ve gelenekler vermeyi gerektirir.¹³¹ Bu yüzden eğitim, her toplum grubu ya da toplumun çocuklarını kendi ilişkileri örneğine göre şekillendirmek için, devam ettirdiği bir oluşumdur.¹³²

Kırgız çocuklar Pamir de yaşadığı dönemde büyükleri tarafından, temel eğitimlerini küçük oranda eğitimlerini devam ettirebilmişlerdir. Çocukların bir kısmı yaşadıkları çadırlarda, hocalar tarafından eğitimlerini almıştır. Rahmankul Han bu eksikliği görerek, Afganistan hükümetine okul açılması talebinde bulunmuş ve 1974 yılında hükümet bu talebi dikkate alarak Küçük Pamir’de ilkokul açılmasını

¹³⁰Yıldız Kuzgun ve Deniz Deryakulu, “Bireysel Farklılıklar ve Eğitime Yansımaları,” *Eğitimde Bireysel Farklılıklar*, Nobel Yayınları, Ankara, 2004, s.7.

¹³¹Doğan Ergun, *Sosyoloji ve Eğitim*, İmge Kitapevi, Ankara, s.39.

¹³²Sabri Akdeniz, *Eğitim Sosyolojisi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s.27.

sağlamıştır. Fakat yüksek rakımda olan Pamir'e alışamayan öğretmenlerin, bir süre sonra geri dönmesiyle ve bölgedeki çocukların eğitimi yarıda kalmıştır.¹³³

Pamir bölgesinin, resmi eğitim-öğretim kurumlarından yoksun olması, günümüzde Ulupamir'de yaşayan, özellikle 50 yaş üstü kesimle, genç nüfus arasında eğitim seviyesinde yüksek farklar meydana getirmiştir. Kırgız Türkleri, Pamir'de yaşamış oldukları eğitim alanındaki imkânsızlıkları ve eksiklikleri, kendi çocuklarının yaşamaması için kendilerine verilen olanakları kullanarak, gençleri okumaya yönlendirmiştir. Ulupamir köy okulu müdürü Ferhat Doğaner okulunun genel durumunu, Ulupamirlilerin eğitime bakış açılarını, şu şekilde ifade ediyor;

*“1987 yılında Erciş'e gelen Kırgızların Hanı Hacı Rahmankul, köyde bir okulun olması için MEB başvurusunun akabinde köyde Kırgız Göçmenleri İlkokulu adı altında bir ilkokul açılmıştır. Okul açıldıktan iki yıl sonra okulun adı Ulupamir İlkokulu olarak isim değişikliğine gidilmiştir. 2005 yılına kadar ilkokul olarak eğitimine devam eden okul, bu tarihten sonra talep üzerine Ulupamir İlkokulu bünyesinde okulun yanına ortaokul yapılarak, şu anda ise ilk ve ortaokul beraber aynı bina da eğitim sürdürülmektedir. Okulun bahçe tarafında bulunan eski ortaokul binası, şimdi ise anaokulu olarak eğitimine devam etmektedir. Okulda 16 branş, 9 sınıf öğretmeni ve 1 anasınıfı öğretmeni olmak üzere 25 öğretmen bulunuyor. Okulumuz taşınmalı bölge okulu ilan edilerek, 2015 yılından itibaren taşınmalı eğitime geçmiştir. Ağırkaya ve Kardoğan gibi çevre köylerinden okulumuza taşınmalı eğitim yapan 25-30 civarında ortalama öğrencilerimiz mevcut olup, okulumuzda eğitimlerini devam ettiriyorlar. Çevre köylerden gelen öğrencilerle, Kırgız öğrenciler arasında şimdiye kadar herhangi bir sorun yaşanmamıştır, uyum içerisinde eğitimlerini devam ettiriyorlar. Köylünün eğitime bakış açısını değerlendirecek olursak, çocuklarına ve eğitime önem veren bilinçli velilerimiz çok fazla sayıdadır. Velilerimiz her zaman çocuklarını gelip sordukları gibi, okula da çok katkıları bulunuyor. Örnek vermek gerekirse kapıyı yaptırarak ve kaloriferleri yenilenmesinde, velilerin çok yardımı oldu. Velilerle eğitimle ve okulla ilgili olunca bu durum okulun başarısına yansıyor. 2015 ve 2016 yılından TEOG sınavında Erciş genelinde ilk 5 sıralama içerisine girmeyi başardık. Köy okulları başarı sıralamasında Erciş ilçesinde birinci Van il geneli köy okulları arasında üçüncü sıradayız. Ayrıca okulumuz, futbol ve masa tenisi gibi spor müsabakalarında Erciş'te derecelere sahiptir. Bunun yanında farklı kültürde olan öğrencilerimize dışarıdan da rağbet bulunuyor. Kendi kültürlerini tanıtmak için yapılan çeşitli organizasyon ve fuarlardan öğrencilerimizin kültürel etkinliklerde yer almaları talep ediliyor. Şu ana kadar Türk Dünyası ve buna benzer kuruluşların yaptığı etkinliklere katılan öğrencilerimizi Antalya, Kayseri, İzmir'e gönderdik. Okulumuzun halk oyunları ekibi gittikleri etkinliklere kendilerine özgü kıyafetlerini giyerek kültürlerini tanıtmaya fırsatını da yakalamışlardır. Bazı eksikliklerin dışında burada olmaktan memnun ve muthuyum illaki bir gün tayin isteyip gideceğim ama okulu yanımda götürme fırsatım olsa alıp götürürüm”.*¹³⁴

¹³³M.N. Shahrani, a.g.e., s.212.

¹³⁴Ferhat Doğaner, Ulupamir İlköğretim Okulu Müdürü.

Tablo 2: Sınıflara Göre Okulun Mevcut Öğrenci Sayısı

Sınıf Derecesi	Öğrenci Sayısı
Anasınıfı	16
1.sınıf	26
2.sınıf	36
3.sınıf	44
4.sınıf	43
5.sınıf	48
6.sınıf	49
7.sınıf	48
8.sınıf	32
Toplam	342

Bu tabloya göre 18 yaş altı okuyan kesimi, köyün toplam nüfusuna oranladığımızda nüfusun 5’te 1’ine tekabül etmektedir. Bu orandan yola çıkarak, köyde eğitime verilen önemin yüksek olduğunu belirtebiliriz.

Ulupamir köy okulunda görev yapan öğretmenler, yaşadıkları genel problemleri şu şekilde anlatmışlardır;

*“Köyde ulaşım ve barınma yaşadığımız en önemli sorunlardır. Ulaşım konusunda ki sıkıntıyı belirtmek gerekirse, her gün geliş gidiş yaparak, belli bir bütçe ayırmak zorunda kalıyoruz, bu durum maddi anlamda bize zarar veriyor. Ulaşımında günlük geliş gidişlerimizde 2 saatimiz yollarda geçiyor, bunun için uykumuzdan fedakârlık edip erken kalkmak zorunda kalıyoruz, hayatımızda 2 saatimiz boşuna yolda gidiyor. Yaşadığımız bir diğer sorun barınmadır. 2017 yılı içerisinde ihale aşamasında olan yeni lojmanlar yapılacak. Lojman yapımı bittikten sonra buraya yerleşmeyi düşünen öğretmenlerden birisiyim. Buraya yerleştikten sonra, zamandan kazanmış olacağız. Okuldaki sıkıntıyı belirtmek gerekirse, Okulumuzda, 13 adet bilgisayarı olan laboratuvarı sınıfımız mevcut. Her bilgisayarın başına ortalama 2 çocuk oturup öyle ders işleyebiliyoruz. Ulupamir’de sık sık elektrikler kesiliyor, ders esnasında elektrikler kesildiğinde ders yarıda kalıyor, tekrar elektriklerin gelmesi bilgisayarların yeniden açılması zaman aldığından ders bölünüyor. Bunlar dışında bir sıkıntımız yok, köy okulları konumuna göre iyi durumdayız, sınıflarımızda 2016 yılı Mayıs ayından beri akıllı tahtalarla ders yapıyoruz. Teknolojik olarak birçok köy okuluna göre iyi durumdayız. Onun dışında burada yaşamaktan memnunum velilerimiz çok duyarlı eğitime çok önem veriyorlar. Ulupamir’e gelen öğretmenler burayı bilerek ve isteyerek geliyorlar, bende ailemin yönlendirmesiyle burayı tercih ettim. Burada yaşayan halk, öğretmenlere karşı çok saygılı davranıyor. Burası memleketim olan Kastamonu’ya uzak olmasa, köyü emekliliğime çalışacak kadar çok seviyorum”.*¹³⁵

Kırgızların yaşadığı göç süreciyle beraber, eğitim dili ve eğitimin yapıldığı mekânlarda değişiklikler meydana gelmiştir. Afganistan’da yaşandığı dönemde eğitim dili Farsçadır. Pakistan’da kalınan süre zarfı içinde Urduca olan eğitim dili, Türkiye’ye göç edildikten sonra, Türkçe olmuştur. Türkiye’ye geldiği dönemde Ulupamirli Kırgız Türklerinde okuryazarlık oranını arttırmak için, okuma-yazma

¹³⁵Deha Tüfekçi, Ulupamir ilkokulu, Bilgisayar Teknolojileri Öğretmeni.

kursları açılmış, bu kursları, başarıyla tamamlayan kişilere EK.14'te yer alan diploma verilmiştir. Bu konuyla ilgili yapılan görüşmelerde, özellikle Ulupamirli bayanlar, *'Türkiye'ye geldikten sonra cahil olmaktan kurtulduk'* diye ifade etmişlerdir. Köy okulunda eğitim gören öğrencilerin, Van il ve Erciş ilçesinde yer alan ilkokullar bazındaki sınav başarıları, eğitime verilen önem göstermektedir. Ulupamir'deki gençlerin %90'nı üniversite okuduğu ve bunlar arasında öğretim üyesi, öğretmen, hemşire, polis gibi çeşitli meslek sahibi olanlar bulunmaktadır. Şu anda köyde yaklaşık olarak yükseköğrenimini devam ettiren 50 üniversite ve 70 lise öğrencisi bulunmaktadır. Gelenek ve göreneklerinin yaşatma çabası içerisinde olan Kırgızlar, edebiyat, tarih, halk müziklerini gelecek nesillere aktarmak istediklerini, aksi takdirde bu değerlerinin unutulmaya yüz tutacağını yapılan görüşmelerde ifade ederek, kendilerine edebiyat, müzik, tarih dersleri veren Kırgızistan'dan hoca gelmesi gerektiğini açıklamışlardır. Köyde iş imkânının kısıtlı olması, genç neslin büyük bir kısmını okumaya sevk ettiğini ifade edebiliriz.

3.1.7. Dil

Dil, konuşma yoluyla bir iletişim sistemi olup, bir grup insanın aynı anlama sahip olduğu bir ses bütünüdür.¹³⁶ Biyolojik ve toplumsal bir varlık olan insan, doğayla ve doğadaki tüm varlıklarla ilişkilerinin büyük bir kısmını dil üzerinden gerçekleştirmek suretiyle, kendi hayat şartlarını kolaylaştırıp, kendisi için yaşanılır bir dünya oluşturmaktadır. Bu süreç içerisinde dil, bir yandan toplumsal yapının nüvesini oluştururken; öte yandan oluşmasına katkıda bulunduğu bu yapıdan etkilenmektedir. Öyle ki insanlar varlıklarını sürdürebilmek için çevresini tanıma ve bulunduğu ortamla iletişim kurma gereksinimi içerisindeyler. Bu gereksinim, dilin insanın var oluşundaki öneminin ve toplumsal oluşumdaki değerinin, çok büyük olduğunu göstermektedir.¹³⁷

Her millet dilini ve kültürünü yüzyıllar boyunca yoğurur. Bu esnada o, akan nehir gibi içinden geçtiği her topraktan bazı unsurları alır. Birçok medeni milletin

¹³⁶James M.Rubenstein, *The Cultural Landscape An Introduction to Human Geography*, Pearson Prentice Hall, New Jersey, 2005, s.149.

¹³⁷Faruk Sinanoğlu, *Dil Bilgi ve Toplum Üzerine Düşünceler*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.86-87.

konuşma ve yazı dili, karşılaştığı medeniyetlerden alınma kelime ve deyimlerle doludur.¹³⁸

Van Kırgızları da yaşadıkları göç sürecinin etkisiyle, çeşitli diller konuşabilmektedirler. Yaşları 35-40 üzeri olan kişiler, Türkiye'ye gelmeden önce, Kırgızca, Farsça ve Arapça konuşabiliyorlardı. Pakistan'da yaşadıkları dönemde ticaretle uğraşanlar, bu ülkenin ana dilini öğrenmiştir. Türkiye'ye göç ettikten sonra, Türkçe eğitim, iletişim ve sanat dili olarak çeşitli alanlarda kullanılmaya başlandı. Günümüzde 40 yaşın üstündeki kişilerin 4-5 dilde bildikleri ve 30 yaşın altında olanların sadece Kırgızca ve Türkçe dillerini konuşabilmektedir. Aynı zamanda Kurmanç lehçesi, bölgede ticari ilişkiler sonucunda öğrenilmiştir.¹³⁹

Türkiye'ye göç ettikten sonra Kırgızların konuşma dillerinde meydana gelen farklılıkları, Kırgız Türkleri şu şekilde ifade etmişlerdir;

*“Türkçe okuma ve yazmayı açılan kurslarda öğrendik. Türkçeyi öğrenmek de zorlanmadık, çünkü Kırgız diline çok yakın bir dildir. Ayrıca Pamir’de Farsça bildiğimizden dolayı, Osmanlı Türkçesinin benzer kelimeler olması, Türkçe öğrenmemizi kolaylaştırmıştır. Mesela bizde Pamir’de iken beyaz renge ak, siyah renge ise kara derdik. Dilimiz her ne kadar birbirine yakın olsa da Türkçeyi konuşurken bazen karıştırabiliyorum, çocuklarımız Türkçeyi daha iyi konuşuyorlar. Çocuklar, Türkçeyi televizyondan ve okulda öğrenim görürken öğrendiler, yani hayatın içinden öğrendiler bizler ise, Türkçeyi okuma yazmayı kurslardan öğrendik. Çocuklarımız Kırgızca’yı fazla konuşmuyorlar, bu yüzden dilimizi daha iyi yaşatmak için Kırgızistan’dan öğretmen talebinde bulduk. Kırgız dilini yaşatmak ve geliştirmek için Kırgız öğretmen olması şarttır. Bizden sonraki nesiller artık bu dili unutmaya başladı. Bu durum böyle devam ederse dil unutulur. Bizim dedelerimiz çok eskiden Kırgızistan’dan Afganistan Pamir’ine gitmiş ama bizler değerlerimizi yaşattık, Kırgızcamızı hiç kaybetmedik. Bizler buraya geldikten 30-35 yıl sonra dilimizi kaybetmeye başladık”.*¹⁴⁰

Bütün toplum dillerinde olduğu gibi Kırgız dil ailesinde de yöreden yöreye farklılık gösteren lehçeler bulunmaktadır. Bugün Ulupamir’de konuşulan Kırgızcanın, Kırgızistan’da konuşulan Kırgızcayla karşılaştırılması ve günümüzde Kırgızcanın, genç kitle içinde kullanım oranı, şu şekilde aktarılmıştır;

*“Ulupamir’de konuşulan Kırgızca, bugün Kırgızistan’ın Alay bölgesinde konuşulan Kırgızcayla aynıdır. Kırgızistan’dan köyümüze gelen hocamız vardı, kendisiyle Kırgızca konuşmaya çalıştığımız zaman bizi anlamıyordu, bize “siz eski Kırgızca’yı konuşuyorsunuz” diyordu. Gençlerimizde durum daha farklı bir araya geldiklerinde yüz yüze iken Kırgızca konuşuyorlar fakat sosyal medyada mesajlaşma dili olarak Türkçeyi kullanılıyor”.*¹⁴¹

¹³⁸Mehmet Kaplan, *Kültür ve Dil*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2008, s.152.

¹³⁹Sulayman Kayıpo, “Ethnological Review of the Van Kyrgyz,” *International Journal of Central Asian Studies*, Volume 14, 2010, s.198.

¹⁴⁰Cafer Özoğlu, Evli, Emekli Korucu, İlkokul,62.

¹⁴¹Kocahan Ercan, Bekar, Öğretmen, Lisans, 25.

Ulupamir’de Kırgızca dışında Farsça, Tacikçe, Urduca, gibi diller konuşulmaktadır. Günümüzde bu dillerin kullanımı şu şekilde ifade edilmiştir;

*“Aslen Pakistan kökenliyim, Türkiye’ye gelemi, 35 yıl oldu. Urduca’yı az kullanıyorum, hatta unutmak üzereyim. Urduca da söyleneni anlıyorum ama konuşamıyorum. Akrabalarım arasında Tacikçe konuşanlar bulunmaktadır. Yurt dışından telefon geldiği zaman Tacikçede konuşabiliyorum. Kırgızca’yı sonradan öğrendim hatta ilk konuşmaya başladığımda gülüyorlardı, şimdi rahat bir şekilde ifade edebiliyorum. Türkiye’ye ilk geldiğimiz zaman Malatya’ya yerleştirildik, orada dikiş kursuna başladım. Türkçeyi kursa gittiğimde zamanla orada öğrendim”.*¹⁴²

*“Pamir’de Kırgızca, Farsça, Tacikçe, dilleri çevre ülkelerle ticari ilişkiler olduğundan dolayı, çok konuşuluyordu. Pakistan’a gittikten sonra Urduca öğrendik. Bunun dışında bu bölgede yaşayan Kürtler süte ‘şir’ derler, bizde Pamir de ‘şır’ derdik, bunun gibi benzer örnekler var”.*¹⁴³

*“Kırgız köyünde yaşıyoruz, ama aslen Tacik kökenliyiz. Evde anne ve babam kendi aralarında Tacikçe konuşurlar, ama biz Ulupamir’de doğup büyüdüğümüzden dolayı, genelde Kırgızca konuşmayı tercih ediyoruz. Ulupamir’de konuşulan Kırgızca orijinal yani bozulmamış Kırgızcadır. Kırgızistan’da ki şuanda konuşulan dil Rusçayla karıştığı için, buradaki Kırgızlar ve Kırgızistan’da yaşayan Kırgızlar birbirlerini pek anlayamazlar. Ayrıca köyde genelde Kırgızca konuşulur ama köyün dışına çıkanlar Türkçe konuştukları için zaman ilerledikçe Kırgızca’yı unutmaya başlarlar, hatta bir süre sonra köye geldiklerinde yaşlılarla konuştukları zaman karıştırırlar”.*¹⁴⁴

Göçlere maruz kalan toplumlar, ardında bıraktıkları yaşam biçimleri, çevre ve zaman faktörünün etkisinde değişime uğradığı gibi, yok dahi olabilmektedirler. Bugün Ulupamirli Kırgız Türkleri, bu söz konusu durumla karşı karşıyadır. 35 yıllık göç sürecinden sonra, ana dilleri olan Kırgız Türkçesini belli oranda muhafaza edebilmişlerdir. Kırgızca’yı günlük hayatta en fazla kullananlar, orta yaş ve üstü kesimdir. Bunun yanı sıra, Farsça, Özbekçe, Peştuca, Urduca gibi dilleri de günümüzde, az oranda kullanmaktadır. Son zamanlarda Kırgız dilinin unutulmaya başlamasında en büyük etken, Ulupamir’den dışarıya verilen göçlerdir. Batı illerine eğitim ve ekonomik nedenlerden dolayı göç edenler, günlük yaşamda ana dillerini çok kullanmadığı gibi, zamanla bu durumun ev içinde de yansımaktadır, hatta başka şehre göç eden ailelerin çocukları, Kırgızca’yı iyi derecede konuşamadıklarını, saha çalışmasında köy halkı tarafından belirtilmiştir. Ulupamirli Kırgız Türklerinin kapalı bir toplum olması ve çevre köylerle çok fazla iletişim kurulmaması, Kırgızcanın günümüze kadar gelmesinde en büyük etkenlerdendir. Bu sayede dil, kendi yapısını korumuştur. Ayrıca Pamirli Kırgızlarla olan iletişim dilleri arasında Farsça ve

¹⁴²Safa Tuhan Şah, Evli, Evhanımı, Okur- yazar yok, 48.

¹⁴³Abdülveli Tatlıses, Evli, Serbest, ilkokul,58.

¹⁴⁴Muharrem Şah, Bekâr, Serbest, Ortaokul,24.

Özbekçede vardır. 2009 yılında Pamir'den gönderilen mektup EK.16'da gösterilmiştir.

3.1.8. Ekonomi

Van'da tarım alanları yüz ölçümünün %10'unu kapsamaktadır. Yetiştirilen başlıca ürünler; arpa, buğday, şeker pancarı ve elmadır. Ürünler özellikle Eylül ayında hasat edilir. Bölgede tarım en önemli geçim kaynaklarından olsa da, hayvancılık en önemli geçim kaynağıdır. Özellikle küçükbaş hayvancılığın yetiştiği Van bölgesinde, yazın dahi hayvanları kırsal alanda görmek mümkündür. Yazın yaylara çıkarılan hayvanlar, kışın ağıl ya da ahırlara alınır. Türkiye'de en fazla küçükbaş hayvan Van'da bulunur. Ayrıca Van, sanayi bakımından bölgenin üçüncü kentidir. Başlıca fabrikalar: şeker, çimento, et ve et ürünleri, süt kombinaları ve yemdir. Şeker fabrikası Erciş'te, çimento fabrikası ise Edremit'te bulunur.¹⁴⁵

Erciş'in ekonomisi, Van'ın ilçeleri arasında ekonomik bakımdan en düzenli ve gelişmiş ilçesidir. İlçenin ekonomisinde söz sahibi olan ve ilçeye en büyük katkı sağlayan kurum Erciş Şeker Fabrikası'dır. 26 yıldır faaliyet veren kurum, Erciş ilçesine ekonomik anlamda büyük katkılar sağlamış, yöre halkının istihdamında pay sahibi olmuştur. Bunun yanı sıra Erciş ilçesinde toplam tarım alanı 441.204 dekadır. Tarım ile birlikte ilçenin temel geçim kaynakları arasında en önemlisi hayvancılıktır. Hayvancılık faaliyetleri belde ve köylerde yoğunlaşmıştır. Daha çok küçükbaş ve büyükbaş yetiştiriciliği yapılmaktadır. İlçede aktif olarak arıcılık yapan 12 köy bulunmaktadır.¹⁴⁶

Ulupamir ekonomisinin temeli, hayvancılığa dayanmaktadır. Köyde küçükbaş hayvan olarak koyun, keçi, büyükbaş hayvan olarak ise inek, at, sığır gibi hayvanlar beslenmektedir. Ulupamirli Kırgızlar, ekonomik faaliyetlerinin temel kaynağı olan hayvancılığın durumunu şu şekilde ifade ediyorlar;

"Pamir'de iken yoğun olarak uğraştığımız iş hayvancılıktı. Koyun, yak, Tibet sığırı (kotoz), deve, keçi, at gibi hayvanları besliyorduk. Yak, Tibet sığırı gibi büyükbaş hayvanlar, soğuk iklime dayanıklıdır. Günlük yaşamda yakı ve atı taşıma ve binek hayvanı olarak kullanıyorduk. Herkesin ortalama 100-150 koyunu vardı. Türkiye'ye geldikten sonra koyun, keçi, inek, sığır ve at gibi hayvanları besliyoruz.

¹⁴⁵<https://van.bel.tr/Syf/van-tarihcesi.html> (18.03.2017).

¹⁴⁶<http://www.vantso.org.tr/raporlar/4045/ilce-raporlari> (18.03.2017).

*Buraya yerleştirildiğimizde, hane başı 10 adet koyun verildi ve bir süre sonra bize, 8 adet yak gönderildi. Fakat yaklar soğuk iklim hayvanı olduğu için uyum sağlayamadı, yakları Ankara hayvanat bahçesine gönderdik”.*¹⁴⁷

*“Buraya gelmeden önce ki yaşadığımız yer yüksek yayla olduğunda dolayı, hayvanlar daha verimliydi, eti, sütü daha güzeldi. Pamir’de tarım yapılmadığı için, hayvancılık çok gelişmişti, herkesin koyunu, ineği vardı. Pamir’de Tacik, Özbeklerle hayvan alımı satımı yapardık. Günümüzde ise İşbaşı, Köycük gibi çevre köylerden ticari ilişkimiz var, onlardan hayvan alım satımı yapıyoruz. Şu anda Ulupamir’de hayvancılık çok düşük oranda yapılıyor, eskisi gibi aileler hayvan beslemiyor. Gençlerde köyde durmuyor, batıya gidiyor, köyde belli bir yaş ortalamasında olanlarda, yaşının ilerlemesinden dolayı hayvancılık yapamıyor”.*¹⁴⁸

Ulupamirde hayvancılık dışında ekonomik faaliyetler yok denecek kadar azdır. Köyde bulunan 6 adet bakkal dükkânı ve 1 adet el sanatlarının yapıldığı atölye vardır. Bunun dışında kalanlar, özellikle genç nüfus dışarıya çalışmak için gider. Ulupamirliler hayvancılıktan başka yapılan ekonomik faaliyetleri şu şekilde aktarıyor;

*“Köyümüzde toplamda 6 adet bakkal dükkânı bulunmaktadır, ihtiyacı olan köy bakkalından ya da Erciş merkezden ihtiyacını karşılıyor. Geçimini köy servisçiliğiyle yapan 12 adet köy servisi mevcuttur, şehir merkezine gidiş geliş 8 liradır. Eskiden belediye çalışanlar vardı, onlarda yönetim değişmesiyle işten çıkarıldılar”.*¹⁴⁹

*“Ulupamir de hayvancılık ekonomik faaliyetin temeli olduğu için, gençler sigortası yani sosyal güvencesi olan işlere yöneliyorlar, daha çok fabrikalarda çalışmayı tercih ediyorlar”.*¹⁵⁰

*“Köyde kendi atölyem de deri malzemesinden yelek, börk, mest, kalpak gibi ürünlerin imalatını yapıyorum. Deriyi işlenmiş olarak parçalı bir şekilde alıyoruz. Ürünleri daha çok talep üzerine yapıyorum, ticari anlamda geniş çapta yapma imkânım yok. Genelde imal ettiğimiz ürünleri köy içerisinde satıyoruz. Köyde deri üzerine yaptığım ürünleri, genelde orta yaş ve yaşlı kesimler tercih ediyor. Pamir’de derinden yapılan ürünlere buraya göre daha fazla talep vardı, hava soğuk olduğu için genci de yaşlısı da giyiyordu. Pamir’de elektrik ve makine olmadığı için deriden ürünleri elde yapardık”.*¹⁵¹

Toplumların yaşadığı bölgelerde, ekonomisini biçimlendiren en önemli etkenlerden birisi coğrafyadır. Pamir bölgesinin yaklaşık olarak 4000 metre rakımda, yayla konumunda bulunmasının doğal bir sonucu olarak, hayvancılık Kırgız Türklerinin temel geçim kaynağı olmuştur. Fakat Ulupamir de hayvancılık, Pamir bölgesine nazaran daha azdır, bu durumun nedeni mera alanlarının az olması ve yaylalarının olmamasıdır. Kırgız Türkleri, Türkiye’ye geldikten sonra hayvancılık

¹⁴⁷Nazırcul Kutlu, Evli, Hayvancılık, İlkokul, 51.

¹⁴⁸Abdülveli Levent, Evli, Serbest, Ortaokul, 43.

¹⁴⁹Ahmet Varol, Evli, Korucu, İlkokul,42.

¹⁵⁰Ahmet Ulubatlı, Evli, Aşçı, Lise, 34.

¹⁵¹Mehmet Asıf Horasan, Evli, Deri imalatçısı, Lise,46.

dışında, farklı iş sahalarına yönelmişlerdir. Köyde şoförlük yaparak geçimini sağlayan 12 adet minibüsçü ve küçük çapta deri ve el sanatları atölyeleri de mevcuttur. Köyde ki gençler, daha çok İstanbul, Ankara ve tekstil, plastik, deri fabrikalarında çalışmaktadırlar. Malatya'ya kayısı bahçelerinde çalışmak üzere mevsimlik işçi olarak gidenler ve Erciş merkezde Toki konutlarında apartman görevlisi olarak çalışanlar bulunmaktadır.

3.1.9. Yemek Kültürü

Kültür incelemelerinin ana konularından birisi olan yemek, önemli bir kültür unsuru ve deneyimidir. Yemeğin hazırlanması, pişirilmesi, sunulması ve tüketilmesi yemek kültürünün maddi boyutunu oluştururken, damak tadı dâhil yemek ile ilişkili bütün alışkanlıklar, gelenekler, görenekler, beklentiler, tarzlar, tatlar beğeniler, tercihler, pratikler, sözler, ifadeler, çağrışımlar kültürün maddi olmayan yönünü oluşturur. Yemek, sadece yeme ihtiyacımızı gideren bir alışkanlık unsuru olarak tanımlanamaz. Bununla beraber, kültürel bir tanıtım aracı olarak da vasıflandırılabilir.¹⁵² Orta Asya'dan M.Ö. 200'lü yıllardan 21.yüzyıla kadar uzanıp, Asya ve Anadolu topraklarının zengin ürün çeşitliliğiyle ve tarihsel süreç içerisinde diğer kültürlerle olan etkileşimleriyle harmanlanan Türk mutfak kültürü, zaman içinde, bazı değişimlere uğramış ve günümüze kadar varmıştır.¹⁵³

Ulupamirli Kırgız Türklerine, ne tür yemekler yapıldığı sorulduğunda şu şekilde sıralamışlardır;

Orogon: Hamur yuvarlak hale getirilir, yağda kızartıldıktan sonra suya atılır, bir süre kaynatıldıktan sonra içine süt atılır, piştikten sonra sütlaç kıvamına gelir, içine tereyağı katılarak yenilir. Özellikle kışın tüketilen bu yemek Pamir de daha çok tüketilirdi.

¹⁵²İbrahim Halil Kılıç ve Işın Polat, *Malatya Mutfak ve Yemek Kültürü*, Malatya Valiliği Malatya Kitaplığı Yayınları, Malatya, 2013, s.9.

¹⁵³Özgür Kızıldemir ve Emrah Öztürk, "Türk Mutfak Kültürünün Tarihsel Gelişiminde Yaşanan Değişimler," *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:14, Sayı:3, s.193.

Mantı: Kıyma kavrulduktan içine soğan atılır, daha sonra açılan yufkanın içine konular, üstü kapatılıp kendi tenceresinde (mantı kazanında) kendi su buharı içinde pişer. Bu yemek özel günlerde de yapılmaktadır.

Çavati: Yufkayla yapılan bu yemek gözlemeye benzer, üstüne kurut dökülerek yenilir.

Kattama: Hamurlu yemek türü olan kattama, Pamir de ateşten kömüçte ev yufkasıyla yapılırken, Ulupamirde hazır yufka kullanılır.

Kaşkap: Pirincin suda kaynatıldıktan sonra içine tuz atılarak, yöreye özgü ayran diye adlandırdıkları süt ürünü eklenerek yapılan yemek türüdür.

Tokoç: Hamur ürününden yapılır, pasta görünümünde olan bu yiyeceğin üstüne yumurta ve çörek otu sürülerek fırında pişirilir.

Boorsok: Hamurlu yiyecek türüdür, özel günlerde yapılır.

Curat: Sütün kaynatılarak mayalanması ile yorat (yoğurt) yapılır, inek sütü ekşi olduğundan koyun sütü tercih edilir.

Meşke: Günümüzde tüketilen tereyağıdır. Pamir de tüketilen bu gıda Ulupamirde fazla yenilmemektedir, onun yerine sıvı yağ, margarin gibi yağ çeşitleri kullanılır.

Uuz: Koyun veya inek doğum yaptıktan 1-2 sonra sağılan süttür. Sağılan süt süzgeçten geçirilerek kaynatılıp bir kaba bırakılır, daha sonra tekrar kaynatılarak sertleşir.

Ecgey: Sütün kaynatıldıktan sonra mayalanır ve bozulma oranı çok düşüktür.1 kilo ecgey 1 kişiye bir ay yeter, genelde uzun yolculuğa çıkan kişilere yapılır.

Pıştak: Koyun sütünde yapılan yiyecek türüdür.

Kurut: Yapımı zahmetli olan bu yiyecek türü süttten yapılır, daha çok kışın tüketilen bu yemek, çavati gibi yemeklerin üstüne dökülerek yenilir. Eski Orta Asya devletlerinde yaşayan toplumlar tarafından da yenilen bu yiyecek, bölgede bulunan diğer halklar tarafından da tüketilir. Erciş yöresine ait olan keledoş yemeğinin üstüne dökülerek yenilir.

Afgan Pilavı: Daha çok özel günlerde yapılan bu yemek, pirinç ve havuç ana malzemedir. 1-2 saatte kısık ateşte kaynayan pilav üstüne et atıldıktan sonra ikram edilir.

Bici: Koyun bağırsağından yapılır. Bağırsağın içine yapılan malzeme doldurulur, 1-2 kez kaynatıldıktan sonra yenilir. Çukurova bölgesinden tüketilen bumar dolmasına benzer.

On İki Müçö: Düğün, sünnet, nişan veya toplantı gibi özel günlerde yapılır. Hayvanın ayrı bölgesine ayrı isim verildiği için on iki müçö adını almıştır. Köyün en ileri gelen Aksakallara, onikimüçö yemeğinin yapıldığı koyun ve keçinin kellesi ikram edilir.

Yemekte kullanılan malzemeler, sunuş şekli, sofrada adabı gibi etkenler, toplum yapısı, yaşayış tarzını belirtir. Ulupamir’de yaşayan Aslıhan Ercan, mutfak kültürleri hakkında şu bilgi aktarmıştır;

*“Pamir’de at eti tüketilip, atın sütü, astım bronşit hastalıklarına iyi gelirdi. Özel günlerde onikimüçö yapılır, ikram edilirdi. Misafir sofranın başköşesine oturtulur ve hayvanın kellesi ona ikram edilirdi. Yemeğe başlanmadan önce misafire elini yıkaması için yanına leğen ve su götürülür, misafir elini soranın yanında yıkardı. Pamir’de iken makarnayı, fasulyeyi, nohudu bilmiyorduk orada bu tür gıdalar yoktu, Ulupamir’e yerleştikten sonra öğrenip, yemeklerini yaptık. Çayın kültürümüzde önemli yeri vardır, çayın içine süt katarak içeriz bu çaya, katıktağan deriz, bu çayın içine kaya tuzu atarak, çinide içeriz”.*¹⁵⁴

Türkiye’ye göç ettikten sonra, Ulupamirli Kırgız Türklerinin mutfak kültürlerinde değişim olsa da, büyük orada kendi yemeklerini yapmaya devam ederler. Pamir’de elektrik olmadığına dolayı yemekler ateşten ocakta yapılmış ve

¹⁵⁴Aslıhan Ercan, Evli, Ev hanımı, İlkokul,46.

yemek yapacakları malzemelerin bir kısmını kendileri üretmişlerdir. Afganistan'da yaşadıkları bölgenin şehir merkezine uzak olması, orada yaşayan insanların tüketecekleri ürünleri, kendilerinin imal etmesini zorunlu kılmıştır. Kırgız Türkleri, Türkiye'ye geldikten sonra bu tür gıda ürünlerin birçoğunu hazır olarak temin eder. Bunun dışında, Pamir'de ev halkının sofrada bir tabaktan yemek yenildiği ve aynı bardaktan su içilmesi söz konusuysen, Ulupamir köyünde ise aile bireyleri, tabak ve bardağı ayrı kullanmaktadır. Çay, aynı şekilde çini dediğimiz porselen kâsede içilir, fakat gençler daha çok çay bardağını tercih etmektedirler. Mutfak kültüründe değişen unsurlar olduğu kadar, hala bozulmadan günümüze kadar varlığını sürdüren uygulamalar vardır. Yemekler eskiden de olduğu gibi, yer sofrasında yenilir ve yemekten sonra sofraya dua yapılır. Bunu dışında büyükler başlamadan, yemek yenilmeye başlanılmaz, yani Türk kültüründe var olan büyüğe saygı gibi kavramlar bugün de geçerliliğini sürdürmektedir. Kırgız mutfağında göçten önce kuru fasulye, nohut gibi baklagillerin olmadığı, Türkiye'ye geldikten sonra bu ürünlerin yemeklerinin yapılmaya başlanılmıştır. Ayrıca teknolojinin, Kırgızların hayatına girdikten sonra, margarin, ekmek, hazır maya, yufka gıda maddelerinin hazır alınması insanları tembelleştirdiği gerekçesiyle, bazı ev hanımları tarafından yapılan eleştirilmiştir. Bu durumdan hareketle, Ulupamir kadınlarının çalışkan ve geleneklerine bağlı olduklarına söyleyebiliriz. Göçten sonra sosyal çevrenin ve zaman faktörünün etkisiyle, hazır ürünler tüketilmeye başlamış, aynı tabak ve bardağı kullanma gibi kültürel öğeler yok olmuştur.

3.1.10. El Sanatları

Kültür varlıkları, toplum yapısını ve kendisinden meydana gelen özellikleri ortaya çıkardığı eserlerle bünyesinde barındırır. El sanatları, kültürel mirasın önemli parçası olarak, bir toplumun yaşam seviyesi hakkında, önemli ipuçları taşımaktadır. Çünkü el sanatları, geleceğe kültür köprüsü olarak bağlanan değerlerin bir bütünü olup, yaşadığı çağda medeniyet seviyesinin bir nişanesidir.¹⁵⁵

¹⁵⁵ Haydar Çoruh ve Ahmet Çaparlar, *Yaşayan El Sanatları ve Sanatkârlarıyla Hatay (Tarihten-Günümüze)*, Pozitif Matbaa, Hatay, 2012, s.5.

Türk kültürünün maddi öğeleri arasında da önemli yeri olan el dokumacılığı, yüz yıllarca yaylak kışlak hayat süren, Orta Asya kökenli Türk kültürünün, vazgeçilmez unsurları arasındadır.¹⁵⁶

Halı-kilim dokumacılığı ve deri işlemeciliği Ulupamirlilerin geçmişten bu yana yapmakta oldukları iki el sanatlarıdır. Bu konularda son derece hünerli olup kendilerine has desen ve motifleri mevcuttur. Fakat bu değerli yetenek, ekonomik olarak gelire dönüştürülememektedir.¹⁵⁷

Ulupamir'e gelmeden önce el sanatları faaliyetlerini Pamir'de yoğun olarak sürdüren, Kırgız Türkleri, göçten sonrada el sanatları icra etme gayreti içinde olmuşlardır. El sanatları coğrafi şartlar, yaşam koşulları, adaptasyon süreci, sonucunda kültürel erozyona uğramış ve yok olmaya yüz tutmuştur. Köyde el sanatlarını icra edecek bir kursun olmaması, bu kültürün unutulmasını, hızlandırmıştır. Ulupamirliler, Kırgızlar el sanatlarını, halı kurslarının kadının sosyalleşmesinde önemini, göçten sonra el sanatlarında meydana gelen değişiklikleri, Pamir'le kıyaslayarak, görüşmelerde şu şekilde anlatmışlardır;

*“Annelerimiz el sanatlarını işlerken, Pamir’de palaz yapıp çul dokurlardı. Kilim ve bez üzerine işlemler yapılırdı ve orada yaşadığımız dönemde çadırda mutfak dolapları yoktu, mutfak gereçlerini koyacağımız tabakkab yapardık. Maddi durumu iyi olanlarda elektriksiz olan dikiş makineleri vardı. Genelde el sanatları makine değil elle icra edilirdi, çoğunlukla elde yer tezgâhlarından hurç yapılırdı. El sanatlarımız icra edilirken kıpçak, koçkorok, aynuska ve ikiyüzlü dokunduğu için ikiyüzlü denen desen tercih edilirdi. Pamir’de elbiselerimizi koyacağımız kardolap da yoktu onun yerine tuurduk denilen torba kullanılırdı. Tuurduk keçeden, tardan, kumaştan yapılırdı”.*¹⁵⁸

El sanatlarının değerlendirilmesi ve Kırgız kültürün yaşatılması için, yetkililer tarafından köye, demirden el tezgâhlar kurulup, halı-kilim kursu açılmıştır. Bu kurslarda, okuma-yazma öğretilerek ve ev ekonomisi dersleriyle de kadınlar toplum içinde etkin rol oynamıştır. Halı-kilim kursu hocası Asuman Tolgun, kursun yapısı ve işleyişi hakkındaki görüşlerini şu şekilde anlatmıştır;

“Ulupamir köyüne 1991 yılında halı-kilim kursu hocası olarak geldim. Sümer Holding bünyesinde kursta hereke ve bünyan halıları dokuyorduk. Kursu 30 tezgâhla başladık zamanla öğrenci sayısı artmaya başlayınca, tezgâhlar yetersiz kaldı ve 10 tezgâh daha kursa getirildi. 60 öğrencimiz mevcuttu, yapımını tamamladığımız halıları yetkililere teslim ediyorduk. Öğrenciler genelde halıyı bitirdikten sonra ücret alırlardı. Usta öğreticiler halk eğitim merkezine bağlı olarak çalışıyordu. 1991 yılında faaliyete giren kurs, 2010 yılına kadar üretime devam etmiştir. 2011 yılında Van depreminde

¹⁵⁶Ahmet Aytaç, “Kırgızistanda Çarpana ve Kolon Dokumacılığından Örnekler,” *Millî Folklor*, Sayı:87, 2010, s.191.

¹⁵⁷A.Bilgili, a.g.m., s.143.

¹⁵⁸Torun İrfan, Dul, Evhanımı, İlkokul, 43.

atölye hasar gördü ve bir daha faaliyete girmedi. Atölye çalıştığı dönemde bayanların ev ekonomilerine destek sağladığı için rağbet görüyordu. Ayrıca halı-kilim kursunda ev ekonomisi dersleri ve gece okuma yazma kursları verdik, çıraklık eğitime bağlı olan okuma yazma kursları, 2 yıl kadar devam etti”.¹⁵⁹

İstanbul’da grafikerlik yaptığı dönemde, maddi anlamda daha iyi yaşam koşullarına sahip iken, kültürünü yaşatmak ve tanıtmak amacıyla Ulupamir’de ikamet ettiği evinin altına el sanatları atölyesi kuran Kenan Aytaç, Kırgız el sanatları hakkında görüşlerini şu şekilde belirtiyor;

“El sanatlarını icra ederken keçe, deri ve kumaş malzemelerini kullanıyoruz. Atölyede keçe ürünlerinden sipariş üzerine çanta, duvar süsleri ve buna benzer imalatlarımız var. Trt de yayınlanan Diriliş Ertuğrul dizisine aksesuar yaptık, deriye rağbet artmaya başladı. Şapka dediğimiz börkler ve yöresel kıyafetlerimize ilgi arttı. El sanatlarımızda koçkorok yani Kırgız ve Türkistan motiflerini kullanıyoruz. Bu motifin dışında şırdak, köçöt, kerege motif çeşitlerimiz mevcuttur. Normalde benim İstanbul’da desen çizimi yapılan ofisim vardı ve Ulupamir’e 2-3 yılda bir tatile gelirdim, ofisimde 5 elemanım çalışıyordu. Köye tatile geldiğim bir dönem, köyde kültürel anlamda ciddi bir sıkıntının olduğunu gördüm. Ulupamir’deki kültürel anlamda yaşanan erozyonu görünce ne yapabilirim diye düşündüm karar alıp köye dönmeye karar verdim. 3 yıldır köyde yaşıyorum, kültürümüzü daha iyi yaşatabilmek için imalat açtım. Ben folklor hocası ya da lisanslı bir tasarımcı değilim, kendi imkânlarım ile bir şeyleri ayakta tutmaya çalışan, toplumumuzun sahip olduğu zengin kültürü yaşatmaya çalışan birisiyim. Atölyede 2 tane sabit elemanım var, yoğun iş talebi olduğunda köydeki bayanlara iş veriyorum, onlarda aile ekonomilerinde yardımcı oluyorlar. Türkiye çapında yapılan festivallerde, fuarlarda, şölenlerde kültürümüzü ve ürünlerimizin tanıtımını yapıyoruz. Kayseri, Bolu, Adana, Antalya, Ardahan, Ankara, Kars gibi şehirlere gidip otağ çadırı kurduk. 2016 yılında Bursa Heykelde otağ çadırı kurup misafirlere okçuluk dersi verdik yani kültürümüzü her anlamda tanıtmaya ve yaşatmaya çalışıyoruz. Fakat gençlerimiz hep dışarıda çalışıyor 2 yılda bir ya gelirler ya gelmezler”.¹⁶⁰

Pamir de kullanılan el tezgâhları, Ulupamirde hiç yok denecek kadar azdır, bu el tezgâhlarının sadece 2 ailenin evinde olduğu yapılan görüşmelerde tespit edildi. 1600 nüfuslu yerleşim yerinde, bu el sanatı malzemesinin sadece 2 hanede olması, bu kültürün yok olduğunu belirtebiliriz. Fabrika ürünlerinin insan hayatına girmesi, hazır olan eşyaları almaya yönlendirdiği gibi, kültürel öğelerin yok olmasına neden olmuştur. Kırgızların kendilerine has motiflerde yaptığı el sanatları da zamanın ve teknolojinin hezeyanına uğradığını, el sanatlarına ait unsurların yok olmaya başladığını ifade edebiliriz. Köyde herhangi bir el sanatları etkinliğinin yapılacağı kursun olmaması bu kültür unsurunun kaybolmasındaki en büyük etkenlerdendir. El sanatları daha çok kıyafetlerde, çeyizlerde ve evlerde aksesuar şeklinde kullanılarak yaşatılmaya çalışılmaktadır. El sanatlarını, ticari amaçlarla kullanımı sadece bireyseldir.

¹⁵⁹ Asuman Tolgun, Evli, Kursiyer, Ortaokul, 47.

¹⁶⁰ Kenan Aytaç, Evli, Grafiker, Ortaokul, 33.

3.1.11. Milli Kıyafetler

Maddi kültürün bir unsuru olan giyim, bir ulusun yaşam tarzını gelenek ve göreneklerini, kültürünü özümseyen ve adlandıran en önemli etkenlerden birisidir.¹⁶¹

Eski Türkler gerek göçebe hayatın, gerekse de hayvancılıkla uğraşmalarından dolayı, Orta Asya'da daha çok deriden yapılmış rahat kıyafetleri tercih etmişlerdir. Üste giyilen kaftan, çapan, şapan ya da çarpıt denilen bir çeşit hırka, ceket ya da palto ve ayağa giyilen çizme ve çarık bozkır kültürün dış giysileriydi. Kadınların giysileri ise şalvar, cepken ve ayakkabı ile başlıklardan oluşmuştur. Şalvar veya pantolon giymek rahatlık bakımından savaşçı kavimlere özgü bir giyimdi.¹⁶²

İnsanlık tarihi ile birlikte var olan giyim, zaman içerisinde değişime uğrayan ve toplumdan topluma çeşitlilik arz eden bir olgudur. Giyim, toplumların yaşadığı coğrafya, iklim, sosyal yapı, ekonomi ve inançların etkisiyle kültürel bir kalıba girerek şekil almış ve sürekli değişimi ve gelişimini devam ettiren, maddi kültürün bir ögesidir. Ulupamirli Kırgızlar günlük yaşamda Pamir'de giyilen giyim ve kuşamlar hakkında yapılan görüşmelerde şu şekilde anlatmışlardır;

“Kalpak, çapan, besket (yelek), şım (pantolon) erkeklerin giymiş olduğu milli kıyafetlerdir. Malzemesi deriden yapılan, uzun çizmeye benzeyen ayakkabı olan ötüük giyilirdi. Ötüük, uzunluğu dize kadardır, ata sporumuz olan kökbörü oyununu oynandığında da giyilir. Besket, cooluk, köynük ve şapak gibi kıyafetler bayanların Pamir'de günlük yaşamda giymiş oldukları milli kıyafetlerdi. Köyde Pamir'de giyilen kıyafetler, günümüzde de giyilir fakat o bölgenin rakımının yüksek olmasından dolayı hava buraya göre daha soğuktur o yüzden bu kıyafetler Ulupamir coğrafyasına göre daha kalın ve yünlü olurdu. Elbiselerin içine soğuktan korunmak için şırır adı verilen yün dikilirdi. Pamir'de maddi durumu iyi olan kişiler kelak denilen bir giyecek giyerlerdi ve bu kelaklar zergar denilen gümüş ustalarına gümüşten süsleme yatırılırdı. Erkekler soğuktan korunmak için ayaklarına mest giyerlerdi, Ulupamir'de de genelde yaşlılar tarafından giyiliyor. Mest, sığır derisinden yapılır, Pamir'de mestin içine keçeden yapılan keçe çoraplar giyilirken, Ulupamir'de daha ince çoraplar giyiliyor. Bayanlar soğuktan korunmak için bellerine sarılan beldemçi takarlardı. Beldemçi keçe malzemesinden yapılır ve üstü nakışlarla süslemelidir. Ulupamir'de beldemçiyi takan kişi, hiç yok denecek kadar azdır. Aynı şekilde erkeklerde soğuktan korunmak için, belkur denilen kumaşı bellerine bağlardı. Pamir'de bayanlar günlük kıyafetlerde en çok tercih ettiği renk kırmızıdır, hatta kırmızı gibi renkler yerine daha koyu (siyah, lacivert) renkler giyildiğinde, acaba bunun bir derdimi var diye merak edilirdi, çünkü siyah gibi renkler matemi hüznü simgeleyen renklerdir. Bayanlarımız kırmızı giymeyi burada da devam ettirdi, “kırmızıyı giydiğimiz zaman ne kadar çok kırmızıyı seviyorsunuz Kürtler gibi sürekli kırmızı giyiyorsunuz” diye söylüyorlar. Takı olarak şuruh denilen boncuk, küpe ve bayanların saçına sılsıla takılır. Yeleğin üstüne tumana ve tönüç gibi aksesuarlar kullanılır. Ulupamir'de ki evli

¹⁶¹Diana Crane, “Fashion and its social acendas class, gender and identity in clothing,” *The University of Chicago Press*, Chicago, 2000, s.11.

¹⁶² <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-64-65-66/turklerdeki-kiyafetin-kisa-tarihi> (15.05.2017)

*bayanlar kırmızı şapak, bekâr olan bayanlar ise beyaz şapak takarlar. Günümüz de genç bayanlar eşarpları daha çok tercih ederler”.*¹⁶³

Kırgız Türkleri, coğrafi şartlar ve çevresel etkenlerden dolayı giyim ve kuşamlarında meydana gelen değişimi ve değişimin nedenlerini yapılan görüşmelerde şu şekilde anlatmışlardır;

*“Benim yaşlarımda olan gençler, yöremize özgü olan kıyafetleri pek giymezler, nedeni ise dışarı çıktığımızda çevreye uyum sağlamaktır. Milli kıyafetleri sadece köy içinde, özel günlerde giyiyoruz. Milli kıyafetlerimizi köy dışında giydiğimiz de tuhaf karşıyorlar”.*¹⁶⁴

*“Bizim Pamir’de giydiğimiz kıyafetleri şimdi ki gençlerimiz giymiyor, Türk kültüründe ki gibi giyiniyorlar”.*¹⁶⁵

*“Yöremize ait olan kıyafetleri çarşıya çıktığımızda bizimle alay etmesinler diye giymiyoruz, o yüzden genelde özel günlerde tercih ediyoruz. Ulupamir’de doğup büyüyenler buranın giymiş oldukları kılık kıyafeti tercih ederler”.*¹⁶⁶

Toplumların karakteristik özelliklerini ortaya koyan giyim; yer, zaman olgusu içerisinde değişim ve gelişim gösteren önemli etkenlerden biridir. Ulupamirli Kırgızlar da, yaşadıkları coğrafi şartların etkisiyle, Pamir bölgesine nazaran, daha sıcak olan Van yöresinin iklimine uygun, daha ince kıyafetler kullanmaktadırlar. Türkiye’ye göç ettikten sonra maddi kültür ögesi olan giyim ve kuşamda özellikle genç kesimde değişimler meydana gelmiştir. Ulupamir’de daha çok 50 yaş ve üstü kesimlerin giyim ve kuşam kültürlerini muhafaza ettiklerini, bu yaş grubunda olan erkek ve bayanların Pamir’deki gibi giyinmeye özen gösterdiğini söyleyebiliriz. Gençlerde Kırgız kültürünü simgeleyen, giyim geleneğine bağlılık oranının yaşlılara göre daha düşük olmasında, çevresel ve sosyal unsurların etkisinin olduğunu söyleyebiliriz. Toplumun olumsuz bakış açısı, Kırgızlar üzerinde psikolojik baskıya neden olmuş, bundan dolayı Kırgızlar milli kıyafetlerini, daha çok köy içerisinde giymeyi tercih etmektedirler. Ayrıca zaman faktörü, Ulupamirli Kırgızların kıyafetlerinde bir takım değişikliklere neden olmuştur, genç neslin çağın şartlarına ve moda uyması, milli kıyafetleri kullanılmamasında bir diğer etkidir.

¹⁶³Şerh Mehmet Ercan, Evli, Korucu, İlkokul, 50.

¹⁶⁴Abdulvahap Duruhan, Bekar, Tekniyen, Önlisans, 20.

¹⁶⁵Asım Duruhan, Evli, Serbest, Okuryazar yok, 63.

¹⁶⁶Hafız Güney, Evli, Serbest, Okuryazar yok, 54.

3.1.12. Müzik

Müzik, eski zamanlardan bu yana insanlar üzerinde önemli bir yer edinmiştir. İnsanlar üzüntülerini, sevinçlerini, kahramanlıklarını, coşkularını, sevgilerini çoğunlukla müzik sanatını kullanarak, ifade etmeye çalışmışlardır. Türklerde müzik, Türk tarihi kadar eskiye gitmektedir. Bazı tarih ve müzik bilim adamları, en az 6000 yıldan beri devam eden bir Türk müziği tarihinden bahsetmektedir.¹⁶⁷

Ulupamir’de yaşayan, aynı zamanda kopuz estrumanını kullanan Hürrem Ulubatlı, Kırgız müzik kültürünü, kullanılan estrumanları ve göçten sonra Kırgız müziğinin gelişimini, müzik kültüründeki kayıp ve kazanımlarını şu şekilde ifade ediyor;

*“Kopuz ve oouz kopuz Pamir’de yaygın olarak kullanılan müzik aletleridir. Kopuzun sesinin (ünün) iyi çıkması için, genelde erik ağacı tercih edilir. Ağız kopuzu (oouz kopuzu) bayanlar çalar, içindeki metal bakırdan ve demirden imal edilir. Bu enstrümanlar dışında üflemeli çalgı olan ve genellikle çobanların çaldığı çoor vardır. Çoor kamıştan ve ağaçtan yapılır. Bu üflemeli çağlıyı geldiğimiz ilk yıllarda çalan vardı, şimdi Ulupamir’de çalan kimse yoktur. Pamir’de vurmali çalgı olarak dombak kullanılırdı. Dombakın inek derisi ile yapılır, bu derinin tercih edilmesinin nedeni dayanıklı ve tok sesli olması içindir. Yeni nesilde Kırgız müzik aletlerine karşı ilgi yok, mesela köyde gitar çalan gençler var. Enstrümanların kullanım oranı düşük olmasına rağmen Kırgız halk müziğinin önemli müzik unsurlarından olan Ir ve Güü günümüzde dinlenilmektedir. Irlar uzun beyitler halinde kimi zaman kafiyeli söylenen bir müzik türüdür, konusu aşkı, derdi, kederi, geçmişi, özlemi, anlatan müzik türüdür. Kırgız halkının yaşantısını en iyi anlatan müzik örneğidir. Ir’dan başka sözsüz edebi unsurun bir parçası olan sadece enstrümanla ifade edilen Güü, Kırgız halk müziğinin önemli bir parçasıdır. Güü çalınırken ortaya çıkan müziğe maspotoy adı verilir. Ulupamir’e geldiğimiz zaman buradaki müzik kültürüne karşı yabancılık çekmedik, çünkü benzer yönlerimiz var, Türk halk müziği arasındaki fark, Kırgız müziği biraz daha uzun beyitler halinde yazılmıştır. Türk müzik kültürü olan uzun havaları, Ir’a benzetirim çünkü onun konusu da acı, özlem gibi temaları işliyor olmasıdır”.*¹⁶⁸

Geleneksel Kırgız müzik kültürü, Ulupamir’de belirli bir oranda sürdürüldüğünü belirtebiliriz. Pamir’de kullanılan müzik aletlerinden çoor, dombak günümüzde kullanılmamaktadır, fakat sözlü ve sözsüz olarak icra edilen Kırgız müziğinin unsuru olan Ir ve Güü günümüzde halen dinlenilmektedir. Ir ve Güü daha çok, orta yaş ve üstü kesim tarafından dinlenilmektedir. Kırgız müziğinin yavaş yavaş kayıp olmaya başladığını, gençlerin bu müzikleri çok fazla dinlemediğini ifade edebiliriz. Ulupamirliler müziklerinin yaşatılması, gelecek nesillere aktarılması için Kırgızistan’dan yetkililer aracılığıyla, Kırgız müzik öğretmeni talep etmişlerdir.

¹⁶⁷Pınar Somakçı, “Türklerde Müzikle Tedavi,” *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:15,2003, s.131.

¹⁶⁸Hürrem Ulubatlı, Evli, Serbest, Ortaokul, 45.

Nitekim Kırgızistan'daki popüler müzik kültüründen beslenerek, aidiyet duygusunu güçlendirme çabası içinde oldukları açıklanabilir.

3.1.13. Sağlık

Toplumlar, hastalık sorununa karşı, coğrafi özellikler, göz önünde alınarak, kültürel gelenekler doğrultusunda, çözümler geliştirmiştir. Kişilerin, hastalık karşısındaki tutum ve uygulamaları da içine buldukları, kültürel çevrenin onlara aktardığı bilgilerin ışığında oluşmuştur. Geleneksel halk hekimliği uygulamaları, binlerce yıl öncesinde insanların doğa olaylarını, çevrelerini anlamaya çalışma, etkisinde kaldıkları olay ve durumlara karşı tepkide bulunma ve toplumsal yaşam içindeki etkileşimleri sonucu meydana gelmiştir.¹⁶⁹ Halkın sağlık ve hastalık anlayışı, içinde bulunduğu geleneksel kültürle iç içedir.¹⁷⁰ Ayrıca halk tıbbında şifa, genel olarak hastanın sadece bedenini değil ruhunu da iyileştirmeye dayanmaktadır. Halk tıbbının kökenlerini oluşturan bu bakış açısı, “ruh-beden sağlığı” bütünlüğünde belirtilmektedir.¹⁷¹

Halk hekimliğine dair uygulamalar, Ulupamir köyünde, günlük hayatın sürekliliği içinde, özellikle yaşlılar ve bunlar arasında da en çok yaşlı kadınlarca iyi bilinen ve uygulanan ama genç kuşağın da bildiği ve hayatın normal işleyişinin parçası olan, yöntemler olarak kabul edilir.¹⁷²

Pamir'de hastalık türleri ve uygulanan hastalıkların tedavi yöntemlerini, halk hekimliğinin günümüzdeki konumu ve önemi, Ulupamirliler tarafından şu şekilde aktarılmıştır;

“Resmi doktorlar, hastane, sağlık ocağı gibi herhangi bir sağlık kuruluş, Pamir'de yoktu. Halkı, genelde halk hekimleri tedavi ediyordu. Pamir'de kutan kabilesinden olan Tilavaldi diye bir hekim vardı, herhangi bir ücret almazdı, hastalığını tedavi ettiren kişi, maddi durumu iyiyse, koyun, keçi gibi hayvan verirdi. Bu hekim, bazı iç hastalıklarını, kişilerin nabzını ölçerek tedavi yöntemi uygulardı. mitan denilen seruma benzeyen bir ilaç verilirdi, hasta olan kişinin nabzı kontrol edilir, nabız düşükse, mitan vermeye devam ederdi. Yanık gibi durumlarda, toprak elekten geçirilip, çamur hale getirilerek, yanan böyle sürülürdü. Diş tedavisinde ündö denilen bitkinin tohumu tülbenkte sarılarak,

¹⁶⁹Mustafa Sever, “Türk Halk İnançlarında ve Halk Hekimliği Uygulamalarında Meyve,” *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:16, 2004, s.96.

¹⁷⁰Ayhan Karakaş, “Osmaniye Halk Hekimliğinde Ocaklar ve Bunlara Bağlı Uygulamalar,” *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:12, Sayı:31,2015, s.321.

¹⁷¹Melike Kaplan, “Halk Tıbbının Kökenleri: Teşhisten Tedaviye Din ve Büyü İlişkisi,” *Millî Folklor*, Sayı: 91, 2011, s.151.

¹⁷²Şirin Yılmaz, “Ulupamir Köyünde Halk İnançları ve Halk Hekimliği Uygulamaları,” *Millî Folklor*, Sayı:109, 2016, s.191.

*diş tedavisinde uygulanırdı. Bel tedavisinde ise, 7 komşudan un, tuz ve yağ istenir, komşuya tabak uzatılarak bertik verilmesi söylenir, zaten komşu bu sözü duyduktan sonra birinin beli ağrıdığı anlar. Komşudan toplanan un, tuz ve yağla kömöç (ekmek) yapılır ve bel kısmına sıcakken konulur, daha sonra kömöç 7 parçaya bölünerek yenir. Bu hastalıkların dışında töön, kıydırgı, kirine, sasıkbaş, gibi hastalıklar Pamir’de görülen hastalık türleridir. Töön tedavisi; pamuk, doğal yağlı bir herhangi bir bitkiyle kaynatıldıktan sonra kurutulur, daha sonra ağrıyan bölgenin üstüne konulur. Kıydırgı; genelde çocuklarda görülen bir hastalıktır, çocukların sırtında kan toplamasıdır, tedavisi ise, kan toplanan bölge jilette kesilir ve üstü sıcak pamukla kapatılır. Kirine; nazar tedavisinde uygulanır, şu anda Ulupamir’de bu tedavi yöntemini uygulayan vardır. Sasıkbaş günümüzde migren denilen baş ağrısı olan bir hastalıktır, un, kepek, tuz, ağaç közü, keçenin içine konularak ağrıyan bölgeye sürülür ve daha sonra tedavi için kullanılan keçe, çok uzak bir yere bırakılır, uzağa bırakılmasında ki amaç, ağrının orada kaldığına inanılır. Ulupamir’de halk hekimliği artık yok denecek kadar azdır, çünkü doktorlar, hastaneler her türlü imkân var”.*¹⁷³

*“Soğuk algınlığı olan hastalıkların tedavisinde, koyun kesilir ve et suyundan çorba yapıp, hastaya içirilirdi. Hastalık oranı azdı, kimyasal ürünler yoktu, doğal beslenirdik, her türlü hastalıkları buraya göç ettikten sonra gördük. Pamir’de çocuğu olmayan bayan için, boz-üy dediğimiz çadırın ortasında ateş yakılır, hayvan dışkısı getirilir ve bayan o dışkının üstüne oturtulur, amaç bayanın gebe kalmasına engel olan iltihabın atılmasını sağlamaktır, bu şekilde çocuk sahibi olanlar vardı. Pamir’de hocalar şifa bulsun diye hastaya dua okurlardı, herhangi büyüçülük gibi şeyler yoktu. Ulupamir’e geldikten sonra herhangi bir sağlıkla ilgili problemimiz olduğunda, sağlık ocağına ya da hastanelere gidiyoruz”.*¹⁷⁴

Pamir’de hastalıkları tedavi ettirecek herhangi bir sağlık kuruluşunu olmaması, kişileri halk hekimliğine yönlendirmiştir. Halk hekimliği, yaşam koşullarının etkisiyle zaruri bir ihtiyaç haline gelmiştir. Kırgız Türkleri, Türkiye’ye iskân ettirildikten sonra, halk hekimliğinin yerini, modern tıp almıştır. İnsanların modern tıba yönelmesinde, sağlık hizmetlerinin ve imkânların fazla olması, etkili olmuştur. Ulupamir’de halk hekimliği uygulamaları hiç yok denecek kadar azdır, sadece simgesel olarak varlığını devam ettirmektedir. Günümüzde köyde halk hekimliği uygulamasında sadece sözlü ifadeyle yani dua üzerinde durulmaktadır.

3.1.14. Atlı ve Diğer Geleneksel Oyunlar

Kırgız oyun kültürü içerisinde yer alan, geleneksel yaşam tarzının bir yansıması olarak ya da çeşitli şekillerde bireyi yetiştirme amacıyla ortaya çıkmış olan ulusal oyunlar, kültürel yaşamı değişik bir açıdan değerlendirmek için malzeme sunmaktadır. Eski zamanlarda köylere saldıran kurtları ortadan kaldırmak için ava çıkan Kırgızlar, zaman içerisinde bu avı sembolik olarak sürdürmesinin sonucunda

¹⁷³Cumabay Gülbay, Evli, Serbest, İlkokul, 50.

¹⁷⁴Çınar Çağlar, Dul, Evhanımı, Okuryazar yok,66.

kültürel malzemenin geleneksel yaşam tarzını yansıtan “Kökbörü” oyunu ortaya çıkmıştır.¹⁷⁵

Göçebe bir toplumun savaş, iktisadi, sosyal gelişimini sağlayan ve günlük yaşamlarının vazgeçilmez unsurlarından olan atlar, Türk kültüründe önemli yer teşkil etmektedir. Bununla beraber atlar, Türk kültürünün savaş sanatını gelişmesinde etkin rol oynamıştır. Savaşçı bir yapıya sahip olan göçebe topluluklar, atları sosyal aktivitelerinde de kullanmış, kendilerine özgü ulusal atlı oyunlar meydana gelmiştir. Ulupamirli Kırgız Türklerinin yaşamlarında atın önemli yeri vardır. Eski tarihlere dayanan atlı oyunlar, Pamir’de olduğu gibi günümüzde de Ulupamirliler tarafından oynanmaya devam etmektedir. Atlı oyunlar daha çok düğünler, şölenler gibi özel günlerde oynanmaktadır. Ergeşbay Çelik Ulupamir’de varlığını sürdüren geleneksel oyunları şu şekilde aktarıyor;

*“Her milletin olduğu üzere, bizimde atalarımızdan kalan kültürel oyunlarımız vardır. Pamir’de yaşadığımız dönemde çeşitli yöresel oyunlarımızı oynardık. Bu oyunlardan Aksöyör, ay ışığında oynanır, 12 cm uzunluğundaki sopa uzak mesafeye atılır, herkes sopayı aramaya başlar sopayı bulan kişi bastım diye bağırır. Bu oyun Pamir’de iken sıklıkla oynanırdı, Ulupamir’e geldiğimiz ilk zamanlar oynardık ama şimdi artık oynamıyoruz. Vazirpaşa oyunu; aşık kemiğiyle oynanır, aşık kemiğinin her bir köşesinin adı vardır, üst tarafına han, alt tarafına vezir, sağ köşeye soppu, çukur tarafına ise uuru adı verilir, maalesef bu oyunda unutuldu. Pakistan’a gittiğimizde onlardan tükürüz, göö gibi oyunlar öğrendik. Tükürüz oyunu, küçük bir sopayı ağaçla sektirme oyunudur. Göö denilen oyun ise, at üstünden sopayla yerdeki topu hedefe doğru atılarak oynanır. Pakistan’da kaldığımız dönemde, göö oyununun, sopasını yapıp sattım. Oynanan bir diğer oyunumuzda, aşık oyunudur, bu oyunun eski bir tarihçesi vardır, atalarımızın oynadığı bu oyun günümüzde sıklıkla oynanır, ot biçimi bitince yani 8. ayın sonunda oynarız. İkili takım kurulur, oyuncu sayısı genelde 8 olur. Boş olan bir alan belirlenir, bu alanda iç içe daireler çizilir ve ortasına çukur kazılır, çukurun içine bırakılan aşık kemiği daire dışından atılan taşla, oradan daire çizgisinden dışarı çıkarılmaya çalışılır. Aşık kemiğine isabet ettiren kişi oyunu devam ettirir vurmadığında oyun diğer oyuncuya geçer. Aşık oyununda tek vuruşa enkekokon adı verilir. Bu oyunu düğünlerde, şölenlerde ve günlük yaşamda oynarız, oyunu kazanana pette denilen ödül verilir. Geleneksel oyunlarımızdan biriside ulak oyunudur, daha çok özel günlerde oynanır. Pamir’de kökbörü (ulak) oyunu düğünler dışında pek oynanmazdı nedeni ise oyunun kazanını düğün sahibi birinciye deve, ikinciye at, üçüncüye koyun ödülleri verilirdi. Ulak oyunu Ulupamir’de de oynanır ama Afganistan’da olan özel atlar burada yok, ayrıca kazanana Pamir’deki gibi ağır hediyeler yerine çapan (kumaş), meşrubat gibi ürünler alınır”.*¹⁷⁶

Orta Asya Türk toplulukları, yaşam şartları itibariyle savaşçı toplum yapısına sahiptirler. Bu savaşçı yapıları beraberinde yeni kültürel oluşumların doğmasına zemin hazırlamış ve kökbörü gibi atlı oyunlar ortaya çıkmıştır. Pamir’de sıklıkla oynanan kökbörü oyunu günümüzde de Ulupamirliler tarafından oynanmaya devam etmektedir. Bu atlı oyunda değişen unsur, Pamir de oyunu kazanan kişiye deve,

¹⁷⁵Erhan Taşbaş ve Aymira Maratkızı, “Kırgız Ulusal Oyunları,” *Acta Turcia Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Sayı:1, 2010, s.221.

¹⁷⁶Ergeşbay Çelik, Evli, Korucu, Ortaokul, 50.

koyun, keçi gibi ağır oyunlar verilirken, Ulupamir de ise daha mütevazı hediyelerin verilmesidir. Ayrıca kökbörü oyunu daha sistemli hale getirilerek köyde bu oyunla ilgili dernek kurulmuş, takım oluşturularak, Türkiye uluslararası alanda temsil edilmiştir. Pakistan'a göç edildikten sonra o yöreye özgü "göö" ve "tükürüz" adında iki oyun öğrenilmiş fakat Türkiye'ye gelince unutulmuştur. Pamir'de iken oynanan Aksöyör ve Vazirpaşa oyunları köye gelindiği ilk dönemleri oynansa da, zamanla oynanmadığı için unutulmuştur. Aşıkpaşa ve kökbörü oyunlarının dışında diğer oyunlar unutulmuştur.

3.1.15. Dernek Faaliyetleri

Dernek, kişilerin bir araya gelmesiyle oluşan, genelde faydalı işler için çalışmak, sorumluluk almak ve sosyal aktiviteler yapmak için kişilerin kendi istekleri doğrultusunda, çıkar amacı olmayan sosyal bir topluluktur.¹⁷⁷

Türkiye'ye yerleştikten sonra gelenekleri, kültürlerini tanıtmak, yaşatmak ve nesillerine aktarmak için Kırgız Türkleri, dernekler kurmuşlardır. İstanbul ve Van'da Kırgız kültürünü yaşatmak için faaliyette olan dernekler vardır. İstanbul Zeytinburnu'nda başkanlığını Kurbanbek Kutlu'nun yaptığı, Kırgız Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği bulunmaktadır. Van Erciş'te bulunan Ulupamir köyünde ise 2 dernek yer almaktadır. 2003 yılında kurulan ve kurulduğu yıldan bu yana faaliyetlerini sürdüren, başkanlığını Cemşit Horasanın yaptığı, Pamir Kültür ve Dayanışma Derneği bulunmaktadır. Bununla beraber 2014 yılında Ulupamir de ata sporu olan Kökbörü (buz kaşı) oyununu yaşatmak, tanıtmak amacıyla spor faaliyetlerini daha iyi organize etmek için, Yakup Timur'un başkanlığını yaptığı Ulupamir Kökbörü Spor Kulübü kurulmuştur. Ayrıca Ulupamir de geçmiş yıllarda Aslıhan Ercan'ın kurucu başkanlığını yaptığı Ulupamir Kadınları Geliştirme ve Dayanışma Derneği kurulmuş, fakat daha sonra derneğe yeterince destek olmayınca kapatılmıştır. Dernek başkanları kurdukları derneğin faaliyetlerini ve amaçlarını şu şekilde anlatmışlardır;

"2003 yılında kurulan Pamir Kültür ve Dayanışma Derneği'nin kuruluş amacı, kültürümüzü yaşatmak ve eğitimimizi geliştirmektir. 2003'ten 2013 yılına kadar her yıl kültür faaliyetlerimizi

¹⁷⁷ Tijen Dünder Sezer, "Dernek Kurma Özgürlüğünün İçeriği ve Gelişim Süreci Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme," *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 10, Sayı:1, 2008, s.4.

yapıyorduk, maddi imkânsızlıklardan dolayı şölenlerimizi yapamıyoruz. Son 3 yıl öncesine kadar, genelde 6. ayda düzenli bir şekilde kültür faaliyetlerimizi yapıyorduk, bu yapılan şölenin amacı, buradan artan parayı eğitimimize katkı amaçlı burs vermek ve okulumuzun bazı sıkıntılarını gidermektir. Dilimizi, müziğimizi örf ve adetlerimizi unutmamak amacıyla Kırgızistan'dan bu alanların daha iyi geliştirilmesi için öğretmen istedik. Bu talebimizi daha önceki yıllarda derneğimiz tarafından oldu. Kırgızistan'dan öğretmen geldi, maddi imkânsızlıktan dolayı tekrar geri gittiler. Bizde Milli Eğitim Bakanlığına (MEB) başvurduk, bizden proje talep ettiler, bizde projemizi sunduk, şimdi projenin sonuçlanmasını bekliyoruz. Bu projede dil ve edebiyat, müzik, folklor hocası 3 tane Kırgız öğretmen istedik. Kültürümüzü tanıtmak ve yaşatmak için bir takım etkinlikler düzenliyoruz. Çeşitli illerden davetler aldık, eğer Kırgız hoca olursa etkinliklerimizi daha iyi sunabiliriz, diye düşünüyorum. Bu konu gerekli mercilere başvurduk cevapları bekliyoruz. Ayrıca öğrenciler için bazı vakıflarda burs başvurusunda bulunuyoruz. Bizler elimizden geldiğince kültürümüzü yaşatmaya çalışıyoruz, ama yavaş yavaş kültürümüz kaybolmaya başladı. Bu duruma örnek vermek gerekirse düğünlerde kendi milli kıyafetlerimiz giyilirdi, düğünlerde çalınan müzik gibi değişiklikler olmaya başladı, hâlbuki bizde düğünlerde Kırgızca müzik çalmak istiyoruz, işte bu yüzden bu tür kültürlerin kaybolmaması için Kırgız müzik öğretmeni gibi öğretmenlerin olmasını istiyoruz. Köyde yaşamamıza rağmen asimile olmak üzereyiz”.¹⁷⁸

Atlı spor oyunu olan kökbörü oyununu geliştirmek ve yaşatmak için Ulupamir Kökbörü Spor Kulübü'nü kuran Yakup Timur, Türkiye'de ve yurt dışında yaptıkları etkinlikleri şu şekilde açıklıyor;

“Kulübümüz, 2015 yılında geleneksel kökbörü, atlı sporlarımızı tanıtmak ve yaşatmak için kuruldu. Kulübümüzün genelde düğünlerde, şenliklerde, festivallerde faaliyetlerini sürdürüyor. Şuanda spor kulübü olarak 3 takım oluşturduk ve yaklaşık olarak 30 adet oyuncumuz var. Türkiye'nin 81 ilinde yetişebildiğimiz kadar kulübümüzün faaliyetlerini sergiliyoruz. Genelde belediyelerin düzenlemiş olduğu programlarda bulunuyoruz. Yurt dışında müsabakalara katıldık. Kırgızistan'da Çolpan Ata Issık Göl'de I. Göçebe Oyunları'nda Türkiye'yi milli takım olarak temsil ettik ve dördüncülük derecesini aldık. Adana ilinin Yüreğir ilçesinde Etraks spor şenliklerine katıldık, orada atlı okçuluk spor müsabakaları vardı. Ayrıca kökbörü atlı oyununu İstanbul, Bursa'da Koca Yaylada, Kayseri gibi şehirlerde tanıtımını yaptık. Atatürk Üniversitesinin yapmış oldukları etkinliklere katıldık, insanlar merak ediyor, ilgi duyuyor ve bizi orada görenler başka etkinliklere de davet ediyor. Bahar ayında köyümüzde baharın gelişi, hayvanların doğum yapması, sütün bolluğu gibi durum olduğunda ayran şenliği yapılır. Çeşitli illerden köyümüzü misafirler gelir, kökbörü oyununu oynarız, kültürümüzü tanıtmak için bu tür etkinlikler yaparız. Oyunumuz tarihe dayalı olduğu için, çok fazla rağbet görüyor. Gençlik ve Spor Bakanlığından ve Kültür Bakanlığından bu oyunu sadece bu köyde oynamayalım, Türkiye'de yaygınlaştıralım diye ricamız oldu. Kökbörü atlı sporu oyunu için, buradaki atlar maalesef yetersiz, bu bölgede yetişen atlar Anadolu kurması dediğimiz ufak atlar, bu oyun için biraz daha iri atlar lazım, köyde yaşayanların bütçesi belli, iri atları pahalı olduğu için alamıyoruz. Bizler kültürümüzü her zaman tanıtmaya ve yaşatmaya çalışıyoruz”.¹⁷⁹

Toplumlar giyim-kuşam, el sanatları, gibi maddi kültürlerinin yanı sıra dillerini, örf ve adetlerini yani manevi unsurlarını yaşatmak için dernek kurma gereği duymuşlardır. Bu dernekler, kültür unsurlarını yaşattığı gibi, insanları bütünleştirici etkiye sahip olma rolünü de üstlenmektedir. Ulupamirli Kırgızlarda, kurmuş olduğu derneklerle, kendi kültürlerini tanıtmaya ve yaşatma fırsatı bulmuştur. Kurulan bu

¹⁷⁸Cemşit Horasan, Pamir Kültür Eğitim ve Dayanışma Derneği Başkanı.

¹⁷⁹Yakup Timur, Ulupamir Kökbörü Spor Kulübü ve Derneği Başkanı.

derneklerde, eğitime katkı sağlandığı gibi, ülkemiz kökbörü atlı spor oyunuyla temsil edilmiştir.

SONUÇ

Göç, toplumların yaşamlarında derin izler bırakan, onları biçimlendiren, yeni bir kimlik, statü kazandıran olağanüstü bir durumdur. Toplumsal travmalara yol açan göçler, her toplumda olduğu gibi Kırgızlar üzerinde de büyük etkiler yaratmıştır. Tarihi süreç içerisinde Kırgız Türkleri, 1 asır boyunca yaklaşık olarak 6 kez zorunlu göçe tabii tutulmuş, yaşanan zorunlu göçler bu topluluklar tarafından trajedi olarak belirtilmiştir. Kırgız Türklerinin göç sürecini incelediğimizde, göç etmelerinin temelinde, yaşanan savaşların olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye'ye gelmeden önce göçebe bir topluluk olarak yaşamlarını sürdüren Kırgızların, göç etmelerinde ki ana etken, bağımsızlıklarına düşkün olmalarıdır. Başka bir deyişle din, dil ve kültürleri, özlerini korumak ve başka devletlere boyun eğmemek için sürekli göçlere maruz kalmışlardır. Orta Asya'da Rusya ve Çin, Kırgızların göç etmesine neden olan ülkelerdir. 1916'da Rusların baskısı ve zulmü yüzünden yerlerinden olan Kırgızlar, 1949 yılında ise Çin (Mao rejimi) yüzünden mağduriyet yaşamışlardır. Rusların egemenliği altında dinleri, dillerini, kültürlerini kaybetmek istemeyen Kırgızlar, Çin bölgesine göç etmiş, 1949 yılında Mao rejiminden kaçarak, Afganistan Pamir'inde 1978 yılına kadar yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Burada müstakil durumda yaşayan Kırgızlar, 1978 yılında Ruslar tarafından Afganistan'da işgal edilmiş bölgenin lideri olan Hacı Rahmankul ve Aksakallar aldıkları kararla Pakistan'a göç etmeye karar vermiştir. Bu yaşanan göçle, Kırgızlar tüm mal varlıklarının ve hayvanlarının çoğunluğunu Pamir'de bırakmak zorunda kalmışlardır. Pakistan'da 4 yıl yaşayan Kırgız Türkleri, 350 vatandaşını iklim koşulları nedeniyle kaybetmiştir. Soğuk iklime alışan bünyeleri, 50 derecelere varan sıcaklığa adapte olamamışlardır. Hatta *“savaştan kaçtık burada sıcaktan telef olmayalım”* diye tekrar göç kararı almışlardır. ABD yetkililerine iltica talebinde bulunulmuştur. Fakat daha sonra alınan kararla, Kırgızlar Türkiye'ye gelmeyi tercih etmişlerdir. Türkiye'yi tercih etmelerindeki en önemli faktör, Türkiye'nin Müslüman ve Türk olmasıdır. Hatta Kırgızlar; eğer ABD'ye gidersek çocuklarımız özlerini kaybeder diyerek, gelecek kaygısıyla Türkiye'yi tercih etmişlerdir. Bu durum aidiyet duygusunun ne kadar

güçlü olduğunu ve bunun için taviz vermediklerini göstermiştir. Kırgız Türklerinin kaldıkları bu 4 yıl içerisinde Pakistan'ın kültüründen etkilendikleri söylenemez, sadece geldikleri yer sıcak olduğu için kıyafetlerinde daha ince kumaşlar tercih edilmiştir. 1982 yılında Türkiye'ye yapılan göçte, Kırgızların bir kısmı Van Karagündüz köyüne diğer kısmı ise Malatya'ya yerleştirilmiştir. 1987 yılında Van Erciş'te konutların yapımı tamamlanınca, Kırgız Türkleri Altın Dere harasından bulunan yere kalıcı olarak iskân ettirilmişlerdir. Türkiye Kırgızlar için, yeni bir başlangıç olmuştur, çünkü Pamir'de ki yaşantılarının büyük kısmı değişikliğe uğramıştır. Çocukların eğitimin devam etmesi için okul yaptırılmış, köyde okulun açılmasıyla okuma yazma oranında çok yüksek artış olmuştur. Yerleşik düzene geçildikten sonra düzenli eğitim alınmaya başlanmış, 1990'larda 1-2 olan üniversite öğrencisi sayısı günümüzde 50'ye ulaşmıştır. Kadınlar sosyal olarak daha aktif hale gelmiş, köye halı-kilim gibi kurslar açılmıştır. Okuma-yazma oranında artışlar meydana gelmiş, hatta yapılan saha araştırmasında kadınlar "*Türkiye sayesinde cahil olmaktan kurtulduk, Türkiye çok demokratik bir ülke*" diyerek memnuniyetlerini dile getirmişlerdir. Gençler yeni iş sahalarına yönelerek, çeşitli meslek dallarında çalışmaya başlamışlardır. Toplum yapısının büyük oranda değişmeye uğramasında ki en büyük etken göçebe yapıdan yerleşik hayata geçilmesidir. Gelenek ve göreneklerde kültürün maddi boyutunu oluşturan etmenler de gözle görülür bir şekilde değişmiştir. Bu bağlamda yöresel kıyafetler yerine daha çok modern kıyafetler gençler tarafından tercih edilmiştir. Bunun sebebinin çevreye uyum sağlamak olduğu belirtilse de "*kendime bunu yakıştırdığım için daha modern giyiniyorum*" diye cevap veren gençler de vardır. Köy içerisinde kendi milli kıyafetlerini giyen Kırgızlar, şehir dışına çıktıkları zaman çevreye uygun kıyafetlerini giymeye özen gösterirler. Milli kıyafetlerin şehir merkezinde giyilmemesinin nedeni, yöre halkının olumsuz tutumudur. Milli kıyafetleri Pamir'de doğup büyüyenlerin daha fazla tercih ettiğini belirtebiliriz. Mutfak kültüründe aynı tabaktan yemek yeme, aynı bardaktan su içme gibi bir takım adetlerin değiştiğini ve göçten sonra Türk mutfağında yer alan yemeklerinde yapıldığını söyleyebiliriz. Pamir'de gıdalar daha çok evde yapılırken, günümüzde ise daha çok hazır gıda ürünleri tüketilmektedir. Bunlar dışında büyükler başlamadan yemeğe başlamama ve en yaşlı kişinin sofranın başına oturtulması, yer sofrasında yemeğin yenmesi gibi

sofra adetlerinin geçmişten günümüze hala korunduğunu belirtebiliriz. Mutfakta daha çok Kırgız yemeklerinin yapılmasına özen gösterilse de, Türk kültürüne özgü yemeklerde artmaya başlamıştır. Türkiye'ye gelmeden önce Pamir'de birden fazla dil konuşan Kırgız Türklerinin, köyde konuştukları dil Kırgız Türkçesidir, daha önce konuşulan Farsça, Özbekçe, gibi diller unutulmuştur. Bu diller dışında çok az hanede Pakistan kökenli aileler Peştuca ve Tacikçe konuşmaktadır. Ekonomi, eğitim vb. nedenlerden dolayı göç eden kişilerde Kırgız Türkçesinin unutulduğu ya da artık karıştırılmaya başlandığı belirlenmiştir. Hatta göç edenlerin çocuklarının Kırgızca bilmediği mülakatlarda ifade edilmiştir. Pamir'de yaşadıkları dönemde kültürel anlamda kapalı bir toplum olan Kırgız Türkleri, göçle beraber dış dünyaya açılmış, artık kız alıp vermeler başlamış, Türk kültürüne mensup olan kına gecesi, oyunlar, hediyeler ve takdim şekli gibi unsurlar yer almıştır. Nitekim nişanlılık döneminde bile gençlerin birbirini görmesi hoş karşılanmazken günümüzde böyle bir durum söz konusu değildir. Sosyal çevrenin etkisiyle evlilikler şekillenmiş, karışık aile yapıları ortaya çıkmıştır. Karışık ailelerin oluşması Kırgız kültür ve geleneklerini özellikle dil alanında etkilemiştir. Düğün öncesi ve sonrasında kız isteme, Aksakalların duasını alma, davetlilere ikram edilen yemekler, oynanan oyunlar (kökbörü) gibi unsurlar Pamir'de olduğu gibi, günümüzde de aynıdır. Ulupamir'i ekonomik alanda ele aldığımızda hayvancılık temel geçim kaynağıdır. Toprak taşlık ve çorak olduğu için tarıma elverişli değildir. Köylülerin hayvanlarını otlatmak için yazın götürecekleri bir yaylalarının olmaması ve mera alanlarının yetersizliği hayvancılık yapma oranını düşürmektedir. Ayrıca çevre köylerde bulunanların hayvanlarını Ulupamirli köylülerinin arazilerinde otlatması, çevre köylerle arazi sorununu ortaya çıkarmış, bu durum hayvancılığın düşmesindeki etkenlerden biri olmuştur. Halkla olan ilişkiler ilk zamanlarda kötü iken, daha sonra bu iki toplumun birbirini daha yakından tanınması, ticari ilişkilerde bulunulması eskiye nazaran yerli halkla ilişkilerini iyileştirmiştir. Kırgız Türkleri; *“dinimiz bir, kiblemiz bir düşman olmamız için hiçbir sebep yok”* diyerek yerel halkla olan ilişkilerinin gün geçtikçe daha iyi olduğunu belirtmişlerdir. Ulupamir'de değişime uğrayan bir diğer husus, sağlık uygulamasıdır. Pamir'de yaygın olan halk hekimliği yerini modern tıbbı bırakmıştır. Herhangi bir sağlık kuruluşu Pamir'de yokken, köyde sağlık ocağı ve aile hekimi mevcuttur. Türkiye'ye geldikten sonra maddi kültürün hemen hemen bütün unsurları değişikliğe uğramıştır.

Mutfak kültürü, aile yapısı, düğünler, cenaze ve defin işlemleri, dil, sağlık, müzik, giyim gibi kültürel unsurların tamamında değişiklik meydana gelmiştir. Maddî kültür unsurların değişmesine rağmen büyüğe saygı, çocuk yetiştirirken 7 atayı bilmesi ve önemini öğretilmesi, Aksakallar meclisinin varlığı, yardımlaşma unsuru olan sağının olması, bin yıllık geçmişi olan kökbörü gibi ata sporlarının oynanması, kopuz gibi müzik aletlerinin kullanılması, aidiyet duygusunun hala günümüzde de güçlü olduğunun kanıtıdır. Aidiyet duygusunun köyde güçlü olmasındaki en büyük etken 50 yaş ve üstü kesimin gelenek ve göreneklerini yaşatma çabasıdır. Bu kesim Pamir’de yaşadığı kültürel faaliyetlerini günümüzde de devam ettirerek, toplumun hafızasını canlı tutmaktadır. Türkiye’de doğup büyüyenler ise Türk kültüründe yoğruldukları için Türk kültürünün gerektirdiği gibi yaşamaya özen gösterirler. Ulupamirliler Türkiye’ye bayrağına, milletine, toprağına bağlı olduklarını her defasında dile getirmişlerdir. Kırgızlar bölgede güvenlik konusunda etkin rol oynayarak vatani sahiplenmiştir. Rusların geçmişte yaptıkları zulüm nedeniyle yurtlarından olan Kırgızlar, vatansever olduklarını söylemekle beraber; *“Türkiye mazlumların ağabeyidir, İslam ülkelerinin umududur”* demişlerdir. Çevre ve zaman faktörünün etkisiyle değişimler meydana gelmesiyle kültürel erozyonun yaşandığı da bir gerçektir. Göçler yüzünden köy nüfusunun azalması, gidilen yerde kültürün daha az yaşanması unutulmaya neden olmaktadır. Çünkü insanlar gittikleri yerin şartlarına uyum sağlamak zorundadır. Saha araştırmasında bu göçlerin devam etmesi halinde, bu kültürün yok olacağı hatta kendilerinden iki kuşak sonra bu durumun yaşanacağı endişesini aktarmışlardır. Kırgız Türklerinin göçten sonra tamamen kaybettiği kültürel unsurlarda bulunmaktadır. Göçten sonra Hanlık olan sistem yerini muhtarlık sistemine bırakmıştır. Yerleşik düzene geçildikten sonra mesken tipi değişikliğe uğramış, mutfak araç gereçlerinin muhafaza edilmesi sağlayan tabakkab artık kullanılmamaktadır. Yöresel oyunlardan Aksöyör oyunu oynanmadığı için unutulmuştur. Afganistan’da ticari ilişkilerde kullanılan Özbekçe, artık konuşulmamaktadır.

KAYNAKLAR

- Acar, A. (2009) “İslam Coğrafyacılarına Göre Van Gölü ve Çevresi,” Ed.: Oktay Belli, *V.Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu*, 148-159.
- Agnew, V. (2005) *Diaspora, Memory, and Identity: A Search for Home*, University of, Toronto: Toronto Press.
- Ağanoğlu, H.Y.(2001) *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi Göç*, İstanbul: Kum Saati Tarih Dizisi.
- Akbaş, İ. (2008) “Afgan Kralı Emanullah Han'nın Türkiye Gezisi,” *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (16), 311-333.
- Akçura Y. (2014) *Türk Tarihinin Ana Hatları*, Ankara: TTK Yayınları.
- Akdeniz, S. (1994) *Eğitim Sosyolojisi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Akkurt, M. (2004) *Afganistan'ın Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Alper, C. (2003) *Çeşitli Yönleriyle Erciş*, İstanbul:
- Anonim. (1992) *Van Kütüğü*, Ankara: Türk Hava Kurumu Matbaası.
- Armaoğlu, F. (2000) *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Arslan, M. (2015) “Abdurrahman Han Reformlarından 2015'e Afgan Reformlaşması,” *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (13), 309-333.
- Arslan, M. (2016) “Afganistan'da İstikrarsızlık ve Temel Sebepleri,” *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*, (2), 47-63.
- Akayev, A. (2003) *Kırgız Devlet Geleneği ve Manas*, (Çev.:Saliha İbrahim) Ankara: Da Yayıncılık.
- Avcil, H. ve Kaptanoğlu M. (2008) *Van İli 2007 Yılı Çevre Durum Raporu*, Van:
- Aynakulova, G. (2011) “Alay Dağlarının Melikesi Kurbancan Datha (1811-1907),” *Gazi Türkiyat Dergisi*, (8), 218-228.
- Aytaç, A. (2010) “Kırgızistan'da Çarpana ve Kolon Dokumacılığında Örnekler,” *Millî Folklor*, (87), 191-195.

- Baran, M. (2014) "Pamir Yaylası'ndan Ulupamir Köyü'ne: Kırgızlarda Sosyo-Kültürel Yaşam ve Mekânın Dili," *Bilig Dergisi*, (68), 43-58.
- Başal, H.A. (2006) "Türkiye'de Doğum Öncesi, Doğum ve Doğum Sonrası Çocuk Gelişimi ve Eğitimine İlişkin Gelenek, Görenek ve İnançlar," *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (19), 45-70.
- Bayraktar, R. ve Ulu, A. (2016) "Pastoral Toplum Çözümlemesi Bağlamında Van Ulupamir Kırgız Türkleri Üzerine Bir Değerlendirme," *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (55), 445-467.
- Bilgili, A. (1996) "Bir Dış İskân Uygulamasının Sosyolojik Çözümlemesi: Ulupamir Örneği," *Bilig Dergisi*, S.2, 247-254.
- Boran, A. ve Tüfekçioğlu, A. (2012) "Van," *T.D.V İslam Ansiklopedisi*, 42, 512-513
- Canfield, L.R. (1989) *Hazara Integration into the Afghan Nation Some Changing Relations Between Hazara and Afghan Officials*, New York: Occasional paper.
- Canşen, E. (2011) "Sovyetler Birliğinden Rusya Federasyonuna Doğru Değişimin Yan Etkileri," *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (24), 79-88.
- Chambers, L.(2014) *Göç, Kültür, Kimlik*, Çev.: İsmail Türkmen ve Mehmet Beşikçi, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Crane, D. (2000) "Fashion and its social acendas class, gender and identitiy in clothing," Chicago: *The University of Chicago Pres*, 11.
- Çimen-Kabaklı, L. (2008) *Türk Töresinde Kadın ve Aile*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Çoruh H. ve Çaparlar, A. (2012) *Yaşayan El Sanatları ve Sanatkârlarıyla Hatay (Tarihten-Günümüze)* Hatay: Pozitif Matbaa.
- Dıykanbayeva, M. (2010) "Kırgız Adı Üzerine," *A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (43), 205-210.
- Dobrovits, M. (2006) "Kırgız Adının Batı Kaynaklarında İlk Anılması," *Küreselleşme ve Türk Uygurluğu Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, Bişkek: Kırgız Türk Manas Üniversitesi Yayını, Bişkek, 144-145.
- Eren, M. (2012) "Türk Kültüründe Ölüm ve Toprakla İlgili İnanış ve Ritüeller," *Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, (1) 2012, 259-271.
- Ergun, D. (2013) *Sosyoloji ve Eğitim*, Ankara: İmge Kitapevi.

- Erman, K. (2014) "Afganistan'daki Sovyet İşgalinin Türk Dünyasına Etkileri," Niğde Üniversitesi- Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi I.Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu, 1-12.
- Erşahin, S. (1999) "Kırgızların İslamlaşması Üzerine Bazı Mülahazalar," Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (39), 393-438.
- Erzen, A. (1992) *Doğu Anadolu ve Urartular*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Gömeç, S. (2002) *Tarihte ve Günümüzde Kırgız Türkleri*, Ankara: Akçağ Yayınları
- Gültekin, İ. (2016) "20.Yüzyılın Başlarında Afganistan Coğrafyasında Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Üzerine Bir Kitap: Sarf-ı Türki," *Kesit Akademi Dergisi*, (6), 61-83.
- Güneş, A. (2014) "Sosyolojik Olarak Din ve Toplum İlişkileri," *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (1), 153-164.
- Kılıç, İ. ve Polat, I. (2013) *Malatya Mutfak ve Yemek Kültürü*, Malatya Valiliği Malatya Kitaplığı Yayınları.
- Huffman, A.V.(1951) "The Administrative and Social Structure of Afghan Life," *Journal of Journal of The Royal Central Asian Society*, VOL. XXXVIII, 41.
- Ilgın, C. ve Hacıhasanoğlu, O. (2006) "Göç - Aidiyet İlişkisinin Belirlenmesi İçin Model: Berlin / Kreuzberg Örneği," *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi*, 5 (2), 59-70
- Kafesoğlu, İ. (2009) *Türk Milli Kültürü*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kale, B. (2015) "Zorun Göçün 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Üzerindeki Etkileri," *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göç*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaplan, M. (2008) *Kültür ve Dil*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. (2011) "Halk Tıbbının Kökenleri: Teşhisten Tedaviye Din ve Büyü İlişkisi," *Millî Folklor*, (91), 150-156.
- Kara, F. (2011) "1916 Kırgız Büyük İsyanı: Ürkün," *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, (6), 537-546.
- Karadere-Lüleci, M. (2015) "Afganistan: Asya'daki Stratejik Çıkmaz," İstanbul: İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi.

- Karakaş, A. (2015) “Osmaniye Halk Hekimliğinde Ocaklar ve Bunlara Bağlı Uygulamalar,” *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (31), 320-336
- Kayıpov, S. (2010) “Ethnological Review of the Van Kyrgyz” *International Journal of Central Asian Studies*, Volume 14, 182-199.
- Keyifli, Ş. (2013) “Din ve Din Eğitimi” *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13 (2), 103-126.
- Kıldıroğlu, M. (2013) *Kırgızlar ve Kıpçaklar*, Ankara: TTK Yayınları.
- Kızıldemir, Ö. ve Öztürk, E. (2014) “Türk Mutfak Kültürünün Tarihsel Gelişiminde Yaşanan Değişimler,” *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (3), 191-210.
- Konukçu, E. (1998) “Hokand Hanlığı,” *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, 18, 215-216.
- Kuzgun, Y.ve Deryakulu, D. (2004) “Bireysel Farklılıklar ve Eğitime Yansımaları,” *Eğitimde Bireysel Farklılıklar*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Kycmlicka, W. (2015) *Çokkültürlü Yurttaşlık*, Çev.: Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- M.Rubenstein, J.(2005) *The Cultural Landscape An Introduction to Human Geography*, New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Mandaloğlu, M.(2012) “İslamiyet’ten Önce Türklerde Toplantı ve Törenler,” *TSA Dergisi*, (162), 211-232.
- Murat, S. (2007) *Dünden bugüne İstanbul’un İşgücü ve İstihdam Yapısı*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayını, Yayın No: 2007-73.
- Osmonov, O.C. (2013) “Eski Kırgızlar,” Çev.: Vefa Kurban, *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2, (3) 147-166.
- Oktay, E.Y. (2014) “Türkiye’de Cumhuriyetin İlanından Günümüze Kadar Uygulanan Nüfus Politikaları”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 31-53.
- Ögel, B. (2014) *İslamiyet’ten Önce Türk Kültür Tarihi Orta Asya Kaynak Buluntularına Göre*, Ankara: TTK Yayınları.
- Önder, Ö. (2013) “Gerontokrasi: Yaşlılar Yönetimi” *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (36), 271-281
- Özer, M. (2016) “Ulupamirli Kırgızlarda Evlilikle ilgili Gelenekler,” *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, (5), 870-889.

- Özkarlı-Yılmaz, Ş. (2013) “Geleneklerini Yaşatmaya Çalışan Bir Türk Topluluğu: Ulupamir Kırgızları,” *4.Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 578-586.
- Özlü, Z. (2015) “Kırgız Adı ve İnançları ile İlgili Bazı Bulguların Türk Dünyası Vatandaşlığı Bağlamında Önemi,” *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, (4), 98-104.
- Öztürk, E. (2014) Türk Asıllı Mültecilerin 12 Eylül Döneminde İskân ve İstihdamı. Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- Roux, J.P. (1999) *Orta Asya Tarih ve Uygarlık*, Çev.: Lale Aslan, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Sağır, A. (2011) “Sürgün Sosyolojisi Bağlamında Van Ulupamir Kırgız Türkleri ile Oş- Karadenizli Türkler Üzerine Uygulama ve Kıyaslamalı Çözümleme,” *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/4 Fall*, 263-286.
- Sağır, A. (2012) *Zorunlu Göçler, Sürgünler ve Yol Hikâyeleri- Ulupamir Kırgızları Örneği*, Ankara: Nobel Yayınevi
- Sağır, A. (2014) *Ölüm Sosyolojisi*, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Saray, M. (2002) “Afganistan,” *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, 1, 401-408.
- Saray, M. (2002) “Kırgızistan,” *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, 25, 442-443.
- Saray, M. (2014) *Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları.
- Saydam, A. (1997) *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sever, M. (2004) “Türk Halk İnançlarında ve Halk Hekimliği Uygulamalarında Meyve,” *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, (16), 95-106.
- Sezer, T.D. (2008) “Dernek Kurma Özgürlüğünün İçeriği ve Gelişim Süreci Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme,” *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (1), 1-58.
- Shahrani, M.N. (1979) *The Kirghiz and Wakhi of Afghanistan: Adaptation to Closed Frontiers and War*, Washington: 2nd Ed. University of Washington Press.
- Shroder, J.F (2007) “Afghanistan’s Development and Functionality: Renewing a Collapsed State”, *Geo Journal*, (70), 91-107.

- Sinanoğlu, F. (2009) *Dil Bilgi ve Toplum Üzerine Düşünceler*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Somakçı, P. (2003) “Türklerde Müzikle Tedavi,” *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 131-140.
- Sümer, F. (1992) *Karakoyunlular (Başlangıçtan Cihan Şah’a Kadar)* Ankara: TTK Yayını
- Sümer, F. (2001) “Karakoyunlular,” *T.D.V İslam Ansiklopedisi*, 24, 434-438.
- Taneri, A. (1997) “Han,” *T.D.V.İslam Ansiklopedisi*, 15, 517-518.
- Taşagül, A. (2004) *Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları*, Ankara: TTK Yayınları.
- Taşbaş E. ve Maratkızı, A. (2010) “Kırgız Ulusal Oyunları”, *Acta Turcia Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, (1), 221-243.
- Temizyürek F., Barın, E. ve Ustabulut, M.Y. (2016) “Afganistan’da Dil Politikası ve Afganistan’da Türk Eğitimi Tarihi”, *Türkbilig*, (32), 155-168.
- Tezcan, M. (2012) *Çocuk Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- TÜİK, (2013) *Seçilmiş Göstergelerle Van 2013*, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası,
- Tural B.ve Camankulova, A. (2014) *Rahmankul Han ve Dönemi*, Çev.: Ayşe Nur Kırgız Sağın, İstanbul: Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayını.
- Tümtaş, M.S. ve Ergun, C. (2016) “Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerinde Etkileri,” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21 (4),1347-1359.
- Türkdoğan, O. (2006) *Etnik Sosyoloji*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Türkdoğan, O. (2011) *Türk Tarihinin Sosyolojisi*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Uluçam, A. (2000) *Eski Erciş Çelebibağı Mezarlığı ve Mezar Taşları*, Ankara: TTK Yayını.
- Uulu, D.R. (2015) “Van (Ulupamir Köyü) Kırgızlarının Tarihi ve Kültürü,” *Hitit Üniversitesi IV. Uluslar arası Türk Dünyası Ekonomi Formu*, 343-353.
- Ünal, A. (2009) *Geçmişten Günümüze Türk Afgan İlişkileri*, Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

- Üner, M.E. (2009) “Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Van,” Ed.:Oktay Belli, *V.Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu*, 205-210.
- Yeğın, A. (2015) *Afganistan Siyasetini Anlama Kılavuzu*, İstanbul: Seta Yayınları.
- Yılmaz, Ş. (2016) “Ulupamir Köyünde Halk İnançları ve Halk Hekimliği Uygulamaları, *Milli Folklor*, (109), 187-200.
- Yoldaş, M.A. (2007) “Afganistan’ın Sosyo-Kültürel Ekonomik Yapısı İle İlgili Olarak Türk Yatırımcı Firmalar İçin Bazı Tespitler,” *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, (13), 1-11.

İnternet Kaynakları

- <http://van.gov.tr/van-tarihcesi> (07.03. 2017)
- <http://www.ercis.gov.tr/ercisin-tarihi> (07.03. 2017)
- http://www.afghandata.org:8080/xmlui/bitstream/handle/azu/3245/azu_acku_pamphlet_ds371_2_s65_1988_w.pdf?sequence=1&isAllowed=y (28.04. 2017)
- http://www.tbb.gov.tr/storage/userfiles/rehber_ve_bilgi_notlari/6360_torba_personel_rehber.pdf(07.03. 2017)
- <http://www.vantso.org.tr/raporlar/4045/ilce-raporlari> (18.03.2017)
- <https://van.bel.tr/Syf/van-tarihcesi.html> (18.03.2017)
- <https://van.bel.tr/Syf/van-tarihcesi.html> (07.03. 2017)
- <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17638.pdf> (07.06.2017).

SÖYLEŞİ YAPILAN KİŞİLER

- A.Halim Vatan, Evli, Elektrikçi, Okuryazar, 61.
Abdulvahap Duruhan, Bekâr, Teknisyen, Önlisans, 20.
Abdussaim Kayakesen, Dul, Hayvancılık, Okuryazar yok,85.
Abdûlbaki Canver, Evli, Din Görevlisi, Ortaokul, 67.
Abdûlveli Levent, Evli, Serbest, Ortaokul, 43.
Abdûlveli Tatlıses, Evli, Serbest, ilkokul,58.
Ahmet Ulubatlı, Evli, Aşçı, Lise, 34.
Ahmet Varol, Evli, Korucu, İlkokul,42.
Akıbay Aytaç, Evli, Serbest Meslek, Okuryazar,76.
Asım Duruhan, Evli, Serbest, Okuryazar yok, 63.
Aslıhan Ercan, Evli, Evhanımı, İlkokul,46.
Asuman Tolgun, Evli, Kursiyer, Ortaokul, 47.
Ayık Mehmet Ulu, Evli, Hayvancılık, Okuryazar,98.
Besbibi Güzel, Evli, Evhanımı, Okuryazar, 65.
Burku Ulubatlı, Evli, Deri imalatçısı, Ortaokul, 48.
Cafer Özoglu, Evli, Emekli Korucu, İlkokul,62.
Cemşit Horasan, Pamir Kültür Eğitim ve Dayanışma Derneği Başkanı.
Cumabay Gülbay, Evli, Serbest, İlkokul, 50.
Cumagül Adıgüzel, Evli, Evhanımı, İlkokul, 32.
Çınar Çağlar, Dul, Evhanımı, Okuryazar yok, 66.
Çınar Çağlar, Dul, Evhanımı, Okuryazar yok,66.
Deha Tüfekçi, Ulupamir ilkokulu, Bilgisayar Teknolojileri Öğretmeni.
Egemberdi Korkmaz, Evli, Emekli Korucu, Okuryazar, 66.
Ergesbay Çelik, Evli, Korucu, Ortaokul, 50.
Eyüphan Koşar, Ulupamir Mahallesi Muhtarı.
Ferhat Doğaner, Bekâr, Öğretmen, Lisans, 30.
Hafız Güney, Evli, Serbest, Okuryazar yok, 54.
Hatice Gülbay, Dul, Evhanımı, Okuryazar, 70.
Haydar Erdem, Dul, Hayvancılık, Okuryazar, 76.
Hürrem Ulubatlı, Evli, Serbest, Ortaokul, 45.
Kamçıbay Okay, Evli, Emekli, Okuryazar,56.

Kenan Aytaç, Evli, Grafiker, Ortaokul,33
Kocahan Ercan, Bekar, Öğretmen, Lisans, 25.
M.Yusuf Keskin, Evli, Hayvancılık, Lise, 46.
Mehmet Asıf Horasan, Evli, Deri imalatçısı, Lise,46.
Mehmet Enver Ergin, Evli, Korucu, İlkokul, 48.
Mihman Güzel, Evli, Serbest, Okuryazar yok, 68.
Muharrem Şah, Bekâr, Serbest, Ortaokul,24.
Nazırcul Kutlu, Evli, Hayvancılık, İlkokul, 51.
Nisa Vatan, Evli, Evhanımı, Okuryazar,64.
Safa Tuhan Şah, Evli, Evhanımı, Okur- yazar yok, 48.
Şerh Mehmet Ercan, Evli, Korucu, İlkokul, 50.
Torun İrfan, Dul, Evhanımı, İlkokul, 43.
Turgut Barbaros, Evli, Apartman Görevlisi, Ortaokul,30.
Uruşberk Doğan, Evli, Korucu, İlkokul, 40.
Yakup Timur, Ulupamir Kökbörü Spor Kulübü ve Derneği Başkanı.
Zahir Fidan, Evli, Hayvancılık, İlkokul, 71.

EKLER

EK 1. İskân Kanunu

— 213 —

Afganistan'dan Pakistan'a Sığınan Türk Soylu Göçmenlerin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun

(Resmî Gazete ile yayımı : 19.3.1982 Sayı : 17638)

Kanun No.
2641

Kabul Tarihi :
17 . 3 . 1982

MADDE 1. — Afganistan'daki olaylar nedeniyle Pakistan İslam Cumhuriyetine sığınmış Türk Soylu Afgan ailelerinden, Türkiye'ye yerleşmek isteyenler, bir defaya mahsus olmak üzere, serbest veya iskânlı göçmen olarak kabul olunabilirler. Bunların kabulleri ve iskânları, bu Kanun ile 2510 sayılı «İskân Kanunu» ve 1306 sayılı «2510 sayılı İskân Kanununa Ek Kanun» hükümlerine göre yapılır.

Gayrimenkul verilerek yapılacak iskânda vali veya kaymakamlar temlike yetkilidir. Temlik cetvelinde ailenin bütün fertleri eşit hisselerle belirtilir ve tapuya da temlikteki gibi tescil edilir.

MADDE 2. — 3 üncü maddede belirtilen görevleri yapmak üzere; İçişleri Bakanlığının koordinatörlüğünde, Genelkurmay Başkanlığı, Dışişleri, Maliye, Milli Eğitim, Sağlık ve Sosyal Yardım, Gümrük ve Tekel, Ulaştırma, Tarım ve Orman, İmar ve İskân, Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlıkları, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Toprak ve Tarım Reformu Müsteşarlığı ve Türkiye Kızılay Derneği Genel Başkanlığı yetkililerinden oluşan bir Üst Komisyon kurulur.

Üst Komisyona bağlı olarak, İçişleri Bakanlığınca belirlenen illerde valinin veya görevlendireceği kişinin başkanlığında, konunun özelliği dikkate alınarak birinci fıkrada yazılı bakanlıkların ve kuruluşların o illdeki şube ve kurum başkanlarının iştirak edeceği alt komisyonlar kurulur.

MADDE 3. — Üst Komisyonun görevleri şunlardır :

- Türkiye'ye göçmen olarak gelecek Türk Soylu Afganların kabul şartlarını, sayılarını, geçici ve kalıcı iskân yerlerini belirlemek,
- Yerleştirme ve iskân programlarını hazırlamak,
- Göçmenleri üretici duruma getirmek için gereken tedbirleri almak,
- Ön heyetin Pakistan'da yapacağı her türlü giderler ile göçmenlerin buldukları yerlerden nakil, barındırma ve iskân masrafları için sağlanan ödeneğin ilgili bakanlıklar ve Türkiye Kızılay Derneği Genel Başkanlığına aktarılacak miktarını belirlemek,
- Başbakanlık ve Bakanlar Kurulunca verilecek diğer görevleri yapmak.

MADDE 4. — İllerdeki alt komisyonlar, üst komisyonun vereceği görevleri yapar.

MADDE 5. — Üst Komisyonun aldığı kararlar İçişleri Bakanının onayı ile kesinleşir.

Üst ve alt komisyonların çalışma şekil ve şartları ile bu Kanunun uygulanmasına ilişkin konular ikinci maddede yer alan Genelkurmay Başkanlığı, bakanlıklar ve kuruluşların görüşleri alınarak, İçişleri Bakanlığınca çıkartılacak bir yönetmelikle düzenlenir.

MADDE 6. — Bu göçmenlerin Türkiye'ye getirecekleri kendilerine ait zati ve ev eşyalarının tamamı ile mülkiyetinin kendilerine ait olduğu, Üst Komisyınca belirlenecek şekilde belgelenen her türlü eşya ve damızlık hayvan, bir defada getirilmek koşuluyla gümrük vergi ve resimlerinden (damga vergisi dahil) muaf-tur.

Yukarıda sözü edilen hükmün uygulanmasında, kambiyo ve dış ticaret rejimi tahdit ve takyitleri aranmaz.

MADDE 7. — Bu göçmenlerin nakil ve iskân masrafları ile diğer giderleri için gerekli ödenekler öncelik-
le sağlanır. Bu ihtiyaçları karşılamak için; ilgili Bakanlık ve kuruluş bütçeleri içinde mevcut veya yeniden
açılacak tertiplere Maliye Bakanlığı bütçesinin ilgili tertiplerinden aktarma veya Kızılaya ödeme yapmaya ve
bunlarla ilgili diğer işlemleri yapmaya Maliye Bakanlığı yetkilidir.

MADDE 8. — Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 9. — Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

BU KANUNA AİT TUTANAKLAR

Danışma Meclisi

Cilt Birleşim Sayfa

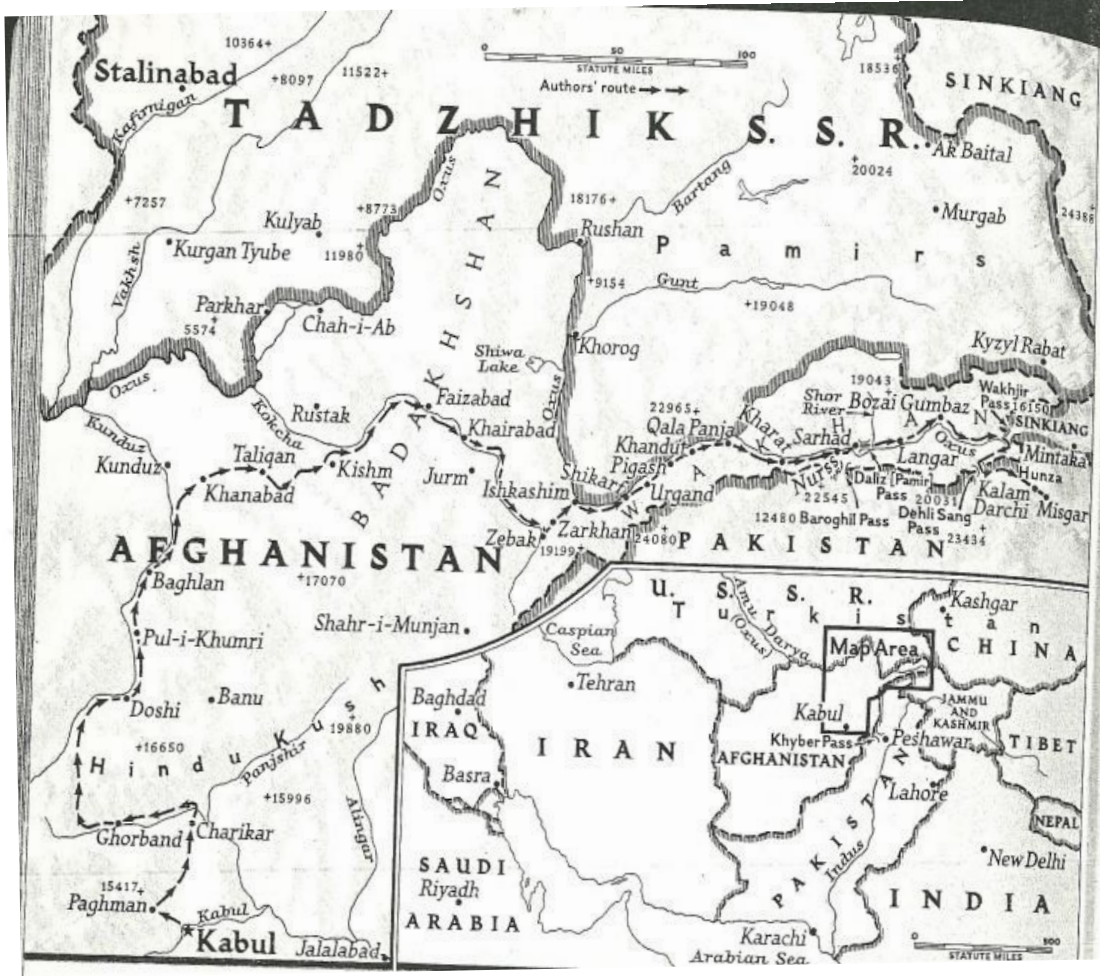
4	61	186
	61	187
	65	301:309

I - Gerekçeli 99 S. Sayılı basmayazı Danışma Meclisinin 65 inci Birleşimine, 377 S. Sayılı basmayazı
Millî Güvenlik Konseyinin 99 uncu Birleşim tutanağına bağlıdır.

II - Bu Kanunu; Danışma Meclisi Bayındırlık, Ulaştırma, İmar ve İskân, Turizm ve Tanıtma, Mali İş-
ler, Adalet, Tarım ve Orman, Köy İşleri ve Kooperatifler komisyonlarından 2 şer üye, Millî Savunma, İçişleri
ve Dışişleri komisyonlarından 3 üye alınmak suretiyle kurulan Geçici Komisyon, Millî Güvenlik Konseyi
İhtisas komisyonları görüşmüştür.

III - Esas No. : Danışma Meclisi 1/147, Millî Güvenlik Konseyi 1/359.

EK 3. Pamir Bölgesi Haritası

(Rahmankul Han ve Dönemi Kitabından Yararlanılmıştır)

EK 4. Pakistan Mülteci Kampında Resmi Evraklar İçin Çekilen Resimler

EK 5. Pakistan'da Mülteci Kampı

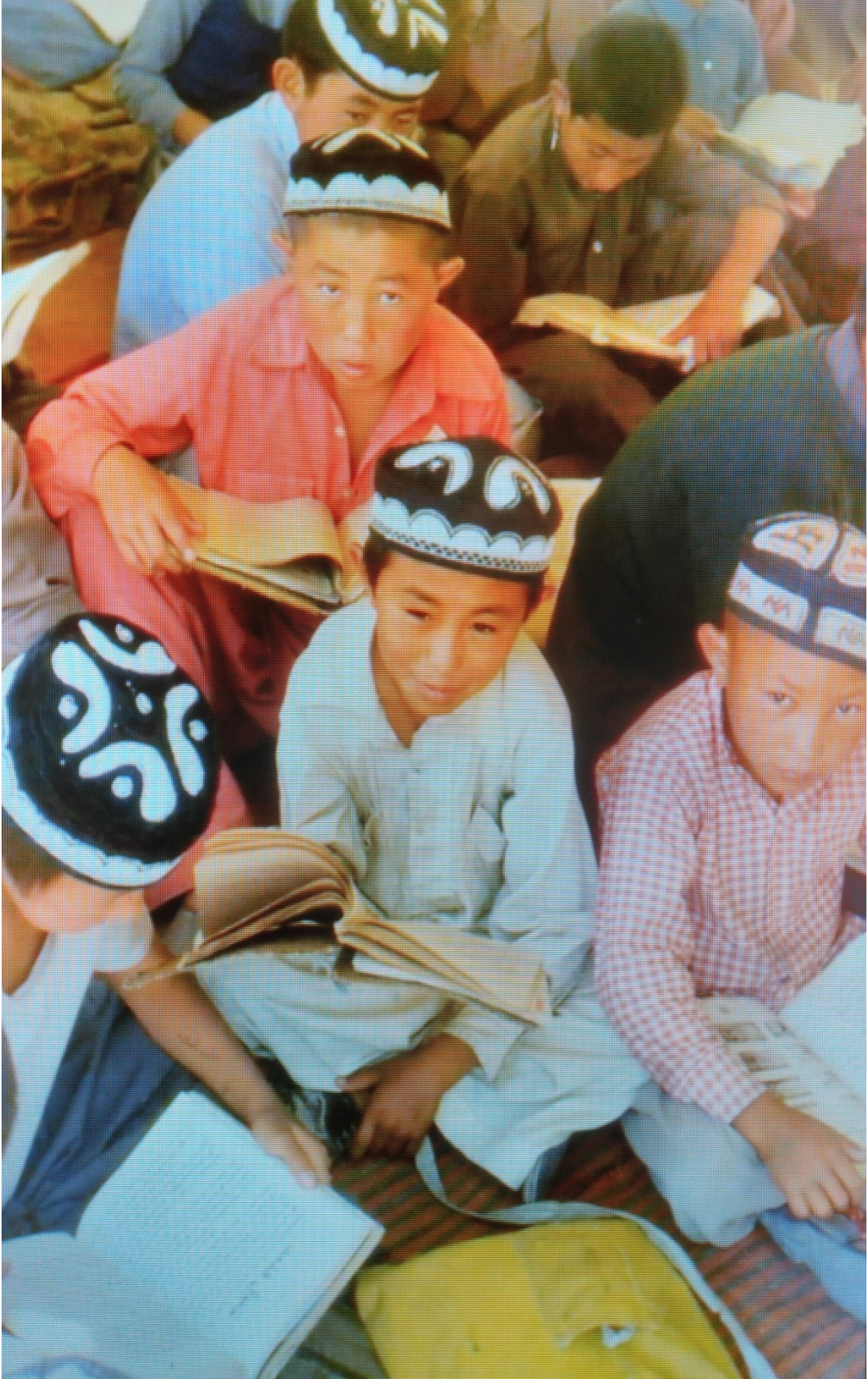

EK 6. Kırgız Türklerinin Pakistan Havaalanında Türkiye Getirilmesi

EK 7. Pakistan Mülteci Kampında Kırgız Çocukların Eğitim Görmesi

EK 8. Kırgızların Kesin İskân Edildiklerine Ait Belge

AFGANLI GÖÇMENLERİN KESİN İSKÂNLARINA AIT									
TABLO :									
SIRA NO	GRUPUN ADI	KESİN İSKÂN EDİLECEKLERİ		2510 SAYILI YASANIN 16. MADDESİ ESASLARINA GÖRE KOMİSYON KARARINA BAĞLANAN KESİN HAK SAHİPLERİ				TOPLAM	
		İL	YER	ŞEHİRSSEL		TARIMSAL		AİLE ADEDİ	NÜFUS ADEDİ
				AİLE ADEDİ	NÜFUS ADEDİ	AİLE ADEDİ	NÜFUS ADEDİ		
1	TÜRKMEN	TOKAT	MERKEZ ve ARTOVA	175	753	5	16	100	769
2	ÖZBEK	GAZİANTEP	MERKEZ	45	237	-	-	45	237
3	ÖZBEK	HATAY	DUÇ.(HORLAK MEVKİİ)	-	-	171	706	171	706
4	ÖZBEK	URFA	DUÇ.(CEYLANPINAR)	-	-	181	716	181	716
5	KIRGIZ	VAN-ERÇİŞ	ALTINDERE HARASI	-	-	298	1130	298	1130
6	KAZAK	KAYSERİ	MERKEZ	60	253	-	-	60	253
TOPLAM :				200	1243	655	2568	935	3811

EK 9. Kırgızların Kesin İskân Yerleri ve Nüfus Bilgileri

I, II VE III. NOLU GRUP AFGANLI GÖÇMENLERİN KESİN İSKÂN YERLERİNİ- İSKÂN ŞEKLİNİ-İSKÂN EDİLECEK AİLE VE NÜFUS SAYISINI GÖSTERİR												
TABLO :												
SIRA NO	GRUPUN ADI	KESİN İSKÂN EDİLECEKLERİ		TEFRİK EDİLEN YERLEŞİM YERİ		İSKÂN EDİLECEK				TOPLAM		İNŞAAT İLE İLGİLİ NOT
		İL	YER	DEKAR	KONUT	ŞEHİRSSEL		TARIMSAL		AİLE	NÜFUS	
						AİLE	NÜFUS	AİLE	NÜFUS			
1	TÜRKMEN	TOKAT	MERKEZ	18,221	-	82	353	-	-	32	353	82 Konutun geçici kabulü yapılmaktadır.
2	TÜRKMEN	TOKAT	YEŞİLYURT	350	-	-	-	113	505	113	505	96 Konut ve tarımsal yapı inşaatı sürdürülmektedir.
3	ÖZBEK	G. ANTEP	MERKEZ	5,269	-	68	349	-	-	68	349	45 Konutun inşaatı sürdürülmektedir.
4	ÖZBEK	HATAY	HORLAK	193	-	-	-	171	716	171	716	171 Konut ve tarımsal yapı inşaatı sürdürülmektedir.
5	ÖZBEK	URFA	C. PINAR	503	-	-	-	210	840	210	840	181 Konut ve tarımsal yapı inşaatı sürdürülmektedir.
6	KIRGIZ	VAN	ALTINDERE	237,430	-	-	-	298	1130	298	1130	298 Konut ve tarımsal yapı inşaatı sürdürülmektedir.
7	KAZAK	KAYSERİ	MERKEZ	-	60	64	270	-	-	64	270	60 Ailoye tapu verildi.
TOPLAM :						214	972	792	3191	1006	4163	

Flüret ÇİFTÇİ
İskân Daire Başkanı

CUMHURBAŞKANLIĞI
KENAN EVREN ARŞİVİ
Yer No : 7/16-1
Desimal No : 23/8
Dosya No :
Fihrist No : 6947-280

EK 10. Kırgızların Kesin İskân Yerleri ve Nüfus Bilgileri

I, II VE İLLERİ GRUPLU AFGANLI ÇOCUKLARIN KESİN İSKÂN YERLERİNİ-
İSKÂN ŞEKLİNİ-İSKÂN EDİLECEK AİLE VE NÜFUS SAYISINI GÖSTERİR
TABLO :

EK-1

SIRA NO	GRUPLU ADI	KESİN İSKÂN EDİLECEKLERİ		TEFRİK EDİLEN YERLEŞİM YERİ		İSKÂN EDİLECEK				TOPLAM		İNŞAAT İLE İLGİLİ NOT
		İL	YER	DEKAR	KONUT	ŞEHİRSSEL		TARIMSAL		AİLE	NÜFUS	
						AİLE	NÜFUS	AİLE	NÜFUS			
1	TÜRKMEN	TOKAT	MERKEZ	18,221	-	82	353	-	-	82	353	82 Konut inşaatı devam etmektedir.
2	TÜRKMEN	TOKAT	YEŞİLYURT	350	-	-	-	113	505	113	505	96 Konut ve tarımsal yapı inşaatı devam etmektedir.
3	ÖZBEK	G. ANTSEP	MERKEZ	5,269	-	68	349	-	-	68	349	45 Konutun inşaatı sürdürülmektedir.
4	ÖZBEK	HATAY	HORLAK	193	-	-	-	171	716	171	716	171 Konut ve tarımsal yapı inşaatı devam etmektedir.
5	ÖZBEK	URFA	C. PINAR	503	-	-	-	210	840	210	840	181 Konut ve tarımsal yapı inşaatına devam edilmektedir.
6	KIRGIZ	VAN	ALTINDERE	237,430	-	-	-	298	1130	298	1130	298 Konut ve tarımsal yapı inşaatı sürdürülmektedir.
7	KAZAK	KAYSERİ	MERKEZ	-	60	64	270	-	-	64	270	60 Aileye tapu verildi. adet borçlanma sözleşme düzenlendi.
TOPLAM :						214	972	792	3191	1006	4163	

Militer Çiftliği
Mevki Daire Başkanı

CUMHURBAŞKANLIĞI
KENAN EVREN ARŞİVİ
Yer No: 7/16-1
Desimal No: 22/8
Dosya No:
Fihrist No: 6947-270

EK 11. Kırgız Göçmenlerin Katıldıkları Kurslar

AFGANLI GÖÇMENLERDEN AÇILACAK KURLARA KATILMAK İSTEYENLERE AİT TABLO : 1												
GRUBUN ADI	GELEN		GÖÇTÜ İSKÂN YERLERİ	KESİN İSKÂN EDİLECEKLERİ		HALICILIK KURSUNA KATILACAKLARIN ADEDİ	TAŞ-AÇAÇ OYMA KURSUNA KATILACAKLARIN ADEDİ	DİKİŞ-NAKIŞ, TRİKOTAJ KURSUNA KATILACAKLARIN ADEDİ	MESLEKİ TEKNİK ÖĞRETİM KURSUNA KATILACAKLARIN ADEDİ	TÜRKÇE OKUMA-YAZMA KURSUNA KATILACAKLARIN ADEDİ	TOPLAM	
	AİLE SAYISI	KİŞİ SAYISI		İL	YER							
1- TÜRKMEN	30	151	SİVAS	TOKAT	BERKEZ ve ARTOVA	-	-	2	-	62	64	
2- TÜRKMEN	93	452	TOKAT	TOKAT	BERKEZ	-	-	15	-	185	200	
3- TÜRKMEN	44	194	KIRŞEHİR	TOKAT	BERKEZ	-	-	-	-	59	59	
4- ÜZBEK	40	225	GAZİANTEP	GAZİANTEP	BERKEZ	11	1	91	-	71	174	
5- ÜZBEK	145	582	HATAY	HATAY	DÜŞ. (HORLAK)	32	5	12	-	123	172	
6- ÜZBEK	66	318	URFA	URFA	DÜŞ. (CEYLANPINAR)	44	7	105	-	184	340	
7- ÜZBEK	119	482	DIYARBAKIR	URFA	DÜŞ. (CEYLANPINAR)	25	-	-	-	181	206	
8- KIRGIZ	198	776	VAN	VAN-ERÇİŞ	ALZİNDERE HARASI	48	3	133	-	176	360	
9- KIRGIZ	89	353	MALATYA	VAN-ERÇİŞ	ALZİNDERE HARASI	164	-	30	-	95	279	
10- KAZAK	66	275	KAYSERİ	KAYSERİ	BERKEZ	33	20	10	-	155	218	
TOPLAM :	890	3808				357	36	398	-	1281	2072	

NOT:-Halıcılık, Taş-açaç oyma kursları Kooperatifler Genel Müdürlüğünce açılacaktır.
 - Dikiş-Nakiş, Trikotaj kursları Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğünce açılacaktır.
 - Türkçe okuma-yazma kursuna halen 575 kişi devam etmektedir.

(EK 8-9-10-11 Emrullah Öztürk Türk Asıllı Mültecilerin 12 Eylül Döneminde İskân ve İstihdamı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezinden Yararlanılmıştır)

EK 14. Malatya'da Türkçe Okuma-Yazma Kursunu Tamamlayan Kırgız Göçmenlere Verilen Diploma Belgesi

Nüfus Kütüğünde Kayıtlı Olduğu Yer	
İli	Malatya
İlçesi	Merkez
Bucağı	
Mahalle, Köyü	Teşvikiye
Sokağı	
Hane No.	
Cilt No.	089/08
Sayfa No.	70
Nüfus Cüzdanı No.	H01-908204
Nüfus Cüzdanının Verildiği Tarih	
Nüfus Cüzdanının Ne Suretle Verildiği	Teniden
II. Kademe Kursun Açıldığı Kurumun Adı	Milli Eğitim
Kursun Bağılı Bulunduğu Okulun Adı	13 Şubat İlkokulu
İli	Malatya
İlçesi	Merkez
Bucağı	

Tasdik Olunur,
.../.../19...
Müdürü
Ali İhsan Erdoğan

YETİŞKİNLER EĞİTİMİ
İLKOKUL BITİRME DIPLOMASI

Diploma No : 25 Tarih :

Adı Soyadı	Şeremehmet Erkan
Baba Adı	Aveli
Kurs Kayıt Numarası	5
Doğum Yeri-Yılı	Pamir 1968

Yukarıda kimliği yazılı Oğlu Şeremehmet Erkan Kızı Yetişkinler İçin II. Kademe Eğitim Programını tamamlayarak yapılan sınav sonunda PEKİNLİ. derece ile bu diplomayı almaya hak kazanmıştır.

KURS ÖĞRETMENİ İLKOKUL MÜDÜRÜ HALK EĞİTİMİ MERKEZİ MÜDÜRÜ
Ali İhsan Erdoğan Ali İhsan Erdoğan

MILLİ EĞİTİM MÜDÜRÜ
Fikret HAYRURK
MILLİ EĞİTİM BAKANLIĞI

EK 15. Kırgız Göçmenlerin Afganistan'da Kullandıkları Kimlik Belgesi

۳

۱: هویت

دیگورنی نوم	
نوم	بیر محمد
دیپلار نومر	بیر محمد
دخبر پیلوشای	بیر محمد
دخبر پیلونیت	۱۲۴
دین	مصدق
کسب	
مدنی حال:	

۲

عمومی لیر:
خصوصی لیر:

دنگریپ دغاوند دلاس لیک خای

دنگریپ دغاوند دلاس لیک خای

EK 17. Kırgız Göçmenlerin Geçici İskân Ettirildikleri Van Karagündüz Köyü

EK 18. Van Karagündüz Köyü Genel Görünüşü

EK 19. Sarı Renkteki Evler Malatya'da Geçici İskân Ettirildikten Sonra Ulupamir Köyüne Gelen Ailelere Aittir.

EK 20. Beyaz Renkteki Evler Van Karagündüz Köyünde Geçici İskân Ettirildikten Sonra Ulupamire Gelen Ailelere Aittir.

EK 21. Ulupamir Köyünde Cami, Kuran Kursu ve Taziye Evi

EK 22. Düğün Yemeği Hazırlayan Kırgız Kadınları

EK 23. Ulupamir Köyünde Gelin

EK 24. Geleneksel Kırgız Düğünlerinde İkrâm Edilen Yöresel Yiyecekler

EK 25. Çinide (Kâse) Çay İçinde Kaya Tuzu

EK 26. Kırgız Halk Müziği Enstrümanı: Kopuz

EK 27. Bir Kopuz Sanatçısı Pamir Doğumlu: Hürrem Ulubath

EK 28. Kltkl Beşik

EK 29. Kırgız: Koçkor Motifi

EK 30. Kırgız Bayanlarının Saçlarına Taktığı Aksesuar: Sılsıla

EK 31. Bekâr Kırgız Bayanlarının Başlarına Taktıkları Kırmızı apak rneęi

EK 32. Evli Kırgız Bayanlarının Başlarına Taktıkları Beyaz Tülbent rneęi

EK 33. Ulupamir İlköğretim Okulundaki Bir Sınıf

ÖZET

Van ilinin Erciş ilçesin de yaşayan Ulupamirli Kırgız Türklerinin, tarihsel süreç içerisinde savaş, siyasi, iklim unsurlarının etkisiyle yaşadıkları zorunlu göçler ve 1982 yılında Türkiye'ye yapılan göç süreci tarihi bilgi ve belgelerle yapılan görüşmelerde teyit edilerek anlatılmıştır. Göç sürecinin yanı sıra Kırgız Türklerinin Türkiye'ye göç ettikten sonra, çevre kültürlerle olan etkileşimi, göçebelikten yerleşik düzene geçmenin kültüre etkisi, çevre halkla olan ilişkiler, yaşadıkları sorunlar, dernek faaliyetleri, aidiyet sorunu, eğitim, ekonomi, sağlık, müzik, mutfak, milli kıyafetler, cenaze ve defin işlemleri, düğün, el sanatları, yönetim şekli ele alınmıştır. Tezin birinci bölümünde Kırgız adı ve tarihi, Rusya'nın Afganistan politikası ve o bölgenin stratejik önemi, göç olgusu, Kırgızların Türkiye'ye göç süreci ve ikinci bölümde Ulupamirlilerin demografik toplumsal yapısı, üçüncü bölümde ise Ulupamirli Kırgızların sosyo-kültürel gelişimi belirtilmiştir.

ARŞİV Kayıt Bilgileri:

Tezin Adı : Ulupamir Köyü Kırgızlarının Göç Süreci ve Sosyo-Kültürel Gelişim Tarihi

Tezin Yazarı : Ahmet KELEŞ

Tezin Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Abdullah YAKŞI

Tezin Konumu : Yüksek Lisans

Tezin Tarihi : Haziran 2017

Tezin Alanı :Tarih

Tezin Yeri : KBÜSBE - KARABÜK

Anahtar Sözcükler : Ulupamir, Kırgız, Kültür, Van, Göç

ABSTRACT

Ulupamir (or Great Pamir) is a village in Erçis district, Van city and mostly Kyrgyz who had to migrate because of war, political tension and climate. Aim of the study is to analyze Ulupamir community's forced migration to Turkey in 1982 and process of migration, Information obtained from oral evidence and face- to face was confirmed by comparison with other historical sources. Besides process of immigration, these topics will be discussed; their contact and interaction with other settled people after migration, effects of being nomadic and settled to culture, what kind of problems they faced after settling in Ulupamir, their activities, the iridentity issues, education, economy, healty, music, cuisine, traditional dresses, burial procedures, wedding ceremony and etc. In the first chapter of the thesis name and history of Kyrgyz has concerned, Russia's policy for Afghanistan and importance of the region strategically. Second part of the thesis, migration process of Ulupamir community's to Turkey. In the third part their demographic and social structure has been analysed; and thelastchapter, their socio-cultural development has been touched on.

ARCHIVE Record Information:

Thesis Title :Migration Process and Socia-Cultural
Development History of Kyrgyz Ulupamir Village
Thesis Author :Ahmet KELEŞ
Thesis Advisor :Asst. Assoc. Dr. Abdullah YAKŞI
Location of the Thesis :Master's Thesis
Date : June 2017
Thesis Field : History
Thesis Location : KBÜSBE - KARABÜK
Keywords :Ulupamir, Kyrgyz, Culture, Van, Migration

ÖZGEÇMİŞ

24.07.1987 tarihinde Van'ın Erciş ilçesinde doğdu. İlk ve ortaöğretimini Erciş'te tamamladı. 2005 yılında Erciş Lisesi'nden mezun oldu. 2008 yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümüne başladı. Buradaki eğitimini yarıda bırakarak 2010 yılında Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümüne başladı. 2015 yılında bu bölümden mezun oldu ve aynı yıl Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. Halen daha buradaki eğitimi devam etmektedir. Orta seviyede yabancı dil (İngilizce) bilgisi vardır. Van/Erciş Hacıkış İlköğretim Okulu'nda 6 ay süre ile sınıf öğretmeni olarak görev yapmıştır.